

B. E. FORSELIUSE SELTS

Forseliuse Sõnumid

2007

15

B. G. Forseliuse Seltsi XVIII hariduspäev. Kivi-Vigala Põhikool, 01.03.2007
Esireas (vasakult): Helmut Piirimäe, Arnold Rüütel, Ingrid Rüütel, Mati Salundi, Aivar Soe, Endel Laul

B. G. FORSELIUSE SELTS

Forseliuse Sõnumid

2007

15

B. G. Forseliuse Seltsi väljaanne *Forseliuse Sõnumid* (FS, nime ristiisa *prof em* Helmut Piirimäe) avaldab töid valdkondadest:

- kaasaja haridusideoloogilised eesmärgid ja nende teostamise teed;
- sotsioloogia, noorsootöö;
- haridus, kool ja õpetaja arenguruumis;
- maakool;
- haridustraditsioonide ja hariduse ajalugu, sh 17. sajandil alustanud rahvakoolide ajalugu.

Avaldame B. G. Forseliuse Seltsi ja tema sõprade kroonikat.

Täname toetuste ja koostöö eest:

Haridus- ja Teadusministeerium, Eesti Põllumajandusmuuseum, Eesti Kultuurkapital, Hasartmängumaksu Nõukogu, trükikoda PAAR!

Kirjastaja: B. G. Forseliuse Selts
Pepleri 27 (2. korrus), 51010 Tartu
tel/faks 748 1055
mobiil 509 8647
Skype: forsel
www.forselius.ee

EENet: madis@forselius.ee
Elion: forsel@hot.ee

Toimetus: Sirje Krikk de Mateo, Madis Linnamägi, *prof em* Helmut Piirimäe
Küljendus: Irina Gron
Fotod: Valju Aloel, Madis Linnamägi, koolide ja seltsi arhiiv
Trükk: OÜ PAAR, Ilmatsalu 3g, 51014 Tartu
tel 716 8151, faks 716 8150
info@paar.ee
www.paar.ee

ISSN 1406-975X

© B. G. Forseliuse Selts
Forseliuse Sõnumid 15
Tartu 2007

FORSELIUSE SELTSI JA SÕPRADE KROONIKAT

HARIDUSPÄEV VIGALA VALLAS 01.03.2007

Rapla MV haridusosakonna juh. Aivar Soe näitab Vigala hariduselu pikkust

320 aastat Vigala hariduselu

Vana-Vigala ametikoolis saab õppida mehhaniseerimist,

...sepatööd

... kiviraidumist

HARIDUSPÄEV VIGALA VALLAS 01.03.2007

President Arnold Rüütel ja Madis Linnamägi tänavad Vigala hariduselu edendajaid

Vigala noored kanneldajad

Vigala kiriku torn Vabadussõja ausambana

Vigala kiriku kantsel ...

... ja altar

HALJALA GÜMNAASIUM, 19.04.2007

Lipuga tekliapäevale

Pidulik teklipäev

Haljala rahvatarkus „Kaua ela, palju õpi“ on kooli motoks (ülal)

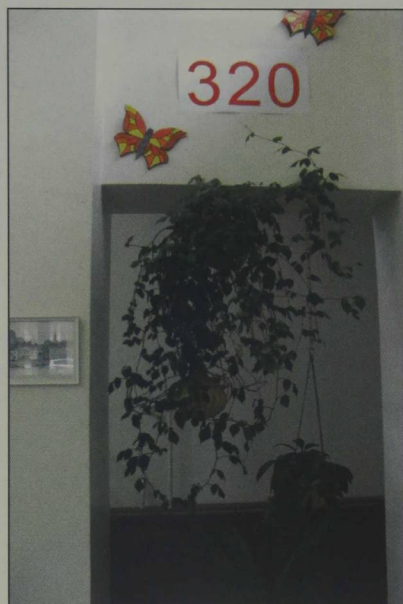
HALJALA GÜMNAASIUM, 19.04.2007

Kaido Kreintaal, direktor

Henn Altmäe, direktor 1986-1999

320 aastat Haljala hariduselu

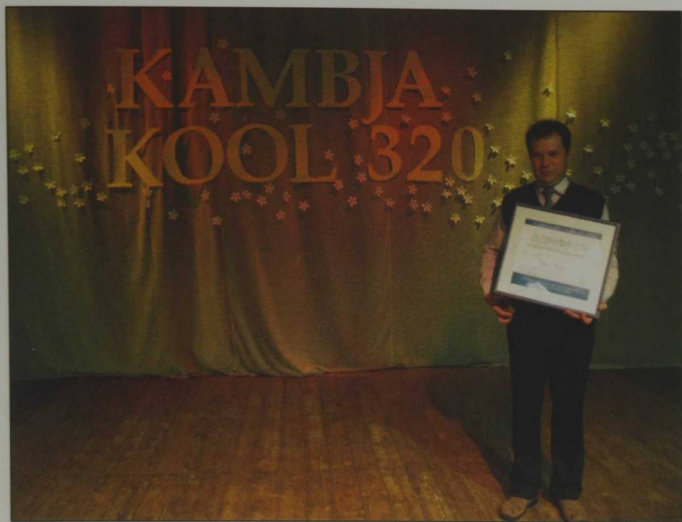
Suur ja Väike Haljala Jaak, kooli autasud 2006. aastast

Tunnustused gümnaasiumile

KAMBJA IGNATSI JAAGU KOOL 320, 26.27.2007

Peeter Ruuge 20 aastat algklasside
õpetajana Kambjas

Õppealajuhataja Marju Pehlak
esitleb „Tootsi Taskuid 12“

Näitemäng on au sees

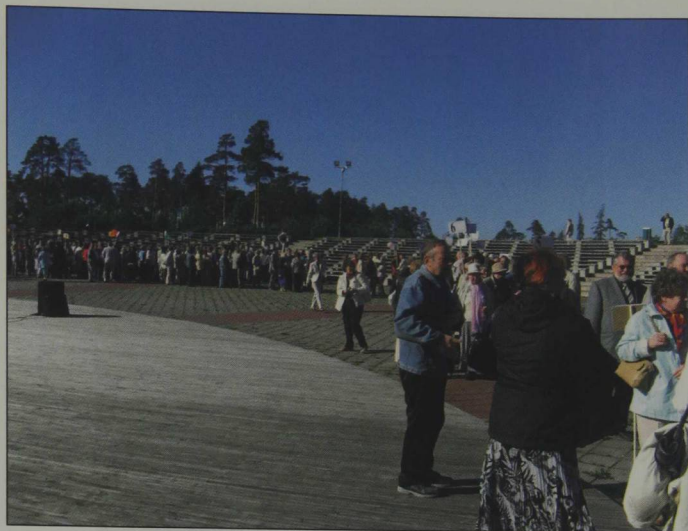

Õpetajad Mare Paidra, Valve Keskpalu,
Ulvi Unt, Kristjan Luhamets

Õpilaste käsitöoloomingut

KEILA GÜMNAASIUM 50, 02.06.2007

Keila lauluväljakult läbi linna kooli poole

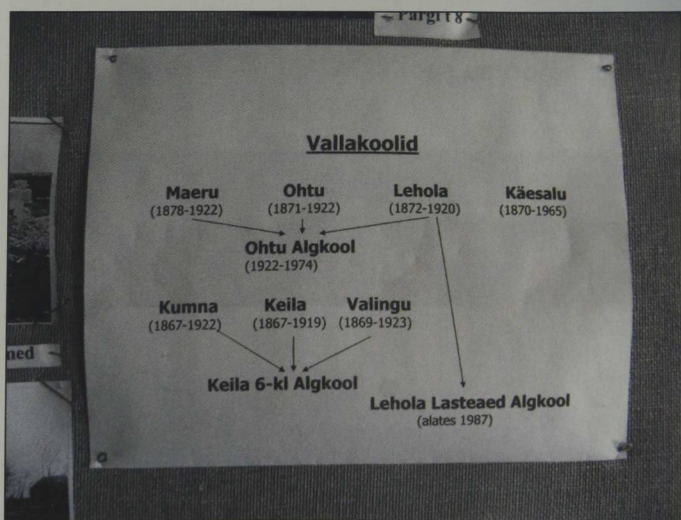
Gümnaasiumi lipp

Mälestuskivi „300 aastat kooliharidust Keilas. Keila rahvalt, 1991“

Keila Algkooli maja
kui Vabadussõja mälestusmärk

Kooligeograafia muutumine

KEILA GÜMNAASIUM 50, 02.06.2007

Direktor Marju Käo (vasakul) vilistlastega

Ants Vospert, direktor 199698

Ajaloolane Aivar Põldvee vilistlaspeol (seisab)

Keila Keskkooli almanahhid 1958–73

Kuld- ja hõbemedaliga lõpetajad 2007. a

Suur Kuldtukat Keila Gümnaasiumile

KOERU KOOL 280, 17.03.2007

Peokõne direktor Tiit Kaldalt

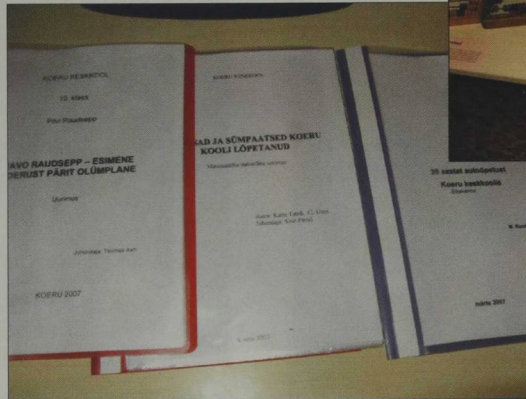
Kinkekaart 16 000 krooni!

Kodutütred

Õppevahendid, eksponaadid ja uurimistööd

Lauljad ja etlejad pidupäeval

EESTI HARIDUSFOORUMI TOIMKOND SILLAMÄEL, 13.14.08.2007

Uhked trepid viivad rannast Sillamäe kesklinna

Viru tänav (endine Bulvar V. I. Lenina) on esinduslik

EHF-i seminaril esinesid Katri Raik, HTM-i asekanter ...

... ja Irene Käosaar, rahvusvähemuste hariduse osakonna juhataja

Arutelul Laagnas: Inna Nazarova, Toomas Tenno, Olav Aarna

Toomas Tenno, avastusõppe projekti POLLEN koordinaator Eestis

RUKKIMAARJAPÄEVAL EESTI PÖLLUMAJANDUSMUUSEUMIS, 18.08.07

Eesti Rukki Seltsi patroon, president Arnold Rüütel ja pr Ingrid Rüütel kroonivad parima rukkikasvataja Hans Kruusamäe rukkikuningaks

Vastne rukkikuningas Hans Kruusamägi jagab autogramme

Maire Henno, rukkikuninga õukondlane

Henri Oskar, Arnold ja muuseumi osakonnajuhataja Eli Vahtramäe käsikiviga jahvatamas

Eesti Leivaliit teeb rukkileiva-aastal koolileiba. Leiva pakendi konkursi võitis Audru Keskkooli Illa kl. õpilane Grete Post, juhendas õpetaja Ülle Vares

RUKKIMAARJAPÄEVAL EESTI PÕLLUMAJANDUSMUUSEUMIS, 18.08.07

Muuseumi uue esindusliku mesindusnäituse koostas Ellen Pärn

Ajaloolised tarutüübid

Sepikojamajas on nüüd koolituba „Kaagjärve Kool“...

... ja kangakoda: kangrud Elo Paasik ja Marju Jänes

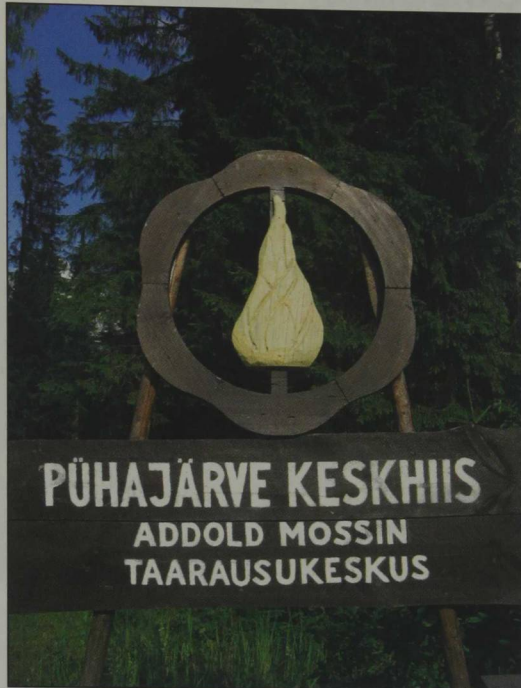

Õpikojas tahutud kukk kutsub näitusi vaatama

Mihkel Zilmer on isamaaliste laulude looja, mida tunneme rahvalauludena

TAARAUSU PÜHAJÄRVE KESKHIIS

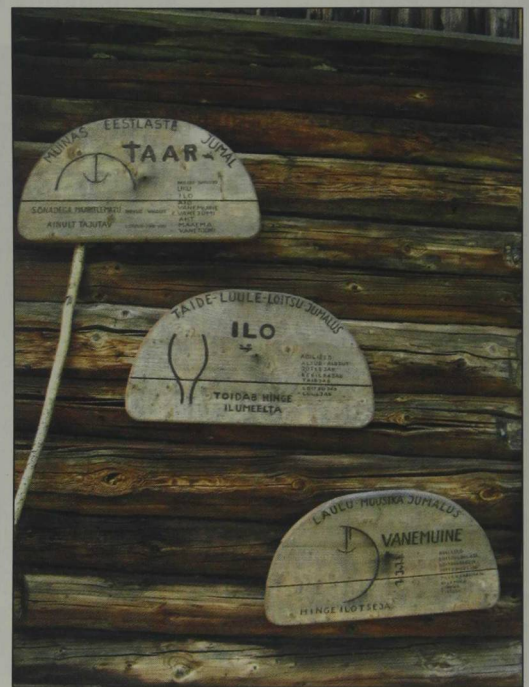
Teeviit Pühajärve hiide, ülal tõlet.
Tõletis hoiab taarausuline püha mulda

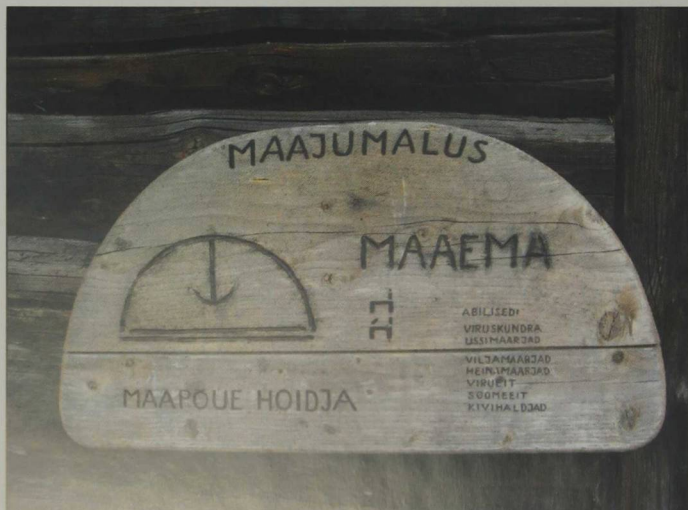
Taaraus jumalused Keskhiies

Taar, muinaseestlaste jumal

Taar, Ilo, Vanemuine

Maa jumalus Maaema

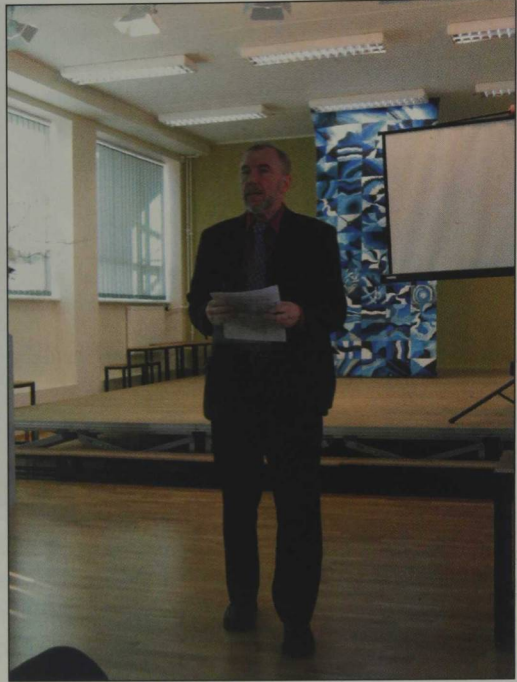

„Mulda maetud meie anastajate sümbolid“

EMAKEEL, HARIDUSLUGU

Emakeelepäeval Pärnu-Jaagupi Gümnaasiumis:
Ingrid Rüütel, Diana Beltadze, Virve Lohu

Prof. Rein Veidemann, 14.03.07

Eestikeelse keskkhariduse päevale Vändras,
28.11.2006: Reet Vääri, Henn Käämbre ja
Jüri Valge Lydia Koidula sünnikohas

Vändra Hariduse Selts
ehitas selle uhke
koolimaja 1911–13

See maja on ehitatud aastatel
1911–1913
Vändra Hariduse Seltsi poolt
rahvalt kogutud vahenditega

Vändra ...

... ja Otepää kooli karu

EMAKEEL, HARIDUSLUGU

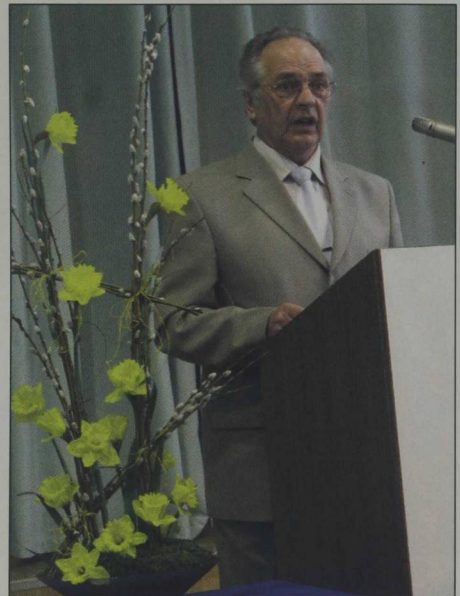
Prof. H. Piirimäe uurib Otepää Gümnaasiumi koolimuseumi väljapanekuid

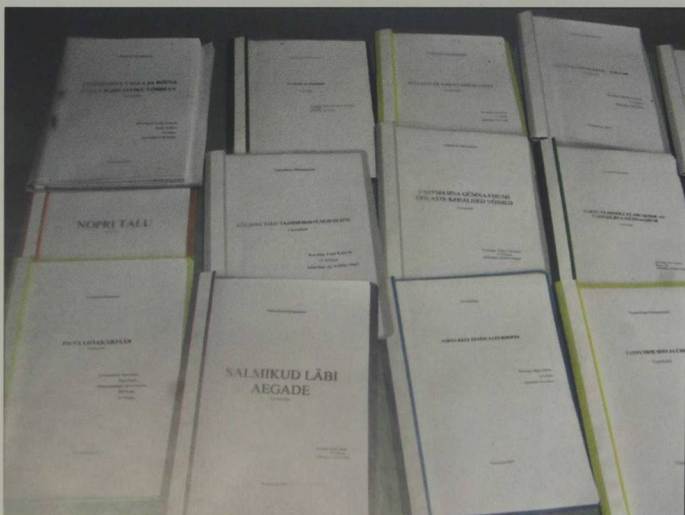
Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseumi stend Nuustaku Kooliseltsi tegevusest

Vastseliina Gümnaasiumi õpilaskonverentsi analüüsisid õppealajuhataja Ene-Küllil Lokk...

...ja reaallainete õpetaja Mati Jõesaar, 16.03.2007

Vastseliina õpilaste uurimistöid

Koolijuht Jaak Hiisjärv (Ääsmäel jm) on lahkunud, vasakul lesk Piret, paremal peapiiskop emeeritus Jaan Kiivit (26.05.2007)

FORSELIUSE SÕNUMID, 15/2007

SISUKORD

FORSELIUSE SELTSI JA SÕPRADE FOTOKROONIKATI–XIV

HARIDUS- JA KULTUURIELU. NOORSOOTÖÖ5

<i>Olav Aarna</i> . Tuleviku kool [Skeem].....	5
Schools of the future. What kind of schools do we want in Europe tomorrow. Communication of the European Commission.....	9
<i>Karmen Linnamägi</i> . Võrdväarsus versus võrdsus? <i>Equity vs. Equality?</i>	11
Eesti ühiskonna integratsiooni võimalikkusest pärast pronksööd. Lõimumine pärast aprillikriisi: eksperthinnangute kokkuvõte [Lisatud: Ülo Vooglaiu kirja algus EV Presidendile. Hirvepargi kõnekoosoleku ettepanekud, 23.08.2007].....	13
<i>Jaana Vasama</i> . Rahvuslik identiteet ja kool	16
<i>Madis Linnamägi</i> . Sõpruslinnas Veszprémis	18
Me kingime igal aastal 17 miljardit eurot Suurbritannia majandusele!	21
<i>Sirje Raadik</i> . Loitsime õues õppides. Loitsides uude aastaaega	22
<i>Sirje Raadik</i> . Loitsud.....	25
<i>Lembit Auväart, Silvia Kaugia</i> . Kriminaalvastutusele võtmise vanuseline alampiir (psühholoogiline aspekt)	26

STUDIA FORSELIANA38

<i>Mari Aia</i> . Aare-Vello Mikkelsaar – huvitavate ja mitmekülgsete hobidega õpetaja	38
<i>Kärt ja Margot Sepp</i> . Rakvere Gümnaasiumi õpilaskonverents	41

KULTUURI- JA HARIDUSLUGU43

<i>Kaido Laurits</i> . Brasiilia ja Argentina eestlaste organiseeritud rahvuslik seltsitegevus 1920.–1930. aastatel	43
<i>Harri Kübar</i> . Legendaarne koolimees Paul Lehestik (1926–1994).....	52
<i>Milvi Hirvlaane</i> . Kanepi koolid käsitööõpetuse ajaloolise taimelavana	54
<i>Heino Kängsepp</i> . Möödunud aegade hariduselust Sangaste vallas.....	61
<i>Julius Vernik</i> . Mälestuskilde Restu koolist	63
<i>Heivi Truu</i> . Otepää Gümnaasiumist (minevikust ja tänapäevast)	64
<i>Kaupo Deemant</i> . Taarausulistest [Viiteid kirjandusele ja omauskude maailmaorganisatsioonile]	66

FORSELIANA71

<i>Gustav Wulff-Õis</i> . Õrn ööbik. Ago Kivi graafiline leht	71
Õnnest [Rahvaluule].....	72
Kivi	72
<i>Sirje Krikk de Mateo</i> . Kase ja palmi kummaline sõprus	73

TUTVUSTAME, MEENUTAME 74

Maie Kitsing. Eesti algkoolid pildis 74

Veronika Nagel. Lühikäikude doktoriväitekirjast “Hariduspoliitika ja üldhariduskorraldus
Eestis aastatel 1940–1991” 75

Tallinna Ülikooli Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseum tähistab eelkäija 85. aastapäeva 77

B. G. FORSELIUSE SELTSIS 78

B. G. Forselius Seltsi teenetemärkide ja tunnustuskirjade laureaate (alates 24.04.2005,
mittetäielik nimekiri) 78

B. G. Forseliuse Selts. Põhikiri 82

Aasta Eurooplane. Arnold Rüütel – Aasta Eurooplane 2007 86

Esikaane siseküljel: B. G. Forseliuse Seltsi XVIII hariduspäev. Kivi-Vigala Põhikool, 01.03.2007

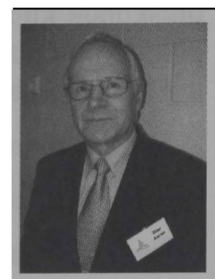
Tagakaane siseküljel: Otepää Gümnaasiumi õpetajad, 01.09.2006

NB! Värvitahvlite pildid võivad illustreerida kaastöid

HARIDUS- JA KULTUURIELU. NOORSOOTÕ

TULEVIKU KOOL

Olav Aarna, Eesti Haridusfoorumi toimkonna esimees

Käesoleva aasta 11.–12. juunil toimus Tallinnas Euroopa Haridusnõukogude Võrgustiku (EUNEC – *European Network of Education Councils*) seminar teemal “Tuleviku kool – millist kooli soovime tuleviku Euroopas?”. Seminari toimumiskoha valikul oli oluliseks see, et viimased neli aastat on Eesti Haridusfoorum (EHF) olnud EUNECi assotsieerunud liige ja aktiivselt osalenud selle organisatsiooni tegevuses. EHF poolt osalesid seminaril Aivar Soe, Madis Linnamägi, Viive Ruus, Jüri Jürivee, Mihkel Kübar, Krista Loogma, Reet Laja, Raina Vürmer ja Olav Aarna.

EUNECi liikmesorganisatsioonid nõustavad oma maade valitsusi ja teisi huvigruppe Euroopa hariduspoliitika küsimustes. EUNEC ise aga püüab üldistada ja levitada Euroopa Liidu haridusvaldkonna projektide tulemusi ja soovitusi. Oluliseks adressaadiks ja koostööpartneriks on seejuures ka Euroopa Komisjon.

Seminari teemavaliku ajendiks oli asjaolu, et komisjon on ette valmistamas Euroopa tuleviku kooli teemalist dokumenti, millest võib saada Euroopa Komisjoni ja Euroopa Parlamendi ühine hariduspoliitiline soovitus liikmesriikidele. Jutt käib eelkõige põhikoolist või üldisemalt alus- ja põhiharidusest. Miks vaid soovitus? Põhjus on väga lihtne: hariduspoliitika kuulub Maastricht'i lepingu kohaselt Euroopa Liidu (EL) liikmesriikide ainupädevusse.

Seminari peaettekandjateks olid Tapio Saavala Euroopa Komisjonist ja OECD konsultant Peter Mortimer. Alljärgnev kokkuvõte ongi koostatud eelkõige nende ettekannete põhjal. Siinkirjutaja tutvustas seminarist osavõtjatele EHF-i rohkem kui kümneaastast kogemust Eesti hariduspoliitika huvigruppide ühishuvide määratlemisel ja selle poliitika mõjutamisel.

Kui kaugest tulevikust käib siis Euroopa kooliga seoses jutt? Õigem oleks öelda, et räägitakse koolist, mida me vajasime juba eile, äärmisel juhul täna. Ometi on Euroopa hariduspoliitikud üksmeelel selles, et vaatamata üldtunnustatud vajadusele olulisteks muudatusteks, on need väga aeglased toimuma. Seetõttu olemegi sunnitud endistviisi rääkima tuleviku koolist.

Põhjused (põhi-)kooli kaasajastamiseks on väga lihtsad:

- tänapäeva koolimudel (õppeained, tunniplaan, õpetajakoolitus, ...) kujunes industriaal-ajastul,
- infoajastul toimub uue teadmuse plahvatuslik levik,
- töö iseloom on oluliselt muutunud,
- määravaks on saanud ülekantavad oskused ja nendel põhinev inimese kohanemisvõime.

Siit saab ka selgemaks, miks tänapäeva kiiresti muutuv maailmas räägitakse nii palju elukestvast õppest ja selle tähtsusest. Alus selleks luuakse aga lapseas, sh põhikoolis õppides.

Eeloleval kolmel aastal pühendub ka EHF elukestva õppe teema põhjalikumale lahtimõtestamisele. Seejuures on 2007. aasta põhiteemaks elukestva õppe baas, 2008. aastal täiskasvanud õppija ning 2009. aastal elukestva õppe süsteem.

2006. aasta detsembris võttis Euroopa Komisjon vastu soovitusel "Võtmekompetentsid elukestvaks õppeks" (2006/962/EC). Võtmekompetentsid kujutavad endast teadmiste, oskuste ja hoiakute kogumit, mis on vajalik igale inimesele eneseteostuseks, arenguks, ühiskonda kuulumiseks ja töötamiseks. Need kompetentsid peavad olema välja kujunenud põhikooli lõpuks ning neisse tuleb suhtuda kui elukestva õppe baasi. Võtmekompetentse on kokku kaheksa:

- suhtlemine emakeeles,
- suhtlemine võõrkeeltes,
- pädevus loodus- ja täppisteadustes ning tehnoloogias,
- digitaalne kompetentsus,
- õpioskus,
- sotsiaalne ja kodanikupädevus,
- initsiatiivikus ja ettevõtlikkus,
- kultuuriline hoolivus ja väljendusoskus.

Nendel võtmekompetentsidel tugineb inimese võime käsitada keerulist teavet, konstrueerida loogilisi arutlusi, suhelda teiste inimestega, adekvaatselt hinnata olukordi, teha tasakaalustatud otsustusi ning lõpuks – mõista oma ja teiste inimeste tundeid ning nende järelmeid.

Kooli tulevikku puudutavalt näeb EL eelkõige viit hariduspoliitilist väljakutset:

- kool võimaldab kõigil õpilastel omandada võtmekompetentsid,
- kool ja õppimine seal vastab iga lapse erivajadustele,
- sotsiaal-majanduslike tegurite mõju on minimaalne,
- kõigil õpetajatel on vajalikud teadmised, oskused ja pädevused,
- kõik koolid on hästi juhitud õppivad kogukonnad.

Selles loetletus on ilmselt enamiku jaoks meist vähe uut, veel vähem avastuslikku. Miks seda siis nii raske teha on nii Eestis kui teistes EL liikmesriikides, tegelikult kogu maailmas?

Selleks, et kool võimaldaks kõigil õpilastel omandada võtmekompetentsid, on vajalik, et see eesmärk kuuluks riigi haridusfilosoofia aluspõhimõtete hulka. Spordi metafoori kasutades peaks kool nihkuma ühe võitjaga võidujooksult maratonile, kus igaüks, kes parandab oma senist parimat tulemust, on võitja. See omakorda eeldab, et õpiraskustega õpilastele võimaldatakse efektiivset tuge ja õpitulemuste hindamissüsteem koolis vastab sellele filosoofiale. Teisalt peame me oskama vastata ka küsimusele: kuidas saavutada soovitud muutus (kõik õpilased omandavad põhikooli lõpuks võtmekompetentsid) nii, et ka need, kellele õppimine on kerge, ei kaotaks õpihuvi.

Selleks, et kool ja õpetamine vastaks iga lapse erivajadustele, tuleb loobuda XIX sajandi masstootmise filosoofiast. Koolis tuleb tagada õpilaste individuaalne ja väikeste gruppide nõustamine ning oluliselt laiendada oodatavate õpitulemuste spektrit. Seda tehes peame

oskama vastata ka küsimusele: kui omanäoline saab olla omanäoline kool, ilma et oodatavate õpitulemuste mitmekesisus tekitaks ühiskonnas ja tööandjates liigset segadust.

Selleks, et perede erineva sotsiaal-majandusliku tausta mõju koolile oleks minimaalne, on vaja muuta mitmeid hoiakuid. Eelkõige tähendab see, et võrdväärseid õpivõimalusi ja hariduse kvaliteeti tuleb käsitleda ühtviisi tähtsatena ning koostööd tuleb õppida hindama samaväärselt konkurentsiga. See nõuab kindlasti ka täiendavate ressursside suunamist nendesse koolidesse, kus vähekindlustatud õpilaste osakaal on suur ja vältida tuleb mistahes läbikukkumisi. Ja jälle peame seejuures oskama vastata ka küsimusele: kuidas suunata vähekindlustatutele täiendavat tuge nii, et hästikindlustatud vanemad ei nõuaks sama, mis viiks vaid lõhe süvenemisele.

Selleks, et kõigil õpetajatel oleksid vajalikud teadmised, oskused ja pädevused, on vaja tõsta õpetaja sotsiaalset staatust ja soodustada tema professionaliseerumist. Siia kuuluvad sellised meetmed, nagu õpetaja kutsenõuete võrdsustamine teiste vaimsel loovusel põhinevatega (arst, insener, ...), sh magistritaseme kvalifikatsiooni nõue kutsesse sisenemisel, mentorluse väärtustamine, kohustuslik regulaarne täiendkoolitus ja õpetamisvabade perioodide (*sabbatical*) seadustamine. Vastust nõudvaks kiuslikuks küsimuseks on siin: kuidas tõsta uute õpetajate taset ilma tänaste õpetajate korpust nõrgestamata ja marginaliseerimata.

Ja lõpuks, selleks, et kõik koolid oleks hästi juhitud õppivad kogukonnad, tuleb loobuda mitmetest pika aja jooksul väljakujunenud arusaamadest. Muutmist vajab arusaam juhtimisest, juhtimise õppimisest ja mentorlusest koolis. Kindlasti on mingil määral ootamatu ka soovitus, et ühes rollis ja ka samas koolis töötamise aega võiks piirata. Seejuures ei tohi keskendumine juhtimisele mingil juhul vähendada õpetaja rolli koolis.

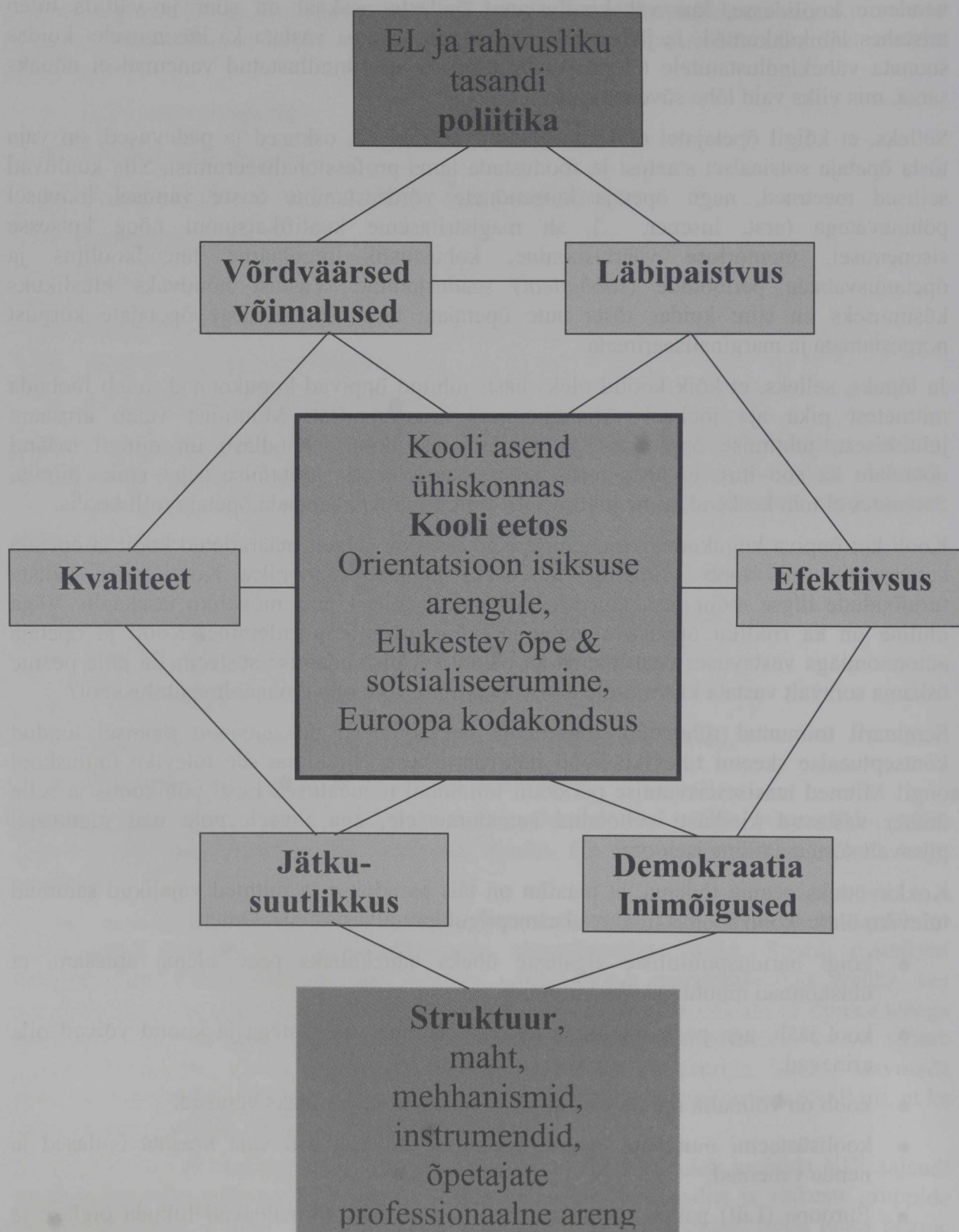
Kooli kui õppiva kogukonna kujunemise eelduseks on selgelt määratletud kooli ja õpetaja autonoomia, mis loob võimaluse loovuseks ja innovatsiooniks. Kooli tuleb kaitsta turujõudude liigse mõju eest, tagades ühtluskooli õpilaskonna mõistliku tasakaalu. Väga oluline on ka riikliku õppekava mahu ja mõju mõistlik piiritlemine. Kooli ja õpetaja autonoomiaga vastavuses peab olema ka paindlik välishindamise süsteem. Ja jälle peame oskama soravalt vastata küsimusele: kui omanäoline võib olla omanäoline ühtluskool?

Seminaril toimunud rühmatöö tulemusena pakkus Eesti delegatsioon joonisel toodud kontseptuaalse skeemi tuleviku kooli põhiväärtustest. Nii lihtne see tuleviku ühtluskool ongi! Mitmed taasiseseisvumise perioodil toimunud muudatused Eesti põhikoolis ja selle ümber vastavad kindlasti eeltoodud suundumustele, aga ilmselt pole neil muutustel piisavalt süstemaatiline iseloom.

Kokkuvõtteks peame tõdema, et maailm on täis paradokse ja mitmed vajalikud sammud tuleviku ühtluskooli suunas tunduvad esmapilgul loomuvastastena. Ometi:

- kõigi hariduspoliitiliste algatuste üheks lähtekohaks peab olema arusaam, et ühiskonnad muutuvad üha kiiremini,
- kool jääb, aga peab muutuma koos ühiskonna vajadustega ja koolid võivad olla erinevad,
- kooli on võimalik muuta vaid siis, kui õpetajad selle omaks võtavad,
- koolisüsteemi muutvate otsuste tegemisse on kindlasti vaja kaasata õpilased ja nende vanemad,
- Euroopa (Liit) pakub võimalust luua koolid, mis võimaldavad liikuda õiglase ja eduka ühiskonna poole.

TULEVIKU KOOL

SCHOOLS OF THE FUTURE

WHAT KIND OF SCHOOLS DO WE WANT IN EUROPE TOMORROW

Communication of the European Commission

On the seminar ‘Schools of the future - What kind of schools do we want in Europe tomorrow?’ in Tallinn (11–12 June 2007) EUNEC, the European Network of Education Councils, discussed the issue of school modernisation in Europe. As conclusion of the seminar EUNEC summarised its viewpoint in a communication for the European Commission.

1. The idea of a programme for school education

EUNEC supports the idea of a coherent education policy supported by the European Union. At the moment higher education, lifelong learning and vocational education and training (VET) are involved in an ambitious modernisation process. Within the education and training 2010 there were some stimuli for modernisation of school education but they lack some comprehensiveness. As school education offers the basis for all other learning paths in higher education, in VET and in LLL, it should be considered as a core element of any education policy.

EUNEC welcomes the five aspirations of the Commission:

- School systems should enable all students to gain key competences.
- Schools and teaching should meet each child’s specific needs.
- Negative impact of socio-economic factors should be minimised.
- All staff should have necessary knowledge, skills and competences.
- All schools should be well-led, adaptable learning communities.

EUNEC agrees:

- with the shift from school education to lifelong learning
- with the use of ‘evidence’ and ‘benchmarks’
- on the need to work with teachers
- on the value of the eight key competences
- on the need for change and modernisation.

EUNEC asks more attention for:

- societal influences, including historical and cultural influences on school systems
- specific local situations;
- citizenship competences;
- pupil behaviour;
- health education and sports;
- arts and culture;
- the discussion on pre-school education;

- the involvement of all stakeholders (no top down approach – pupils, parents, teachers, providers, social partners, local authorities...)

2. What can the EU do to help Member States to modernise their education system?

The European Union should fully respect the principle of subsidiarity in the field of education and training. EUNEC does not want European regulations in education and training. EUNEC expects that the EU inspires, facilitates and supports the modernisation of the diverse education and training systems in the different Member States by developing common guiding principles, relevant as guiding principles for policy makers and institutions, and common tools and instruments, directly relevant for policy makers, institutions and individual citizens.

Guiding principles on:

- Instruments: transparency of qualifications (EQF);
- key competences (linked to other instruments such as EQF, ECVET, Europass, language portfolio ...);
- a focussed program for teacher professionalisation;
- quality improvement, linked to equity and efficiency;
- counselling and guidance;
- formal and non-formal learning, including very young children;
- comparative evidence (both quantitative as qualitative) to take informed policy decisions;
- peer learning activities;
- support for European exchange of ideas and good practices (New Lifelong Learning Programme, networks of stakeholders, ...);
- instruments to manage and stimulate more adaptive learning pathways for citizens (comprehensible information and adapted guidance);
- comprehensible systems of credit transfer and accumulation.

Changing schools is a difficult and long-term project. Member States and the European EU should also pay a lot of attention to implementation strategies within the systems, within teachers' practices, within parents' participation and the public opinion.

VÖRDVÄÄRSUS *VERSUS* VÕRDSUS? *Equity vs. Equality?*

Võrdväarsuse küsimus haridussüsteemis on üks suuri probleeme* Erinevad arusaamad, kuidas võrdväarsust (õiglust/erapooletust) saavutada, või veelgi enam, mida võrdväarsus õieti tähendab, põhjustavad poliitilise ja pedagoogilise segadiku, mille keskel end just õpilased leiavad. Vormeli loomine, mis kirjeldaks erinevate faktorite mõju võrdväarsusele on äärmiselt subjektiivne (hoolimata vormelite endi objektiivsusest väljanägemisest). Et vormelist aru saada, peab lugeja mõistma looja vaateid võrdväarsusest. Selles kirjutises piirdub hariduslik võrdväarsus koolisüsteemiga, arvesse võtmata tööväljavaateid peale kooli lõpetamist. Võrdväarsus on (nii õpilaste- kui õpetajate- poolne) võrdne arusaam ja suhtumine erinevatesse kultuuridesse, millest õpilased (üliõpilased) on pärit, teadmiste areng neis kultuurides ja arusaam matemaatikast erinevates kultuurikontekstides. Walter Secada oma artiklis “Hariduslik võrdväarsus *versus* hariduse võrdsus: alternatiivne kontseptsioon” esitab huvitava ja mõtlemapaneva idee sellest, kuidas haridus peaks kõikide jaoks võrdne olema. Ta väidab, et võrdsus ei ole “õigluse” sünonüüm, ja seega, selle asemel, et püüelda erinevate inimgruppide võrdsuse suunas, peaksime liikuma õiglaste ebavõrdsuste poole, mis peegeldavad erinevate gruppide vajadusi ja tugevaid külgi.

W. Secada väidab, et kõigil gruppidel ei ole võimalik saavutada võrdseid tulemusi sellisel elitaristlikul alal nagu seda on matemaatika. Kindlasti ei peaks ootama, et inimesed saavutaksid võrdseid tulemusi alal, mis ei tunnusta eri gruppide omadusi ega panust, erinevaid grupiidentiteete. Aga kas see tähendab, et peaksime leppima õpilaste ebavõrdsuste saavutustega sel alal? Näib, et efektiivsem oleks kohandada see valdkond realistlikuma ja õiglasema vaatega, mis tunnustaks kõikide gruppide panust ja tooks esile, kuidas kõik inimesed oma igapäevases elus selles osalevad. Sel viisil me näitaks matemaatikat kui “üht viisi, mis struktureerib meie kogemust” (Volmink, 1994), struktuuri, mida saavad kohandada ja rakendada kõik grupid, ja veelgi olulisem, inividid neis gruppides.

Võrdväarsust klassiruumis võiks väljendada järgmise valemiga:

$$V = (0,1) \mathbf{\tilde{O}} + (0,3) \mathbf{P} + (0,2) \mathbf{M} + (0,4) \mathbf{\tilde{O}}, \text{ milles:}$$

V = kõigi õpilaste võrdõigluslik õppimine

$\mathbf{\tilde{O}}$ = õpilaste panus (nt teadmised, võimekus, motivatsioon, kodused kogemused)

\mathbf{P} = poliitilised faktorid (nt rahvuslikud ja riiklikud standardid)

\mathbf{M} = matemaatika õppekava (nt sisu, hindamine)

$\mathbf{\tilde{O}}$ = õpetajapoolne panus (nt teadmised, uskumused/veendumused, pedagoogiline stiil, kultuurilised arusaamad)

Klassiruumis on võrdväarsuse loomisel kõigil teatav vastutus. Õpilased pole sellest sugugi vabastatud ja peavad pingutama, et hoomata sisu ja konteksti, milles õppeainet õpetatakse. Õpetaja ülesanne on tegevuse ja seletamise kaudu ajendada õpilasi õppima materjali, mille rakendus ei ole alati otseselt ilmne.

Iga õpilane toob kaasa omapoolse kultuuriliste teadmiste varamu ja arusaama matemaatika igapäevasest kasutusest. Õpetaja ülesandeks on aidata õpilastel tunda oma arusaamist matemaatikast ja soodustada nende matemaatiliste tõdede avastamist ja loomist. Selline arusaam on süntees Ernest'i “platonliku” ja “probleemilahendamise” lähenemistest

matemaatika õpetamisel. Samuti ühtib see Kay vaatega, et “ei ole ühte ja ainukest efektiivset matemaatika õpetamise meetodit”

Õpetaja tegevus sõltub muu hulgas sellest, millised õpilased tal on (demograafia), millised raamid esitab õppekava ja poliitiline kliima. Poliitika mängib klassiruumis valitsevas atmosfääris ja õigluse tasemes peamist rolli. Õppekava arendatakse, standardiseeritakse, õpetajaid edutatakse, võetakse tööle ja vallandatakse poliitiliste vahendite kaudu. Sellised poliitilised rõhuasetused võivad soodustada või takistada võrdväärsust koolides, ja õpetajate kõrval, mõjutavad tugevaimini õigluse taset koolisüsteemis.

Õppekava mängib samuti suurt rolli. See on juhendiks õpetajatele, ja samuti mõõdupuuks, mille põhjal õpetajaid ja kooli hinnatakse. Õppekava muutmise kaudu on poliitilistel jõududel võimalik manipuleerida klassiruumi. Vaid õpetajatepoolne panus õppekavade arendamisel hoiab ära selle, et klassiruumist ei kujuneks pelgalt poliitiline areen. Õppekava toimib paljudel erinevatel viisidel vahendajana võimustruktuuride soovide ja vajaduste ning õpetajate ja õpilaste soovide ja vajaduste vahel. Õppekava seab vahendajana haridusliku võrdväärsuse tooni, aga lõppkokkuvõttes on ikkagi õpetaja see, kes tegeleb otseselt õpilastega ja vahendab õppeainet.

Jay Hill'i kogemus on näidanud, et õpetamise stiil soodustab (või kahjustab) võrdväärsust sõltuvalt individuaalsest õpetajast ja klassiruumist. Õppekava ja poliitika vajavad pedagoogilisi juhiseid, mille alusel õpetajad oma tegevust klassiruumis planeerivad. Need materjalid toimivad kui soovituselised õpetajatele, kes kahtluse korral sealt abi otsivad.

Selge on see, et hoolimata muudest mõjuteguritest hariduses, on õpetaja see, kes hoiab võrdväärsuse võitluslippu. Õpetaja peab iga päev tegelema õpilaste, nende vajaduste, kultuurilise tausta ja ideedega. Õpetajal tuleb luua õhkkond, milles õpilased saavad uurida oma kultuurilist arusaama matemaatikast ja saada teavet teistsugustest vaatekohtadest samale ainele.

Tänapäeva ühiskonnas toimib õpetaja lapsevanema, korralekutsuja, psühholoogi, poliitiku ja otsustajana võrdväärsuse üle, aga need kõik on õpilase haridusliku kogemuse erinevad tahud. Mida enam me loobume nägemast õpetamist kui informatsiooni levitamist, seda enam on ilmne vajadus õpetajate oskuste järele neis teistes valdkondades. Nagu ülaltoodud valemis esitatud, on oluline mees pidada, et hoolimata õpetajate primaarsest mõjust, ei ole nad ainsad õigluse mõõdupuud klassiruumis. Kõik faktorid on olulised ja neid on vaja arvesse võtta, et luua võrdõiguslik atmosfäär, mille poole me püüdleme.

* *equity* – fairness; *justice* = õiglus, erapooletus, võrdväärsus; *equitable* – fair and just = õiglane, võrdväärne. USA New Jersey osariigi õppekava annab terminite tõlgendused (<http://www.state.nj.us/education/code/current/title6a/chap7.pdf>):

"Equal educational opportunity" means the creation of environments that enable the provision of a thorough and efficient education as defined by the State's Core Curriculum Content Standards, differentiated instruction, formative assessments aligned to Core Curriculum Content Standards and high expectations for teaching and learning in a public school district; and when prejudice and other forms of discrimination have been eliminated in the policies, practices and curricula of the district as evidenced through the narrowing of the achievement gap; and when all students and staff enjoy equal access to all programs and benefits provided by or offered within the public schools of the district.

"Equality" means sameness, uniformity, and equivalence. Equality focuses on a student's access to educational resources.

"Educational equity" means a cohesive set of policies, programs and practices that ensure high expectations and positive achievement patterns and equal access to educational opportunity for all learners, including students and teachers.

"Equity" means when all groups of students master the goals of the curriculum to approximately the same degree. Equity focuses on students' access to knowledge.

Kirjandus:

Ernest, P (1989). Uskumuste mõju matemaatika õpetamisele. – Ernest, P Matemaatika õpetamine kui kunst, New York: Teachers College Press.

Gutierrez, R. (1996). Kõrgkoolide matemaatika osakondade praktika, uskumused ja kultuur: nende mõju tudengite edasijõudmisele. – *Journal of Curriculum Studies*, 28 (5), 495–530.

Thompson, A. G. (1984). Õpetajate matemaatika mõistete ja matemaatika õpetamise seos õpetliku praktikaga. – *Educational Studies in Mathematics*, 15, 105–127

Secada, W. G. (1989). Hariduslik võrdväärus *versus* hariduse võrdsus: alternatiivne kontseptsioon. – Secada, W G. Võrdväärus ja haridus, New York: Falmer.

Volminck, J. (1994). Kõikide matemaatika. – S. Lehrman. Kultuuriperspektiivid matemaatikale klassiruumis, Norwell, MA. Kluwer.

Karmen Linnamägi koostas ülaloodud ülevaate Illinois'i Ülikooli professori Jay Hill'i artiklite põhjal:

An Equation for Equity ('Võrdvääruse valem'). – [http://www.mste.uiuc.edu/hill/papers/Equity vs. Equality?](http://www.mste.uiuc.edu/hill/papers/Equity%20vs.%20Equality?) ('Võrdväärus *versus* võrdsus') – <http://www.mste.uiuc.edu/hill/papers/equity/html>

EESTI ÜHISKONNA INTEGRATSIOONI VÕIMALIKKUSEST PÄRAST PRONKSÖÖD Lõimumine pärast aprillikriisi: eksperthinnangute kokkuvõte

Olukord

Aprillikriis tõi välja Eesti ühiskonna nõrgad kohad, pakkudes samal ajal ka uusi võimalusi edasiminekuks. Kriis näitas, et:

1. Eestis püsib rahvuspõhine vastandumine 20. sajandi oluliste ajalooküsimuste mõistmises, samuti pole üksmeelt eestivenelaste rolli ja staatuse kohapealt siinses ühiskonnas.
2. Venemaa on aktiivselt huvitatud pingete suurenemisest Eestis ning toetab vastandumist enda käsutuses olevate vahenditega.
3. Rahvussuhetest on saanud Eesti riikliku julgeoleku üks kesksemaid küsimusi.

Kriis lõi võimalused:

1. Uuesti mõtestada Eesti rahvuspoliitilised huvid ja eesmärgid.
2. Senisest tulemuslikumalt panustada lõimumisse ning selle kaudu Eesti strateegiliste sihtide, sealhulgas riikliku julgeoleku kindlustamisse.

Taust

Aprillikriisi soodustas viimastel aastatel ilmnunud paigalseis integratsiooni valdkonnas. Naturalisatsiooni tempo on alates 2005. aastast oluliselt vähenenud, erimeelsused

ajalooküsimustes on kasvanud, rahvusrühmade vastastikune häiritus on suurenenud. Eesti keele valdajate osakaal ei kasva, eestivenelaste hulgas domineerib rahulolematuse lõimumispoliitikaga, eestlaste hulgas valitseb aga ükskõiksus selle eluvaldkonna suhtes. Ohumärgiks on asjaolu, et rahvasküsimustest saab järjest rohkem Eesti erakondade omavahelise võitluse vahend, mis suurendab Eesti manipuleeritavust. Arvamus, et pärast pronksööd on "õhk puhas" ja asjad korras, alahindab olukorra keerukust.

Soovitused

Lähtudes kujunenud arengutest ning arvestades nii teiste maade kogemusi kui ka Eestis läbiviidud uuringute tulemusi, esitame järgmised ettepanekud lõimumisprotsesside toetamiseks:

1. Tunnistada probleemi ning tõsta selle lahendamine riiklikuks prioriteediks.

Aprillikriisi varjatud pinnaseks oli aastatepikkune tegelikult olukorrast möödavaatamine. Eestis elava venekeelse kogukonna meelsus ja tulevik on tegelikult meie riigi üks peamisi ja keerukamaid julgeolekuküsimusi. Riigikogu ja valitsus peavad seda selgesõnaliselt tunnistama ning võtma poliitilise vastutuse lahenduste leidmise eest. See eeldab koalitsioonilepingus integratsiooniteemale keskse koha andmist ning kõigi Eesti tipp-poliitikute isiklikku ja püsivat panust lõimumise toetuseks. Senine projektipõhine tegevus peab asenduma kõiki poliitikavaldkondi läbiva kahepoolse protsessiga.

2. Sõnastada selged rahvuspoliitilised eesmärgid.

Eesti rahvuslik huvi pole ei assimilatsioon ega mitte-eestlaste lahkumine. Meie riigi stabiilsuse võti on selge identiteediga lojaalse eestivenelaste kogukonna tugevdamine Eestis. Eesmärgiks on vastastikust partnerlust väärtustavate hoiakute ning ühiste väärtuste kujundamine, mis hõlmab nii eestlasi kui ka teisi rahvusrühmi.

3. Toetada eestivenelaste positiivse identiteedi kujunemist.

Eestivenelased on kujunev kogukond, kelle poliitiline määratlus on eestlane ning etniline määratlus – eestivenelane. Paljud siinsed venelased ennast juba nii määratlevadki, sellesuunalist arengut tuleb nii moraalselt kui materiaalselt toetada. Kaasa tuleb aidata eestivene eliidi kujunemisele, sh avalike ülikoolide jõupingutustele eestivene noorte kaasamiseks eesti ülikoolidesse. Eriti oluline on venekeelsetele koolidele sobivate ajalooõpikute väljatöötamine, mis ühendaks eestivenelaste ajaloo Eesti ajaloo viisil, mis ei sunniks Eestis sündinud ja kasvanud inimesi end määratlema okupantidena. Toetus tärkavate eestivähemuste identiteetidele peaks väljenduma ka sõnakasutuses. Terminid mitte-eestlased asemele tuleks eelistada termineid eestivenelased, eestiaserid, eestirootslased, eestisoomlased jne.

Juhul, kui on vaja tähistada korraga kõiki vähemusi, siis kas eestimaalased, kaasmaalased või eestivähemused. Teeme ettepaneku luua valitsuse asjatundjate komisjon eestlasi ja vähemusi ühendavate rituaalide ja sümbolite kujundamiseks, eriti seoses II maailmasõja tähtpäevadega.

4. Laiendada rahvustevahelise koostöö vorme.

Eesti ja eestivene haritlased peaksid korraldama ühise tuleviku-teemalise ümarlaua ning välja töötama ettepanekud pingete maandamiseks. Vabariigi Presidendil palume kaaluda võimalust kujundada rahvusvähemuste ümarlaud ühiste väärtuste ümarlauaks, kus eri rahvusrühmade esindajad püüdleksid konsensusele nii meid täna ühendavate väärtuste osas kui ka erinevate ajalookogemuste vastastikku austavaks lõimimiseks. Jõuliselt

peaks koostöö edendamisel osalema Ühiskondliku Leppe liikumine, ÜLSA-lt ootame initsiatiivi eesti ja eestivene ühingute ja seltside kootöövõrgustiku loomiseks ning selle kaudu kodanikuühiskonna rolli suurendamiseks lõimumisprotsessis.

5. Algatada võrdsete võimaluste audit.

Selgitamaks ikka veel levivate diskrimineerimissüüdistuste tagamaid teeme õiguskantslerile ettepaneku algsatada auditeerimisprotsess eesmärgiga analüüsida, kuivõrd on erinevate rahvusrühmade liikmetele Eestis tagatud võrdsed võimalused hariduse, tööhõive, tervishoiu ja teiste avalike teenuste valdkonnas. Audit oleks avalik protsess, mis julgustab inimesi oma muresid ja probleeme ausalt esitama. Auditi kaudu annab Eesti selge signaali, et meie riik väärtustab kõiki inimesi nende rahvusest sõltumatult ja astub reaalseid samme nende võrdväärse kohtlemise tagamiseks.

6. Saavutada erakondade kokkulepe loobumaks rahvuspopulismi kasutamisest valimisvõitluses. See on oluliseks ohuks Eesti julgeolekule, kuna loob Venemaale võimalusi Eesti ühiskonna destabiliseerimiseks.

Uuringu "Eesti ühiskonna integratsiooni võimalikkusest pärast pronksööd" teostas ekspertgrupp: Martin Ehala, Mati Heidmets, Leif Kaley, Aleksander Pulver, Rein Ruutsoo, Raivo Vetik.

Esitus toimus 27 juunil 2007 Tallinnas.

Toimetuselt 1:

Sotsioloog Ülo Vooglaid saatis EV Presidendile 26-leheküljelise ettepanekute paketi „**Integratsiooni alternatiivid?**“, milles ta analüüsib integratsiooni probleeme pronksööduri sündmuste taustal.

Väljavõte Eesti Ekspress *online*’is 12.06.2007 avaldatud kirja algusest:

Sotsiaalseks kriisiks paisunud vastuolude ning nende ületamiseks sobivate meetmete üle on nüüd päris palju arutatud nii ajalehtedes, raadios kui televisioonis, aga kuidagi ei saa veel öelda, et kriisi põhjused ja ajendid on nüüd sõnastatud, välja öeldud ja selgeks räägitud. Tundub, et kõrvale on jäänud ka edasi elamise eeldused. Arutlusi on palju, aga nende õnnestumiseks oleks vaja teha veidi eeltööd. Selleks, et inimesed süveneksid ja keskenduksid, oleks vaja ka vajadust eristada arvamusi-uskumusi ja teadmisi. Vaja oleks aega, soovi, ettevalmistust, vastutustunnet jpm. Vaja oleks:

- a) mõelda läbi nende **sõnade tähendus**, mille abil saaks selliseid arutlusi pidada, mis käivad inimese kui ühiskonna liikme ja kultuuri esindaja kohta;
- b) sõnastada ühiskonnas (üle)küpsenud **probleemid** koos metaprobleemidega;
- c) avastada probleemide **põhjused** (põhjuste süsteem, mitte paar-kolm põhjust!);
- d) seada **sihid**;
- e) selgitada ja avalikustada, milline on **elanikkonna struktuur**, sh millisteks straatideks on rahvastik jagunenud;
- f) fikseerida eri suunitlusega subjektide **eesmärgid** koos nende saavutamiseks vajalike vahenditega;
- g) sõnastada riikliku ja rahvusliku **julgeoleku eeldused**;
- h) koostada **prognoosid**;
- i) koostada **stsenariumid** käitumiseks riskitegurite ja nende sümbiooside suhtes;
- j) luua riigi funktsioneerimise, muutumise ja arengu **kontseptuaalsed alused, strateegia ja taktika**;
- k) modelleerida eesmärkide saavutamiseks vajalikud protsessid kui **juhtimise objektid**;
- l) kavandada **iseregulatsiooni eeldused**;

- m) kehtestada, avalikustada ja põhjendada tegutsemise **põhimõtted** (printsipiide süsteem eri valdkondades ja piirkondades tegutsemiseks);
- n) kehtestada, avalikustada ja põhjendada inimeste, nende tegevuse, tulemuste ja kujunenud olekute (olude, olukorra ja situatsiooni) **hindamise alused** (kriteeriumite süsteem);
- o) luua kaasaegne **kommunikatsiooni- ja interaktsiooni** süsteem;
- p) seostada **funktsionaalne ja territoriaalne regulatsioon** (sh lõpetada lobisemine ühetasandilisest omavalitsusest);
- q) korrastada **side koos edasi- ja tagasisidestusega**;
- r) käivitada **rahvastikumonitoring**.

Toimetuselt 2:

Molotov-Ribbentropi pakti hukka mõistev kõnekoosolek oli Hirvepargis 23.08.1987 Kõnekoosoleku 20. aastapäeval 23.08.2007 kutsus EV president Toomas endrik Ilves üles mõtlema, kuidas austusega ja suurejooneliselt mälestada kõiki kommunistide kuritegeliku tegevuse all kannatanuid. Eurosaadik Tunne Kelam toetas mälestusmärgi püstitamist kõigile kommunismiohvritele ja lubas teha tööd selle nimel, et saavutada kommunismi kuritegude hukkamõistmine sarnaselt natsismiga kogu Euroopa tasandil. "Kogu Euroopa peaks tulevikus tähistama 23. augustit võrdsest kommunismi- ja natsismiohvrite mälestuspäevana"

Meil kõigil on kodanikualgatuse korras võimalik teavitada eurooplasi kommunistliku totalitaarreeži kuritegudest. Madis Linnamägi: "Pärast aprillisündmusi saatsin esperantokeelse artikli "Impeeriumimeelne marodöörlus Tallinnas" prantslastele, itaallastele, inglastele jt, milles avasin pronksõduri tähenduse ja viitasin inglise- ja prantsuskeelsetele teostele, mis toovad kuritegude ja ohvrite statistikat: aastail 1934–1956 hävitati 42,3–60 miljonit inimest (Aleksandr Solženitsõn. Gulagi arhipelaag (1973); Le livre noir du communisme. Crimes, terreur, répression. Paris, 1997)"

RAHVUSLIK IDENTITEET JA KOOL

Jaana Vasama, Soome Instituudi juhataja (Tallinn)

Mis on eestlus? Mis on rahvuslik identiteet? Kasutame neid mõisteid tihti kergekäeliselt, mõtlemata, mis on nende tegelik sisu. Hariduskavas on viiteid sellele, et tuleb tugevdada rahvuslikku identiteeti, aga rahvuslikku identiteeti on võimatu ehitada, kui pole määratletud, mis see on ja mis on riikliku kooli seisukohalt selle keskne eesmärk.

Kuidas õpetada oma riiki?

Rahvuslikku identiteeti võib vaadelda kui kollektiivset identiteeti või isikute identifitseerumist oma rahvusrühma ja selle sümbolitega. Kollektiivne rahvuslik identiteet kujuneb aeglaselt ajaloo protsessides ja elab kollektiivist jutustavates lugudes ning mälus. Rahvuslik identiteet avaldub autoriteetide, institutsioonide, märkide ja sümbolite kaudu, elab inimeste meeltes ja oma rahvuslikkust tootvates väljendusviisides. Kollektiivse identiteedi põhieeldus on, et individid seda tunnustavad. Kõigepealt peab olema teave, mis elab ühiskonnas teatud aja ja ühesuguse sisuga, ning alles seejärel sünnib identiteedi sügavam olemus – tundeline suhe ühistesse märgisüsteemidesse ja ühisesse ajalukku. Indiviidi seisukohalt on küsimus selles, kes ma olen suhtes ümbritseva ühiskonnaga. Psühholoogilisest küljest vaadates on küsimus indiviidi turvalisuses, positiivses seotuses ja motiveerituses suhtes oma keskkonnaga.

Rahvuslik identiteet põhineb rahvusteadvusel, enda rahvusliku teabematerjali tundmisel. Tuntakse oma lippu, osatakse hümnit, teatakse, kus lähevad enda riigi piirid ja tuntakse kõige selle sisu, enne kui nendesse saab kiinduda ja tekib tundeline side.

Kultuurikasvatusega peab alustama oma lähiümbrusest, lähimast kontsertsaalist ja muuseumist. Seotusest kohalikuga kujuneb seotus rahvuslikuga. Kõigepealt tuleb õpilased viia koduloomuuseumi ja alles seejärel rahvusmuuseumi, neid ei tasu viia Louvre'i või Ermitaži, kui nad pole käinud KUMUs. Soome koolides lauldakse rahvushümni nii soome kui ka rootsi keeles, kooli seinal on president Haloneni pilt ja koolis jagatakse ühiselt rõõmu Soome sportlaste võitude

üle. Hea meel on olnud näha, et eri rahvustest vanematega (üks soomlane, teine välismaalane) perede ja sisserännanute perede laste lõimumine soome kultuuri on olnud tasakaalus nende enda taustaga.

Muidugi on siinjuures oluline, et koolis räägitakse kohanemisest ja sellega seotud probleemidest. Iga laps on indiviid, kes võtab neid asju vastu omal kombel. Kedagi ei saa sundida rahvuslikuks identiteediks. Tähtis on arvestada ka seda, et lapsed pole saanud oma tausta mõjutada. Kooli seisukohalt on oluline teada, kuidas õpetada koolis oma riiki, selle rahvast, keelt, ajalugu ja kultuuri.

Erinevaid tõlgendusi pakkuvad „jutustused” tekitavad lastes segadust, kui omavahel võistlevad identiteedid on sotsiaalse kontrolli all kodus ja koolis. Inimene tunneb küll mitmete riikide lippe, aga tunnustab sageli vaid ühe lipu värve. Mõnel juhul võib küll tunnustada mitutki värvi, ent asi muutub keeruliseks siis, kui sümboleid hakatakse vihkama. Sümbolite puhul on koolil oluline osa nii nende tutvustamisel kui ka käigus hoidmisel. Sellega seostub küsimus, kes on see, kes peab lapse jaoks paika panema kollektiivse identiteedi põhikoodi.

Minevik ja tänapäev käsikäes

Rahvuslik identiteet on ideoloogilisest seisukohast võimu vahend – kodanikkond kohustab oma liikmeid ning inimesed kohanevad rahvusliku identiteedi normide ja väärtusega. Riik omakorda peab otsustama, keda võtta oma kodanikuks ja millised on kodakondsuse kriteeriumid.

Rahvuse nimel sooritatud tegudel on püsiv tähtsus ja sellel on pikaajaline või püsiv mõju üle põlvkondade ulatuva kollektiivsele identiteedile. Positiivne näide sellest on see, kuidas Soome maksis Nõukogude Liidule ära sõjahüvitise, mille üle oli uhke iga soomlane, ehkki isiklikul tasandil ei maksnud nad seda omast taskust. Sakslased aga kannavad ikka veel Teise maailmasõja taaka, ehkki indiviidi tasandil sõjas ei osalenud. Iga rahvas kannab endas oma kangelassaagat ja häbi, tasakaal sünnib sellest, et ollakse teadlik mõlemast. Minevik käib alati tänapäevaga käsikäes. On võimatu mõista teisi kultuure, kui ei tunta enda oma.

Traditsioone tuleb luua

Rahvusele suudetakse luua usutavaid traditsioone, kuigi sageli juhinduvad need lokaalsest etnilisest kultuurist. Traditsioonid väljenduvad sageli pühades ja nendega seotud rituaalides. Põhiküsimus on, kui püha ja tähtsana eri tähtpäevi näha. Oma uurimuses imestasin soomlasena selle üle, kui vähe tähtis oli Tallinna ja Saaremaa 64 perele iseseisvuspäev. Ainult 30% perekondadest pühitses iseseisvuspäeva, samas peeti pooltes kodudes sõbrapäeva. Tõsi, koolides peeti iseseisvuspäeva, aga eestlaste kodudes ei tarvitsenud pidulik päev argipäevast erineda. Iseseisvuspäeva keskseks sisuks on saanud valitute ja asiste rõivademonstratsiooni jälgimine – kas sellest piisab, et eesti iseseisvuspäeva aadet üleval hoida? Kui pidulikul päeval süüakse igapäevast toitu, šopatakse, koristatakse ja vaadatakse telerist tavalisi seebisarju, ei erine pidupäev millegagi argipäevast.

Mis on üldse ühele riigile nii püha, et paneb rahva seda austama? Kui suur on ühiskonna vastutus ühise traditsiooni loomisel? Kui poed, ujulad, lõbustuspargid ja restoranid on iga päev ühtmoodi avatud, ei erine ükski päev teisest ning rahvuskehandis elavad etnilised ja individuaalsed traditsioonid tõusevad traditsioonide keskmesse. Rahvuslikud traditsioonid ei püsi iseenesest, nende püsimise nimel tuleb tööd teha ja teisalt võib luua ka uusi traditsioone, kui selleks soovi on.

Elu põhiküsimused on: kes ma olen, kuidas määratlen ennast ja kuidas olen jõudnud nii kaugele. Neid identiteedi põhiküsimusi vaadeldakse sageli suhetes teistega ja suhetes naabritega. Tuleb võrrelda, et teada, mis liidab ja mis lahutab. Tuleb võrrelda, et leida seda, mis on omane minule ja meile. Kui olukord teravneb, näeme sageli rõhutatult negatiivsetena sündmusi ja neile eelnenud perioodi, meedia otsib patuoinaid ja „verd”

Geene ei saa armastada

Rahvusliku identiteedi põhielement on keel. Eesti venelaste positiivse suhtumise kujunemine eesti keele õppimisse on esimene samm õiges suunas. Järgmine samm on suhe riigi enda ja selle inimestega – see on põld, mis esimese külvi järel veel saaki ei anna. Tuleb tööd teha, kannatlik olla ja hoida silme ees terendavat eesmärki. Peab mõistma, et suhe riigi ja selle rahvaga sünnib ainult kogemuse kaudu.

Tähtis on endale teadvustada ka seda, et rahvuslik identiteet ja positiivne minapilt liiguvad käsikäes. Irdumine ümbrusest ja negatiivne minapilt põhjustavad asotsiaalset käitumist ja nõuavad ühiskonnalt pikaajalist ning kulukat sekkumist. Lõimumine ja seotus seevastu kujunevad hariduslike, majanduslike või ajalooliste tegurite toimele. Nad ei põhine geneetilistel teguritel, sest

geene pole võimalik armastada. Põhiliselt on siin küsimus selles, millist suhtumist endasse inimene tajub ja kas ta tunneb, et elab ühiskonnas inimväärsel elu. Riigil omakorda on alati kasu sellest, et ta kodanikud on siiralt sidunud ennast tema tegevuse ja kultuuriga. See, missugune riik on Eesti, sõltub suurel määral sellest, millised tegurid on riik valinud oma edu teguriteks ja mis suunas liigub. Sageli mõeldakse riiklikku heaolu ainult majanduse mõõdupuuga. Tahaksin näha riiki, kes julgeks kuulutada oma esmaseks eesmärgiks õnneliku ja tasakaaluka indiviidi ja perekonna. Õnneks on juba olemas selliseid julgeid valdasid – ka Eestis.

Täiuse püüdlus on tulutu, ent alati tasub püüda parema poole. Tuleb leppida sellegagi, et rahvuslik identiteet on teatud määral oma aja ja koha laps, eestluski muutub ja saab uut sisu, kas soovime või mitte. Soome linalakk on pigem ajalooline mõiste, mu enda kooli õpilased rääkisid seitsetteistkümmend emakeelt ja 400 õpilase hulka mahtus rahvusi igalt mandrilt. Kõik õpilased polnud soomlased, aga neid kasvatati soomlasteks, austades samal ajal nende etnilist päritolu. Kodanikuks kasvatamine on vaearikas protsess, milles laps peegeldab oma suhet ümbritsevasse, selle inimestesse ja kombestikku. See on koolile ja kogu ühiskonnale suur väljakutse ja võimalus.

Äratrükk: Õpetajate Leht, 03.08.07

Vt ka:

Jaana Vasama. ABC, kits läks üle vee [Soome aabitsad]. – Forseliuse Sõnumid, 14, 2007, lk 50
Rein Veidemann. Vaimse vaktsineerimise vaev. – Forseliuse Sõnumid, 14, 2007, lk 5–7

SÕPRUSLINNAS VESZPRÉMIS

Tartul on 16 sõpruslinna. Neist Veszprém asub 1350 km kaugusel, nagu kinnitab pronksplaat Raekoja platsi purskkaevul „Suudlevad tudengid“. Ka Veszprémil on palju sõpruslinnu – nende värvilised vapid, Tartu oma aukohal, kaunistavad *városháza* (raekoda) uhket aatriumi.

Osaleme ungari interlingvistide kutsel Veszprémi ja Balatoni piirkonna üritustel. Linnapea János Debrecenyi vastuvõtul tundsime ühiselt rõõmu, et juba 1971. aastal sõlmitud lepingu toel on kahe ülikoolilinna asutustel, seltsidel ja linnakodanikel soojad ja viljakad sidemed – vahetatakse delegatsioone, osaletakse üritustel, festivalidel, seminaridel...

Alguses toimis ka üliõpilasvahetus. Selle kinnituseks mainis linnapea kirurg Urmas Kaljustet, kes teda hiljuti opereeris. U. Kaljuste tuli Veszprémisse 1972. aastal ja jäigi siia. Miks mees ikka veel siin on? „Veszprémi neiud on väga kenad, eks sellepärast“, vastab ta. Veendusime selles hiljem Urmase ja Éva koduse viinamarjaistanduse veini maitstes.

Andsime linnapeale üle Tartu ametivenna Urmas Kruuse tervitused ja foto ning trükised (linn, ülikool, interlingvistika selts). János Debrecenyi sooviks on kaubandusliku koostöö edendamine, hakatuseks kinkis ta meile Veszprémi esindusveini. Kohtumist kajastasid ajalehed ja kaks telekanalit, meie võõrustaja Veszprémi seltsi esinaine Katalin Perczel-Szabó jagas intervjuusid.

Võimaluse eest Nõukogude Liidu suletud süsteemis Tartu ja Veszprémi vahel sidemeid luua võlgname me tänu ülikoolile, sest professor Paul Ariste tegevus fennougristika alal oli tuntud-teatud ka Ungaris ja Taga-Karpaatia ungarlaste seas. P. Ariste taastas pärast Stalini isikukultust interlingvistika viljelemise, tellisime Ungari ajakirju, mis avardasid meie teadmisi ja silmaringi. Nüüd avaldavad nemad meie trükistes oma töid.

Veszprémi ülikool kannab 1. märtsist 2006 **Pannoonia Ülikooli** nime (Pannon Egyetem). See on noor ülikool, mis alustas Budapesti Tehnikaülikooli keemiafakulteedina 1949. aastal. Praegu on seal viis teaduskonda, sh Balatoni „pealinnas“ Keszthelys asuv põllumajandusteaduskond. Teaduskond on loodud Euroopa vanima põllumajanduskõrg-

kooli Georgikoni baasil, mille asutas krahv György Festetics-Tolna 1797 aastal. Vanas Georgikonis ja krahvi lossis on praegu muuseum. Uhke loss on äravahetamiseni sarnane St. Peterburi ja lähilinnade tsaaripaleedega.

Pannoonia Ülikoolis koolitatakse ka õpetajaid ja suurt rõhku pannakse inseneride võõrkeeledõppele. Ka kvalifikatsiooni tõstmisel tuleb kindlasti sooritada keeleeksam. Teatavasti on ungarlastel halb võõrkeelteoskus. Meilgi tuli seda kogeda. Hotelli broneerimise kirjale vastati „*Hello! Das ist keine zimmer. July 21-23 fool. Június das ist zimmer Frau Csepelyi*“ ja väikesest Balatonfüredi hotellist tuli lahkuda läbi akna, sest palvest avada välisuks varahommikul, ei saanud peremees aru, kuigi külalised on enamasti Austriast ja Saksamaalt. Meil aga oli vaja jõuda rongiga lennujaama.

Soome-ugri keelkonna rahvana on neil raskusi indo-euroopa keeltega, seepärast valivad paljud keeleeksami läbimiseks kergema tee – esperanto keele. Nägime oma silmaga, kuidas politseinikud, raamatupidajad, sekretärid jpt elukutsete esindajad usinasti kursustel käivad. Esperanto on 1887 aastal koostatud plaankeel, mis kuulub indo-euroopa keelkonda. Tänu reeglipärasusele ja üldlevinud sõnavarale on ta populaarne mitte ainult Ungaris ja Soomes, vaid ka Hiinas ja Jaapanis (vt Postimees 26.09.2005; Tartu Postimees 19.01.2004). Hinnatakse esperanto propedeutilist (eelõpetuslikku) väärtust enne inglise, prantsuse või hispaania keele õppimist.

Teatavasti domineerivad ka Brüsseli asjaajamises inglise ja prantsuse keel, kuigi formaalselt on kõigi liikmesriikide keeled võrdsed. Suurbritannia majandus saab igal aastal kingiks 17 miljardit eurot inglise keele eest, mis on enam kui selle riigi Põhjamerest hangitava nafta tulu. Eurosaadikud taunivad seda olukorda ja arutlevad õiglaste lahenduste üle. Itaalia saadikute algatusel asutasid 25 liikmesriiki 2005. aastal Brüsselis „Euroopa Liidus rahvusvahelise keele eksperimenteerimise komitee“, apelleerimaks neutraalsele plaankeeled. Soome kasutas Euroopa Liidu 2006. aasta eesistujamaana inglise ja prantsuse keele kõrval ladina ja esperanto keelt (<http://conspectus.wordpress.com>). Paradoks: soome ja rootsi keelt ametlike teavituskeeltena ei kasutatudki.

Mööda ei saa vaadata ka meie suurima sugulasrahva ajaloost. Ungarlased jõudsid üle Karpaatide Kesk-Doonau madalikule hõimuliidu pealiku Árpádi juhtimisel 896. aastal. Igal sammul näeme viiteid kuningatele, pühakutele ja kuulsusrikkale, aga ka kannatusterohkele möödanikule. Veszprém on II a.t algusest piiskopilinn (1009), siin asus isegi kuningliku dünastia residents, sest esimene ristitud kuningas Istvan (1001) võitis siinmail Püha Jüri lipu all oma paganlike konkurente. Pärimuse järgi hoiti Veszprémi Püha Jüri kirikus reliikviana koguni Püha Jüri enda pead. Küsimusele „Kus see reliikvia nüüd on?“ vastust ei leita. Püha Jüri oli/on ju paljude ihalusobjekt – Inglise kuningakoda, Moskva, Vene tsaaririik, Gruusia...

Praegu reklaamib Veszprém end **kuningannade linnana**, sest Ungari esimene ja vanim Szent Mihály katedraal oli kuningannade kroonimiskirik. Kuningas Istvani abikaasa Gisella oli pärit Baierimaalt, Passaust. Ta tikkis siinses nunnakloostri ise oma kroonimiskleidi ja armastas seda viiel künkal laiuvat linna. Nüüd on Veszprémil uus reliikvia – 1996. aastal annetas Passau piiskop seoses Ungari riigi 1100. aastapäevaga Veszprémile püha säilme, kuninganna Gisella küünarluu.

Ungari esimese kuningapaari skulptuur kõrgub Várhegy'i ('vaarhed', tõlkes: Lossimägi) peatänaval lõpus, otse kaljuseina kohal. Siit on linnale ja panoraamile lumuvad vaated. Kitsal Várhegy' on ridamisi ajaloolisi hooneid, siin peetakse suviti festivale – avatud hinge ja päikeseküllust jagub kõigile.

Veszprémi liikiderohke loomaaed asub pikas ja kitsas orus. Teeme tutvust pikasarvelise ungari halli veisega, vesipühvli, karvaste sigade, maatõugu kanade ja mitut tõugu karjakoertega, kellela ei ole *pusta's* karjatamine mõeldav. Iga aia ja puuri juures on

mängulised õppevahendid lastele, mis aitavad nähtut ja loetut meelde jätta, eriti eksootiliste loomade ja lindude kohta.

Balatoni järv ehk Ungari meri on lähedal. Siin laiuvad kenad majad, suvilad ja mineraalveesanatooriumid. Ühes neist on ravinud end India kirjanik Rabindranath Tagore – Balatonfüredi avenüü kannab tema nime. Piki avenüüd ja randa kulgev park meenutab kurioosel kombel surnuaeda – puude juures on suured kiviplaadid, millelt saab lugeda istutaja nime. On ministreid, kirjanikke, kosmonaute... Randa pääseb vaid raha eest, istumiseks-lesimiseks on harjumatult vähe ruumi. Järvel valendab palju purjekaid, kuid meid kutsub Badacsony'i mägi... Vulkaanilistel basaltkividel turnimist kroonivad vaated alla Balatonile ja viinamarjaistandustele – ilusa paiga valisid ungarlased elamiseks!

Mineraal- ja soojaveeallikaid leidub rohkesti. Eriti kuulus on Hévíz (*hé* – kuum, *víz* – vesi (sarnane sõna pea kõigis soome-ugri keeltes, esineb ka nimes Mosk-va)), selle linna rikkuseks on Euroopa suurim kuumaveejärv (44,4 m²), suvel 33–35° C, talvel 23° C. Kohalikud hoiatavad liigjulguse eest, keerised võivad põhja viia. Kuuma vee ja keeriste tõttu hukkub selles järves aastas rohkem inimesi kui teistes veekogudes kokku.

Tahtmatult viivad mõtted tagasi Tartusse. Kuidas me võõrustajaid oma kodus vastu võtame, mida neile näitame, et nad meie olemusest, identiteedist aimu saaksid. Kuuldavasti otsivad turismifirmad Eesti identiteeti, sest külalised tahavad näha paiga omapära, kordumatust. Lätlased on oma tunnuslauseks võtnud laulu "The land that sings" ning seda väga hästi kommunikeerima asunud. Ometi on Eesti, Läti ja Leedu laulupeotraditsioon ühiselt UNESCO vaimse kultuuri loetellu võetud.

Meil on rukkikuningas ja Seto Kuningriik, kroonitud kuningaid ei ole olnud, võõrad on tulnud ja läinud. Kirikud on protestantlikult lihtsad, kulla ja karrata; maastikud metsastuvad...

Tartu Ülikool peab sügisel oma 375. aastapäeva, millest vaid ligi 90 aastat on eestikeelset. Eestikeelne rahvakool kui hariduspüramiidi alus peab 320. aastapäeva, paljud rahvakoolidest võrsunud põhikoolid ja gümnaasiumid on ülikooliealised. Esimesel ärkamisajal püüeldi teadlikult vaimult suureks saamise poole. Ajaloost teame, et tänu eestikeelsele koolile säilitasime oma keele ja mee.

Meie avalikkus hindab haridust kõrgelt ja mõtleb tulevikukoolile. Sest haridus on varjatud varandus, meie arengu, identiteedi ja maine näitaja. 2009. aastal saab Euroopa jaoks unikaalne institutsioon, Rootsi ajal tegutsenud Bengt Gottfried Forseliuse koolmeisterite seminar 325- aastaseks. On aeg mõelda hariduse tähenduse ja maine teavitamisele-eksponeerimisele. Meid endid ja külalisi silmas pidades. Ettepanekud on tehtud, nüüd on kord ametnike käes riigimeheliikkuse ilmutamiseks.

Märkus: Artikkel on saadetud Tartu Postimehele.

Madis Linnamägi,
B. G. Forseliuse Selts,
Eesti Interlingvistika Selts

ME KINGIME IGAL AASTAL 17 MILJARDIT EUROT SUURBRITANNIA MAJANDUSELE!

Austatud Europarlamendi liige!

14.04.2006

Šveitsi professor François Grin koostas 2005. a oktoobris huvitava raporti, mis on prantsuse keeles loetav saidil http://cisad.adc.education.fr/hcee/documents/rapport_Grin.pdf. Selle raporti kõige silmatorkava-maks järelduseks on, *et Suurbritannia teenib praegu inglise keele rahvusvahelisest domineerimisest igal aastal 17–18 miljardit €, mis on enam kui kolm korda suurem kuulsast briti tagasimaksest ehk moodustab 1% riigi rahvuslikust kogutoodangust*. Teisisõnu, 394 miljonit mitte-inglisekeelset Euroopa Liidu kodanikku, k.a kõige vaesemate uute liikmesriikide elanikud, toetavad igal aastal Briti majandust!

See „toetus“ moodustub inglise keelega seotud raamatute ja kaupade müügist, 700 000 inimese iga-aastasest reisimisest Suurbritanniasse keeleõppe otstarbel, aga ka Briti koolides võõrkeelte õpetamise eiramisest tulenevatest säästudest.

Raport ei ole vaatle kõiki Ühendatud Kuningriigile keele tõttu teostatavaid makseid, vaid umbes 75% neist, mida autor peab inglise keele hegemoonia viljaks. Osa makseid tuleneb keele enda demograafilisest kaalukusest.

Genfi Ülikooli professori, keeleökonoomika spetsialisti François Grini Euroopa Liidu keelepoliitikat analüüsiva uurimuse tellijaks ja väljaandjaks on **Haut Conseil de l'évaluation de l'école** ('Kõrgem koolisüsteemi evalveerimise nõukogu'), sõltumatu prantsuse organisatsioon, mis tegeleb hariduse olukorra hindamise ja analüüsimisega Prantsusmaal. Uurimus püstib küsimuse: Missugune peaks olema Euroopa Liidu töökeelte optimaalne valik?

Euroopa Liit võiks õiglasema keelepoliitika abil kokku hoida vähemalt 25 miljardit eurot aastas!

Šveitsi majandusteadlane teeb raportis ettepaneku võtta Euroopa Liidu institutsioonide sisemiste töökeelte võrdlemiseks järgmised stsenaariumid:

1. Ainult inglise keel.
2. Paljukeelsus.
3. Neutraalne esperanto keel.

Kolmanda stsenaariumi – neutraalne esperanto – kasutamisel on kulud kõige väiksemad. See stsenaarium on ka kõige võrdõiguslikum, kuid prof F. Grin peab seda stsenaariumit suurte eelarvamuste tõttu praegu teostamatuks. Eelarvamuste taga on lihtne teadmatus. Ta arvab siiski, et uuele põlvkonnale on esperanto keel strateegiliselt aktsepteeritav, kui:

- toimub ulatuslik pikaajaline teavituskampaania keelte ebavõrdse kohtlemise ja esperanto keele eeliste kohta kõigis Euroopa Liidu liikmesriikides;
- liikmesriigid teevad teavituskampaanias koostööd, näitamaks Euroopa Liidu rahaliste vahendite otsese säästmise võimalust 25 miljardi € näol aastas!

"Kaheksakümne viiel protsendil Euroopa Liidu 25 riigi elanikest on keeleküsimuse vastu otsene ja ilmselge huvi," väidab prof François Grin.

Austusega

Margareta Handzlik, Europarlamendi liige
Prof Renato Corsetti, Universala Esperanto-Asocio
Dr Seán Ó Riain, Eüropa Esperanto-Unio

P.S. Esperantol on propedeutiline (eelõpetuslik) väärtus, esperanto tundmine kergendab indo-euroopa keelte õppimist: www.springboard2languages.org

LOITSIME ÕUES ÕPPIDES. LOITSIDES UUDE AASTAAEGA

Sirje Raadik, Kiili Gümnaasiumi õpetaja

Lapsi on aegadest aegadesse võlunud igasugune müstilisus, salapärasus, nõiduslikkus ja mõistatuslik tegutsemine. Eks selletõttu võtavadki nad siira huvi ja kaasaelamisega vastu sõnumise ja loitsimise, mis meie rahva folklooris on omanud kindlat ja tähtsat kohta.

Loitsud ei ole kadunud. /.../ Ka tänapäeval loitsitakse – nii avalikult kui ka suletud sotsiaalsetes rühmitustes. Tihti tehakse seda pühade ajal või abipalumisena kriisiolukorras. Aegade jooksul on aga muutunud tugevasti loitsude vormivõtted, funktsioon, usuline tähendus, taust ja temaatika.

Loitsust riituseni. Vepsa metshaldjapärimus tänapäeval.

Referaat. Koostanud Helen Allik. Tartu Ülikool, 2002. –

<http://www.miksike.ee/documents/main/referaadid/loitsust.htm>

Mis on loitsud? Loitsud on värsivormis sõnumised, nõidussõnad.

Loitsud jagunevad põhiliselt kaheks:

- 1) sünnisõnad – sisuks olevuse, nähtuse või asja algupära ja olemuse mõistatamine;
- 2) tõrjesõnad – tegeliku või manatud häda tagasisaatmine või eemalhoidmine.

Teatakse veel ka

- 3) õnnistamisi ja
- 4) sajatamisi.

Olgu siinkohal öeldud, et olen jonn, pahatahtlikkuse, kurjuse, paha tuju või mõne muu ebameeldiva käitumisilmingu puhul lastele lugenud kas autentseid või sel hetkel pähe tulnud loitsimissõnu ja õhkkond on tavaliselt muutunud palju meeldivamaks kõigile osavõtjatele. Juba ainuüksi lugemise kummaline monotoonne intoneerimine ja sellele lisatud ebatavalised liigutused tõmbavad laste tähelepanu ning mõjuvad rahustavalt ning mõtlemapanevalt. Sääraseid loitsimisi võib pidada tõrjesõnade hulka kuuluvaks, sest ajame ju ära või hoiame eemal paha tuju, kurja nägu, rasket rusikat ja koledat kisa, mis muidu häda ja valu võivad tekitada.

Sünnisõnu kasutatakse loodusnähtuste mõjutamiseks ning esilekutsumiseks ning olevuste, nähtuste ja asjade seletamiseks.

Siia kuuluvad mitmesugused sõnumised loodusjõudude ja loomade mõjutamiseks (näiteks vihma-, tuule-, päikese-, pikseloitsud, noore kuu teretamine, tulesõnad, hundi- ja ussisõnad).

Ingrid Rüütel. Varafolkloorsetelt vokaalžanridelt lauluni. Nr 4.

Loitsud. – <http://haldjas.folklore.ee/tagused/nr8/ing.htm>

Seega võime pööripäevaloitse lugeda sünnisõnadeks. Aga üks sel päeval sünnibki ju looduses muutus – saab alguse järgmine aastaag.

Aegade jooksul on loitsud rohkem muutunud, kui neid saatev tegevus...

Uusloitsude laiemat kasutust on raske dateerida, sest tihti loitsiti üksinda või väikestes rühmades. Neid olukordi iseloomustab pigem aga poolmäng ja pooluskumine kui kindel tõestamisveendumus. /.../ 1980. aastate lõpus hakkas levima täiesti uus loitsimismoodus, mida Mare Kõiva nimetab loitsuriituseks. Loitsuriitustel on sageli kasutusel regivärsipärasust taotlevad sõnad, need loitsud on reeglina pikad ja ülesehituselt meenutavad nad palveid, vandeid ja vannutamisi... Loitse kasutati rahvaliikumisüritustel,

nagu näiteks Tallinna keeleloits eesti keele riigikeeleks muutumise eel, /.../ ja nn Balti ketil kasutatud sõnad.

*Loitsust riituseni. Vepsa metshaldjapärimus tänapäeval.
Referaat. Koostanud Helen Allik. Tartu Ülikool, 2002. –
<http://www.miksike.ee/documents/main/referaadid/loitsust.htm>*

Tutvunud selliste loitsuriituste tekstide ja neid saatva tegevusega tekkiski mul mõte lisaks ehedatele loitsudele välja mõelda nn loitsusalme lastele erinevate rahvakalendri tähtpäevade tähistamiseks kui ka kasutamiseks muudel üritustel.

Kuidas loitse lugeda?

Loitse ei laulda, vaid sõnutakse – loetakse monotoonselt, retsiteerides, rütmiliselt.

Loitse esitati poolsosinal, pomisedes, poollauldes-poolkõneldes või hõigates. Loeti tavaliselt küllalt kindlas rütmis, mõnikord lõpu poole tempo kiirenes. Osa loitsudest on ilmselt muutunud regilauludeks. Loitsude järgi sisaldavad mõningad kodutööde laulud, kalendrilaulud (kiige-, jaani-, vastlalaulud) või vähemalt nende maagilise sisuga algussõnad.

*Taive Särg, Koidu Ilmjärv. Eesti rahvamuusika. –
http://haldjas.folklore.ee/muusika/eesti_rahvamuusika.htm*

Loitsude mõju pääseb veelgi paremini esile, kui loitsimist viiakse läbi looduses kas mõnes pühas paigas, vana puu, suure kivi või muu lastele tähtsa loodusobjekti ümber või juures. Kõige parem on loitsida ringis, sest ring on lõpmatuse ja ühendatud energia sümbol. Kui loitsimise ajaks saab süüdata tule, olgu see siis küünal või lõke, muudame oma loitsimise eriti mõjuvaks.

Kuidas loitsida nii, et ka lapsed saaksid kaasa lugeda ja liikuda?

Kõige lihtsam on teha seda eeslugeja abiga, kelleks on õpetaja, lapsevanem või mõni vanem koolikaaslane. Eeslugeja ütleb ühe värsirea haaval või mõtte selguse huvides mõnikord paari rea kaupa teksti ette, tehes sealjuures sobivaid liigutusi. Lapsed kuulavad ja kordavad.

Missugused liikumised sobivad loitsimise juurde?

Jalalt jalale taarumine kahele poole.

Ette-taha kiikumine jalalt jalale.

Väljaastesamm rõhksammuga ette ja tagasi.

Rõhksammud ühe või vahelduvate jalgadega.

Külgsammud päri- või vastupäeva, liikudes ringis edasi.

Kummardused ette.

Kerekallutused külgedele.

Mitmesugused liigutused kätega: tõrjuvad, meelitavad, kutsuvad, paitavad, ..

Käte ringid.

Käte kaared ülal või all.

Käte kiigutamine-hõljutamine ette-taha.

Käteplaksud.

Põlvepatsud.

(Iga lugeja võib liikumisi ise juurde mõelda.)

Loitsides võib seista ka paigal, olles ringis üksteisega ühendatud erinevates võtetes, näiteks:

- pihkseongus,
- käed kõrvalseisja õlgadel,
- käed naabri vöökohal,
- küünarvars-seongus jne.

Loitsimissõnu võib mitmeid kordi korrata, (tavaliselt tehti seda 3 või 9 korda) värsiridu uuesti teises järjekorras öelda ja ise uusi sõnu-soove juurde mõelda.

On tore, kui lasete igal lapsel öelda oma soovi või tänusõnad ja seda kenasti sõnastades ka teistel korrata palute. Nii tekib loits laste endi loominguna, teeb osavõtjatele rõõmu ja mõjub emotsionaalsemalt.

Mida me veel võiksime loitsimisest teada?

Loitsude tundja pidi oma sõnad kindlasti enne surma edasi andma. Seda tegi ta tavaliselt surivoodil. Sellega kindlustas ta endale kerge ja valutu surma ning hauataguse rahu.

Kui nõiasõnade oskaja seda tahtlikult ei teinud, siis suri ta rasketes piinades ja pidi pärast surma kodukäijana ringi hulkuma.

Selline uskumus kindlustas loitsude püsimise rahva mälus pikkade sugupõlvede jooksul.

Kas meil on õigus lasta oma rahva määlul kustuda ja lastele loitsimine tundmatuks jätta?

Loitsigem edaspidigi oma esivanemate pärimusi austades ja rahvakultuuri lastele tutvustades!

Tihti tuletab Maria Tilk oma loengutes kuulajatele meelde eesti rahvakeele maagia ja auraga seonduvat: „Õpetaja ei saa läbi keelemaagiata. Koolis tuleb ainult häält kasutades keelata, käskida, karistada, kiita, suunata ja mida kõike veel. Tunda tuleb ka intonatsiooni mõju ja kehakeelt.“

Maria Tilga arvates on kõige olulisem loitsude positiivne sõnum. Ta ütleb: „Ära sajata, vaid mõtle hoopiski ilusat loitsu sisse, siis proovi, et see saaks olema. Pingestatud positiivne soov, kui sa ei taha kellelegi kurja, vaid hoopis kõike head, hakkab tööle.“

Küsimusele, kas tänapäeva inimene saab ka ennast loitsuga mõjutada, vastab Tallinna Ülikooli kasvatusteaduste dotsent, õppetooli juhataja Maria Tilk: „Arvan küll, et saab, kui sellesse ise usub. Aga loitsudega ei tohi mängida. Alustada tuleks tänust – tänu on kõige ilusam loits. Kui see tuleb südamest, siis on see loits.“

Linda Järve. Puhta väljaga inimesele ei hakka halb külge. – Elukiri, 6, 2007

Mõtleme end vahel tagasi vanadesse aegadesse ja loitsime igal pööripäeval ennast koos lastega järgmise aastaaja muutustesse!

Vt ka Sirje Raadik. Loitsud. – Forseliuse Sõnumid, 14, 2007, lk 66

Pildil: Lastelaulupeo loits Kiilis, 2007

LOITSUD
Sirje Raadik

Kevadloits

Tule, tule, kevad kena,
saabu siia juba täna!
Pane pungad puhkema,
õrnad õied õitsema!
Luba linnud laulemaie,
linnupojad koorumaie,
loodus unest ärkamaie,
laste rõõmust rõkkamaie.
Tõsta päike taeva alla,
valgust üle Eesti kalla.
Roheliseks värvi muru,
õueuksed lahti suru,
et saaks lapsed minna õue,
lasta kevadrõõmud põue.

Suveloits

Suvi, suvekene, tere!
Ootas sind me lastepere.
Anna päikest, anna sooja,
ole meile rõõmutooja.
Päevad pikaks, valgeks ööd!
Lapsed lahti koolitöölt!
Too meil rõõmu vaheajast,
eemal olles koolimajast!
Luba loodus lokkama,
saagid suureks sirguma!
Paita pruuniks meie palged,
hoia päevad pikalt valged,
et saaks jõudu koguda,
suvesoojust varuda.

Sügisloits

Sügis, sügis, sume sügis,
kullakallis kuldne sügis!
Olgu sinul luba tulla,
olgu õigus suvel minna!
Jäägu sulle suve silmad,
saagu sulle soojad ilmad!
Viigu vihmad vanakuri,
võtku võlur vinged tuuled!
Mõõda metsa mõned seemed,
pane põllud puhkama!
Lükka linnud lõunamaale,
lase loodus lesima!
Korja kartul kelderisse,
moosid-mahlad purkidesse,
leivavili ladudesse,
saiavili salvedesse!
Värvi kirjuks põõsad, puud,
too meil' kaunid sügiskuud!

Talveloits

Tali, tule, tule, tali,
ainult ära ole vali!
Võta kaasa talveuni,
anna meile valge lumi.
Lase loodus lesima,
iga putuk' puhkama.
Kui sa tuled üle aasa,
haara talverõõmud kaasa.
Anna tuisku, anna sula,
kuni märtsivete vula
mõtted kevadesse kannab,
sooja ilma lootust annab.

KRIMINAALVASTUTUSELE VÕTMISE VANUSELINE ALAMPIIR (PSÜHHOLOOGILINE ASPEKT)¹

Lembit Auväärt. Silvia Kaugia

Juba Rooma õiguses oli tuntud mõiste “süü puudus tingituna vaimuhaigusest või noorusest” Selle all mõisteti tahtepuudust. Süüdivuse järgi jagunesid noorukid järgmiselt:

- 1) infantiilne iga (kuni 7 a). Selles eas lapsed olid täiesti võimetud toime panema kuritegu;
- 2) puberteediiga (7–14. a). Vastutusele võeti lapsed siis, kui neil oli nõutud arusaamis- ja tahtevõime;
- 3) minoreni/noorukiiga (14.–25. a). Selliseid noorukeid loeti täiesti vastutusvõimelisteks.

Kanoonilises õiguses rõhutati noorukite trahvimise vajadust. (Noorukite puhul kasutatavad karistused olid väiksemad kui täisealistel.) Karistatavuse kindlaksmääramine katsete abil algab Lüübeki õigusest. Teada on, et alla 12aastasele lapsele näidati õuna ja penni, mille vahel ta pidi valima. Kui laps valis õuna, siis ei loetud teda karistatavaks. Teisel juhul pidi ta aga oma teoga kohtu ette astuma.

Saksa põhiõiguses langes karistusega tihti kokku eraõigusliku täisealisusega, mis algas 12aastaseks saamisega. Esimene saksa karistusseadustik koostati 1532. aastal. Lastele alla 14 aastat oli ette nähtud trahvivabastus või kergem karistus, seda eriti kehalise karistuse määramisel. Eriti rasketel juhtudel oli lubatud ka surmanuhtlus. 1871. aasta karistusseadustik nõudis, et 12.–18. aastaste noorukite puhul tuleb enne neile trahvi määramist teha kindlaks nende suutlikkus ära tunda oma tegevuse karistatavus.

Kaasaegse karistusõiguse printsiibiks on, et iga teo toimepanijat (v.a süüdimatu) saab ja tuleb karistada. Iga täiskasvanud ja vaimselt terve inimese üheks põhiliseks võimeks on käituda õigusnormidele vastavalt. See võime sisaldab endas ka võimaluse õigusnorme rikkuda. Võime käituda normikuulekalt omandatakse elu jooksul sotsialiseerumise käigus.

¹ Juriidilist aspekti on L. Auväärt käsitlenud artiklis Vaimupuue ja süüdivus kriminaalpoliitikas ning karistusõiguses. (Kogumikus Vaateid õiguspoliitikale. (Ilmumisel)). Vt ka L. Auväärt. Psühholoogia ekspertiis. Õppematerjale. Tartu, 2004, lk 133–178.

Kriminaalvastutuse vanusepiiri määramisel põrkume kokku nn nõiaringiga. Ühest küljest on siin ilmne vajadus kasutada psühholoogiaalaseid teadmisi professionaalsel tasemel. Inimese vanuseline areng kuulub otseselt psühholoogia objekti hulka. Kriminaalvastutuse alguse määramise katsed ilma psühholoogiata ei taga sotsiaalselt optimaalsust. Selline lähenemine jääb elu-olulise arutluse tasemele ja lähtub seadusandlikus regulatsioonis osalejate ja õiguse rakendajate subjektivistlikust positsioonist.

Teisest küljest aga, hoolimata selle lähenemise perspektiivitusest, ei tunneta seadusandja vajadust psühholoogiateadmiste kasutamise järele vastava kriminaalõigusliku instituudi loomisel. Aga isegi juba isiksuse parameetrite loetelu koostamine, mis peaks olema aluseks kriminaalvastutuse alguse vanusemäära kindlaks määramisel, on võimatu ilma psühholoogiata. Ei saa arutleda kriminaalvastutuse alguse üle, kui puuduvad andmed vanuselise arengu tegeliku tasemekohta näiteks kriminaalse situatsiooni mõistmisel erinevate kontingentide poolt.²

Alates 20. sajandi algusest on kriminaalvastutuse puhul püütud anda kurjategija isiksusele omaste omaduste loetelu. Sinna lülitati intellekt, võime omandada teadmisi, enesehinnang, võime kontakteeruda ümbruskonnaga, oma mina esiletoomise vajadus, suhtumine tegelikkusesse, üldine arutlusvõime, võime luua sõprus- ja kiindumussuhteid. Tänapäeva kriminaalõiguses määratakse vastutusvõime isiksuse oluliste omaduste ja erisuste teatud arengutaseme järgi. Seda iseloomustatakse nn ÜRO Pekingi reeglitega, milles käsitletakse alaealiste asjade menetluse iseärasusi. Selles rõhutatakse kriminaalse vastutuse alampiiri seostamist emotsionaalse vanusega ja intellektuaalse küpsusega, mis on piisav sotsiaalse vastutuse mõistmiseks. See käsitlus ei ole aga piisav. Oluline ei ole mitte ainult mõista teo tähendust, vaid oluline on ka selle võime kasutamine konkreetse teo toimepanemisel. Tervikuna aga tuleb Pekingi reegleid hinnata positiivselt, sest nad on suunatud isiku arengutaseme ja intellektuaalse küpsuse, väärtushinnangute ja emotsionaalsete omaduste hindamisele. Kui siia lisada tahe, ning reastada kõik omadused, nagu intellekt, tahe, emotsioonid, väärtushinnangud, siis saame üldpsühholoogias tunnustatud järjestuse. Intellekti sfääris on vajalik süüalise käitumise vanuse hindamisel määrata taju, tähelepanu, mälu ja mõtlemise arengutase ja iseärasused. Süüvõimeline isik peab oskama adekvaatselt eraldada välismaailma olulised suhted ja ilmingud vähem olulistest. Olulistes suhetes ja

² M. Kotšenov. Teoretitšeskije osnovõ sudebno-psihologitšeskoi ekspertizõ. Avtoreferat dokt.diss. M., 1991, c 34–35; O. Sitkovskaja. Psihologija ugolovnoi otvetstvennosti. M., 1998, c 53.

ilmingutes omakorda leidma nende olulised tunnused piirides, mis on vajalikud orienteerumiseks tegevuse (kriminaalõiguse tähenduses) sisus ja tagajärgedes.

Meie karistusõiguse järgi ei saa last käsitleda süüdivana enne 14aastaseks saamist. Süüdivuse all mõistetakse nooruki sotsiaalses arenguprotsessis omandatud minimaalvõimet lasta ennast juhtida oma ühiskondlikus käitumises sotsiaalsetel normidel. See sotsiaalne minimaalvõime omandatakse reeglina enne 14aastaseks saamist. Sellest tuleneb, kui tähtsad on teadmised lapse ja nooruki arengupsühholoogilistest seaduspärasustest nii seaduste loojatele kui ka nende rakendajatele, kuna teisiti ei ole võimalik hinnata seda, kas nooruk on veel laps või on ta nooruki tüüpilisel arengutasemel.

Kriminaalvastutuse algus on erinevates õigussüsteemides erinev. Paljudel juhtudel sõltub see ka kuriteo liigist ja raskusest. Arvatakse, et lapsed on neljateistkümnendaks eluaastaks saavutanud psühhofiüsilise ja sotsiaalse arengutaseme, mis võimaldab neid karistusõiguse mõttes pidada süüdivateks. Arengupsühholoogiast on teada, et ühte ja samasse kronoloogilise vanuse gruppi kuuluvad noorukid võivad oma individuaalses arengus oluliselt erineda, seda eriti üleminekul lapsest noorukiikka (puberteet, aktseleratsiooni ilmnemine, isiksuslik disharmonia), aga samuti kogu noorukieas. Ealiste arenguetaappide individuaalsete variatsioonide kõrval on need eelkõige noorukiea arengu iseärasustest tingitud.

Kriminaalvastutuse saabumine on võimalik vaid isikutel, kes tunnetavad oma tegude faktilist iseloomu ja mõistavad nende sotsiaalset iseloomu. Väikesed lapsed ei tunnetata veel sotsiaalseid väärtusi, aga sageli ei saa ka aru oma tegude faktilisest tähendusest. Nad ei ole võimelised jälgima põhjuslike seoste arengut oma tegude ja hilisemate sündmuste vahel. Ainult täiskasvanute kasvatuslik mõju, kontaktid eakaaslastega ja ka isiklik kogemus võimaldab lapsel omandada teadmised ja oskused, mis on vajalikud normaalseks eluks ühiskonnas.³

Süüalise vastutusvõime üle otsustamisel tuleb raskuskese asetada psüühika eripärade määramisele. Vastutuse eelduseks on valikuvõime, see tähendab teadlik kindla käitumisviisi eelistamine vähemalt ühe või mitme alternatiivse käitumisviisi olemasolu

³ Täpsemalt vt L. Auväart. Lapsed ja puuetega inimesed õigusmenetluses. Tartu, 2001, lk 17–52.

korral. Eraldi tuleb vaadelda tema võimet kontrollida oma sisemist elu, hoida tasakaalu sisemise (sh instinktiivse) ja välise käitumise vahel. Süüdiva käitumise puhul on oluline, kui palju on isik omandanud teatud väärtushinnanguid, mis viitavad täiskasvanud normaalse arengutasemega inimese elule.

Üldpsühholoogias rõhutatakse inimese ja keskkonna vastastikusel toimes järgmisi etappe:

- 1) informatsiooni vastuvõtmist inimese poolt, eelkõige ümbruse tajumist,
- 2) fantaasiaid ja kujutlusi,
- 3) mõtlemist,
- 4) otsuste realiseerimist (nii verbaalselt kui ka liigutustena).⁴

Üldpsühholoogias peetakse taju käsitlestes silmas eelkõige füüsilist aspekti. Siin vaadeldakse tajumiseks vajalike füüsiliste võimaluste olemasolu. Kriminaalvastutuse ealise piiri määramisel on oluline kindlaks teha, kas antud isikul oli võimalus adekvaatselt tajuda mitte ainult füüsilisi kehasid, vaid ka inimeste vahelisi situatsioone ja nn informatiivseid objekte (suulised, kirjalikud graafiliste märkide süsteemid, mis fikseerivad kindlad reeglid ja nende rikkumiste tagajärjed). Kõik see on väliskeskkonnas olemas. Samuti on vajalik hinnata võimet aru saada situatsioonilistest ja informatiivsetest objektidest, kasutada vastavaid arusaamu koos pragmaatiliste süntaksiliste iseloomustustega.

Tajumine, sealhulgas objektide klassifitseerimine on seotud mõtlemisega. Üksikute esemete ja seoste tajumisele järgneb süntees, mis võimaldab tajutu meelde jätta ja selle sisu mõtestada. Alles sellise võime olemasolu loob vajaliku baasi käitumise modelleerimiseks ja realiseerimiseks. Piisava tajumise taseme kriteeriumiks on antud ealise kontingendi võime täpselt ja täielikult tajuda sotsiaalseid objekte ja märgilist infot, inimeste vahelise tegevuse akte ning need ära tunda kui teatud normide ja olukordade klassi kuuluvaid, seostatada neid süsteemiga ja teadvustada taasformeerunud kujundid. Motiivi lahtimõtestamise aluseks on tajumine, mis peegeldab kogu isiksuse mitmetasandilist elu ja vastab kõikidele psühholoogilistele ja füsioloogilistele arusaamadele. Iseloomustamiseks alaealise taju võib öelda, et varases lapsepõlves imeb aju igasugust infot nagu käsn. Teismelisena, kui on välja kujunenud valikuline taju, ei saa sellist asja olla.

⁴ Täpsemalt vt L. Auväart. Suhtlemine õigusmenetluses. Õppematerjale. Tartu, 2002.

Kriminaalvastutuses vanuse iseloomustamisel on tähtis koht mälul, millega on määratud psühholoogilistes protsessides kogemuse jäädvustamine, alleshoidmine ja taasesitamine. See loob võimaluse kogemuse korduvaks kasutamiseks tegevuses. Siin on suurem roll pikaajalise mälu sõnalis-loogilisel aspektil. Kindlal tasemel on oluline emotsionaalse mälu areng, kuna see soodustab (või raskendab) möödunud info jäädvustamist, kinnistamist ja taasesitamist. Selles mõttes “kogemus” ei tähenda mitte ainult isikliku tegevuse resultaati ja võõraste tegevuste jälgimist, vaid ka õpetamise resultaati, nii kasvatajate kui ka teiste isikute poolt, kes teostavad sotsiaalset kontrolli.⁵

Ei saa väita, et kurjategija ei saa kasu oma negatiivsest kogemusest. Mälestus eelnevast negatiivsest kogemusest, kui alaealine sai n-ö kerge ehmatuse osaliseks, või ei sattunud üldse sotsiaalse kontrolli organite vaatevälja, tekitab vajaduse kasu lõigata negatiivsest kogemusest, olles orienteeritud korduvusele.

Nõutav on mälu teatud arengutasand. Selleks, et isik oleks võimeline vastutama, on vajalik piisav pikaajalise mälu maht teatud baasnormide kompleksi jäädvustamiseks, alalhoidmiseks ja taasaktualiseerimiseks.

Selleks, et isik oleks võimeline oma pikaajalisest mälust leidma vajaliku info ja seda kasutama käitumissituatsioonides, peavad psüühika protsessid olema saavutanud teatud tempo. Sellele järgneb mõtlemine. Mõtlemisoskus ei seisne mitte ainult oskuses ära tunda ümbritsevaid nähtusi, vaid oskuses tegutseda adekvaatselt püstitatud eesmärgi kohaselt. Siin on oluline mõtlemise selgus, mis on seotud üldistusvõimega. See peab olema piisav situatsioonist arusaamiseks ja tulevase käitumise juhtimiseks. Mõtlemise kriitilisus on võime teadvustada ja kõrvaldada vigu faktilisest ja modelleeritud tegevusest. See on võime jälgida käitumist motiivide ja tegevuse osas ja oma enese mina. Süülise vastutuse võime on seotud mina formeerumisega kui kindla suhtumisega iseendasse.

Süüdivuse kindlaksmääramisel otsitakse vastust küsimusele, kas nooruk oli võimeline oma käitumist teo toimepanemise ajal kehtinud õigusnormidele vastavalt korraldama. Nooruki käitumiseks keskkonnale vastuvõetaval moel on oluline sisemise pidurdussüsteemi areng.

⁵ Sotsiaalse kontrolli kohta vt S. Kaugia. Õigusteadvus: olemus, kujunemine, toimimine.– Õigus ühiskonnas. Tartu, 2006, lk 106–110.

On oluline teada, kas sotsialiseerumine on saavutanud sellise taseme, et ta oli võimeline oma sisemise normmudeli järgi ühiskondlikult käituma.

Ühiskondliku vastutuse sotsiaalne olemus on alaealise ja ühiskonna vahelise dialektilise vastastikuse toime tulemus. Selles protsessis omandab nooruk hädavajalikud sotsiaalsed teadmised ja kogemused.

Arengu sisu võib liigendada tegevusvaldkondade järgi. Süüdivusrelevantse nooruki arengutasemes eristatakse alljärgnevaid põhikomponente.

1. Ta peab olema võimeline tunnetama ja mõistma kuriteoga rikutud norme (tegelikkusest arusaamise ja tegelikkuse tunnetamise aspekt). See sisaldab esmajoones teadmisi normidest ja väärtustest, neis sisalduva info lugemisoskust ja selle mõistmist. Arusaamisaspekt koosneb esmajoones ratsionaalsetest ja kognitiivsetest (arusaamist võimaldavatest) protsessidest.
2. Ta peab olema võimeline emotsionaalselt aktsepteerima ja eetilisest seisukohast väärtustama kuriteoga rikutud norme (suhtumis- ja väärtusaspekt). Individuaalsest, sotsiaalsest ja erilisest seisukohast peab ta suutma mõista normide hädavajadust, otstarbekust ja õigsust. Suhtumis- ja väärtusaspekti kuuluvad eelkõige emotsionaalsed ja aksioloogilised (väärtussüsteemil põhinevad) protsessid.
3. Ta peab olema võimeline moodustama normikohaseid motivatsioone (motivatsiooniline aspekt). Motivatsiooniline aspekt kasvab välja suhtumisest ja väärtushoiakutest, kus on takistatud tegevusvalmidus, mis motiveerib subjektiivset käitumist. Siia juurde arvestatakse ka subjektiivsed võimalused tegevuseesmärgi (dünaamiline komponent) teatavaks käitumiseks aktiveerida (soov, vajadus, huvi). Sihid või objektid, mis vähem või rohkem sobivad teatud vajadusi rahuldama, aktiveeritakse motivatsiooniprotsessi kaudu seostades neid subjektiivsete vajadustega.
4. Ta peab olema võimeline rikutud sotsiaalseid norme järgima (tegutsemisaspekt). Tegutsemisaspekt koosneb süvendatud käitumismustritest (fikseeritud seadumustest ehk hoiakutest), mis võimaldavad oma tegevust, tegevusjuhtimist õigeaegselt pidurdada. Harjumus lasta ennast juhtida tuntud, tundmatutel ja soovitud normidel arendatakse eeskujude, jäljendamise, harjumise ja harjutamise kaudu. Tegevusaspekti kuuluvad käitumiseeldused (näiteks teadmine, kuidas ühes teatud situatsioonis normikohaselt käitutakse), käitumisprogrammid ja potentsiaalsed võimalused

normikohast tegevust juhtida ja pidurdada. Tegevusakt nõuab operatsioonaalset (s.t tegevusele juhtivat, käitumisele loomult ja viisilt orienteeritud) psüühilist tegevust.

Tegelikkuse tunnetamine isiksuse arenguseisundis

Normikohase käitumise põhieelduseks on, et nooruk oleks võimeline ära tundma ja mõistma kuriteoga rikutud sotsiaalseid norme. Selle isiksuse aspekti juures on vaja kontrollida kõigepealt kognitiivset funktsiooniala. Tegemist on isiku intellektuaalse poolega. Et seda isiksuseala käsitleda, on vaja luua endale pilt nooruki arusaamisvõimest, intelligentsist, haridusest, teadmistest (kas ta oskab loogiliselt mõelda, iseseisvalt tagajärgi ette näha, oma väljendusi kriitiliselt hinnata ja isiklikke originaalseid mõtteid iseseisvalt väljendada). On vaja teada, missugused on tema teadmised ühiskonnast, riigist, õigusest ja seadusest ning kui kaugele on arenenud tema arusaam seoses sotsiaalsete nõudmistega, õiguste ja kohustustega.

See isiksuse ala kujuneb aegamööda välja hilises lapsepõlves ja areneb edasi ka noorukieas. Normikohase käitumise võime hädavajalikuks eelduseks on omada teatud määral teadmisi ja arusaamist sotsiaalsetest normidest. Seepärast on eriti oluline uurida vaimselt maha jäänud, intellektuaalselt väheandekaid või kergelt nõrgamõistuslikke noorukeid, kas nende süüdivust ei välista redutseeritud arusaamis- ja äratundmisvõime.⁶ Eriti oluline on silmas pidada, kas nooruk on paljukordne klassikursuse kordaja ja mis põhjusel koolis hakkamasaamise võime on taandunud. Ka abikoolis õppimise ajendiks peaks olema eriti hoolikas normiteadmiste ja sotsiaalsete käitumisreeglite arusaamise kontrollimine.

Isiksuse arengutaseme suhtumis- ja väärtusaspekt

Järgmine stabiilse normikohase käitumise eeldus on see, et isik oleks võimeline kuritegu keelavaid norme emotsionaalselt aktsepteerima ja neid eetilisest vaatepunktist väärtustama. Süüdiv nooruk peab tundma endal kohustust käituda vastavalt ühiskondlikele normidele ja väärtustele. Ta peab olema võimeline neid norme hindama kui hädavajalikke ja õigeid ja suutma neid aktsepteerida. Kui inimene ei suuda hinnata ja väärtustada head ja eraldada see kurjast, lubatud mittelubatud, kahjulikku vajalikkust, ei ole ta süüvõimeline. Süüdivuse eelduseks on see, et nooruk on saavutanud arengu minimaalse seisundi, mis võimaldab tal sotsiaalseid norme:

⁶ Täpsemalt vt L. Auväart. Psühholoogiaekspertiis. Õppematerjale. Tartu, 2004, lk 133–178.

- a) emotsionaalselt kogeda,
- b) neid läbi eetilise vaatepunkti väärtustada,
- c) arendada neisse positiivset suhtumist.

Peab toonitama, et nooruk ei tarvitse olla emotsionaalselt või adekvaatselt kuriteo läbi elanud. Nõutav on üksnes, et ta peab selleks oma isiksusliku arengulise nivoo järgi võimeline olema.

Motivatsiooniaspekt isiksuse arengus

Isik peab olema võimeline moodustama normikohaseid motivatsioone, neid kasutama ja samuti suutma alla suruda norme rikkuvaid motivatsioone. Et käituda normikohaselt, peab arengutasemes olema saavutatud punkt, mis võimaldab nooruki käitumises mõjule pääseda neil motiividel, mis on õiguspärase käitumise aluseks. Siia kuulub ka võime motivatsiooniprotsesse pidurdada ja suutlikkus teha valik erinevate käitumisviiside vahel. Ta peab suutma alla suruda neid vajadusi, sihikujutlusi ja tegevusimpulsse, mis on vastuolus sotsiaalsete normidega. Sotsiaalse tunnustuse ja väärtustuse vajadus, tahtmine tingimata läbi lüüa (vajaduse korral ka vägivalla kaudu), soov omada ihaldatud eset, tõmme seksuaalsele tegevusele (näiteks kehalise aktseleratsiooni olulisel ajendil psüühilise retardatsiooni korral) võivad vastava isiksuse alaarengu korral nõuda sellist intensiivsust, et teised vastupidised motiivid ei pääsegi mõjule. Sellisel juhul on süüdivus välistatud. Tegevuspsühholoogiliselt on siin tegemist vajaduste vaheliste suhetega (tegevuseesmärkide ja eesmärgi saavutamise vahendid ja teed agressiooni ja vägivalla kaudu). Süüvõimelised noorukid peavad olema võimelised alla suruma iga vajadust, eesmärki ja käitumise impulssi, mis võiks viia sotsiaalsete normide rikkumisele.

Isiku arenguseisundi tegevusaspekt

Intellekti iseloomustab see, kas inimene saab aru situatsioonist. Oluline on siin just sõnavara valik. Verbaalne arusaam lubab omandada ja kasutada teadmisi, aru saada üldistest seaduspärasustest. Mõtlemine distsiplineeritakse loogika reeglite järgi. Et tunnista noor süüliselt vastutavaks on vajalik, et tal oleks:

- 1) võime aru saada baasväärtuste ja sotsiaalsete normide reguleerivast osast,
- 2) võime saada, vastu võtta ja meelde jätta selle kohta teadmisi ja infot,

3) võime arvestada nende olemasolu ja juhendada nendest või jätta need kõrvale (valikusituatsioonis).

Süüliselt vastutav isik peab oskama hinnata oma tegevust, mida ta tahab saavutada, milliste vahenditega ja selle tagajärgi. Piisab, kui inimene teadvustab oma tegevuse kahjulikkuse teistele, kui tema poolt rikutud sotsiaalseid keelde.

Subjekti mõtete analüüsi tuleks vaadelda kahest aspektist lähtuvalt:

- 1) mida tähendab see ohvri jaoks;
- 2) mida tähendab see subjekti enda jaoks, sealhulgas ametlike institutsioonide hinnangu aspektist.

Alaealiste võime selliseks analüüsiks võib esineda erinevates aspektides:

- 1) ta võib lahendada kriminaalrelevantiivseid ülesandeid tuginedes ühiskonna baasväärtustele;
- 2) võib lähtuda talle teada olevatest kriminaalõiguslikest keeldudest, omades võimet ühitada nende sidumise ühiskonna kõlbelise orientatsiooniga isiku varaliste jm suhete sfääris.

Mõlemal juhul võib saada valitud õigusrikkumine, kui subjekt ühtedel või teistel isikulistel põhjustel ei võtnud neid väärtusi oma tegevuse aluseks.

On vajalik veel üks eelnevaga seotud komponent, see on tahte arengu tase, kui käitumise eesmärgistatuse regulaator. Ilma võimaluseta välja töötada, väljendada ja realiseerida isikustatud tahet ei saa olla õigustatud süüdivust.

Käitumist juhtivad tingimused on suurel määral kooskõlas süüdivuse määramisega. Seepärast on oluline mõista, missugustele isiksuse omadustele mõjusid välised mõjutused ja missugust isiksusespetsiifilist töötlust nad hõlmasid. Nooruki võime käituda vastavalt ühiskonna nõuetele, on juba sõltuvuses isiksuses arenenud tunnustest ja võimetest.

Samuti on oluline, et ta on neid võimeline väärtustama eetilise vaatepunktist ja et ta tunneb ennast kohustatud olema neid täita ja et ta tahab neid norme ka järgida. Näiteks, kuigi koolilaps normi tunneb, saab sellest aru, aktsepteerib seda emotsionaalselt, väärtustab õigesti ja tahab seda ka järgida, ei saa ta (alati veel) nii käituda. Selline laps ei suuda oma tegevust veel juhtida, tal puudub võime tunda ja soovitud normi järgi käituda:

tegevusvõime ei ole veel küps. Noorukitel võib retardatsiooni disharmonia või ka ainult puberteedia desintegratsiooni nähtuste tagajärjel puududa teatud tingimustel tegevusvõime ehk võimalus realiseerida teatud normikohast käitumist.

Vastutuse kandmiseks vajalikku arengutaset vaadeldakse kui vaimselt omandatud küpsusastet. Seadusandjale on oluline esmajoones noorukite võime moodustada eetilisi väärtushinnanguid. Vaimne areng sisaldab rohkem kui ainult mõistmisvõimet. Vaimne areng hõlmab ka tunde- ja tahtetasandi arenemist. Seaduse poolt nõutud küpsuskulgu toimub neljal tasemel: eetilisel, intellektuaalsel, emotsionaalsel ja voluntatiivsel.

Küpsustase peab noorukil võimaldama näha oma teo ebaõigsust ja selle arusaama järgi ka seda tegu käsitlema. Teo sooritajale peab olema mõistetav karistusõigusnorm. Loomulikult ei pea nooruk tundma karistusseadust, küll peab tal aga olema ettekujutusvõime, et ta tegi midagi, mis on riiklikult karistuse vääriline. Ei piisa sellest, kui nooruk peab oma käitumist halvaks või lubamatuks. Ta peaks olema võimeline seda seostama seadusega. Mõiste „väär“ sisaldab nii tavakohast kui ka õiguslikku sisu. Arusaam väärast võib tähendada arusaama ebamoraalsest. Väärkäitumine kui õigusrikkumine tähendab sotsiaalse põrkumist korra vastu, mis hõlmab inimesi kui sotsiaalseid olevusi. Võime aru saada teo ebaõigsusest ja vastav tahte areng eeldab teatud küpsusastet.

Sotsiaalne küpsus

Sotsiaalne küpsus tähendab võimet mõista ebaõiget sotsiaalsetes suhetes ja soovida neil lasta oma tegevust õiguspäraselt kujuneda. Seega eeldab sotsiaalne küpsus, et sotsiaalset vastutust kandev noor inimene on õiguskorda sisse kasvanud. Kriminaalkaristus, kui reaktsioon seaduse vastu eksimisele, sisaldab endas sotsiaalset etteheidet, mis toob kaasa positsiooni madaldumise ühiskonnas. (Karistatud olla toob kaasa ühiskondliku häbi). Seaduslikult võib etteheide ja alandus tabada ainult neid, kellel on sotsiaalne positsioon. Sellist ootust aga ei ole noorukite puhul.

Arvatakse, et keskpärane nooruk võib õiget ja väära osata eristada juba enne 14. eluaastat ja samuti juba teada, missugust käitumist ootab temalt ühiskond.

Kui vastutusküpsus on olemas, ilmneb hädavajadus moodustada pilt nooruki õigusseoste tekkimisest üleüldse ja eriti just sellel tasandil karistusseadusega konflikti läinud

noorukitel. Niisama palju kui nooruk on üksikolend, niisama palju on ta sõltuv oma arengus üldistest tingimustest, nagu sugu, kool, amet, päritolu. Nooruk ei ole veel kõlbeliselt küps, kui ta teab, et see, mis ta tegi, on keelatud. Seda teavad ka lapsed, niipalju kui see on seotud tegudega, mis on ühetähenduslikult 10 käsu vastu. Kui nooruk töötleb seda teadmist nii, et ta omandab võime näha erinevust mängu ja reaalsuse vahel, siis on see kõlbeline küpsus. Noor inimene omandab normide reaalsusväärtuse. See tähendab, et ta elab neid läbi inimestevahelistes suhetes oma lapsepõlves ja noorukieas ning omandab nad sellisel moel, et need muutuvad spontaanselt teadlikuks. Ei piisa sellest, kui nooruk teab või tunneb, et tegu on patuga või et ta tunneb ennast süüdi. Kui on tõestatud väära arusaamise tunne, siis järgmiseks on vaja kontrollida arusaamist tegutsemisest, tahtemoodustamisvõimest. Mõistmis- ja tahtemoodustamisvõime on inimliku aktiivsuse üheks osaks. Siiski ei ole võimalik reeglina välja tuua, missugune võime üksikjuhul puudus. Kas ja kui palju saab noor inimene arusaamise järgi oma tegutsemist määrata, sõltub vastavate jõudude tugevusest ja võimalusest rakendada ning aktiveerida pidurdavaid ettekujutusi. On otsustav, mida võis nooruk teo toimepanemise silmapilgul tegevuse peibutustele vastu panna.

On imestusväärne, missugusel kasvatamatusel, rõõmul tülist ja piinast, näilisel õelusel ja eetiliste normide vastasel ükskõiksusel lasevad noorukid oma käitumist kodus, koolis või tänaval juhtida, kuigi nad pärinevad korralikest perekondadest ning on ümbritsetud armastuse, ja hoolitsusega. Neid arendatakse hingeliselt ja vaimselt ning nad on sidemetes oma vanematekoduga. Selline tegevus tekitab edaspidi noorukites sõltumatusetungi, tendentsi luua oma isiklik sfäär ja üles ehitada eneseteadvust. Konfliktini, kui seda just ei taotleta, viivad ettekirjutatud vastuseis ja hoolimatus, vaimne ja hingeline tühjus (vaesus, täitmatus), igavus, täiskasvanute poolt seotud ootuste mittetäitmine. Kõik see on veel tavalisel nooruki käitumise reaktsioonitasemel. Edaspidi allub selline käitumine sunnile. Kõik see toimib puberteedist tingitud psüühilise hoiaku (käitumise) põhjal. Paljude meie noorte inimeste jaoks on sellele faasile omane ülemäärane iseteadvus või silmapaistev alaväärsus, meeleolu labiilsus optimismist kuni sügava depressioonini, abitus, momendi otsustused, enese mittemõistmine, romantiline suremine, kogemuste ja elamuste väärhinnangud, ebaoluliste sündmuste täpsustamine, teiste soovide ja tegevuste tunnetamatus, usaldusväärsete inimeste mitteusaldamine ja vähem usaldusväärsete inimeste usaldamine, mahajätuse tunne jne. Sellised kõikumised ja vastuolud enesega võivad viia raskete konfliktideni õiguskaitseorganitega. Sagedamini esinevatest rasketest õigusrikkumistest võivad esineda mõrv, tapmine, röövimine, süütamine ja seksuaaldeliktid.

Paljuski jääb juhuseks, kas 18. eluaasta piir on ületatud. Ka täiskasvanute puhul on võimalikud sellised puberteedia kuriteod.

Noorukite bandede moodustamine toimub põhimõtteliselt teisiti kui täiskasvanute puhul. Täiskasvanud peavad ühinemisel silmas eelkõige edu väljavaadete tõusu ja kriminaalse käitumise suurendamist. See tähendab võimu kokku kuhjumist. Noorukite puhul kampade kujunemisel tähendab see teistega lävimist, eelkõige mängukooslust. See vastab noorukite elustiilile. Pole harvad juhud, kui kamp koguneb romantika tõmbest, niisiis tundealal, mitte intellektuaalsest kaalutlusest nagu täiskasvanute puhul. Grupil on tihti omad seadused ja normid. Gruppi kuulumine nõuab tegevusühtsust grupikaaslastega.

Noore inimese jõude mõjutavad eelkõige väärtuselamused. Kogemuste kohaselt ei ole meie noored delikvendid kogenud ei inimeste tähelepanu, seksuaalkorraldatust, omandikorda ega ühiskondlikku korraldust kui positiivset ja ihaldusväärset.

Kirjandus:

Auväärt, L. Lapsed ja puuetega inimesed õigusmenetluses. Tartu, 2001.

Auväärt, L. Suhtlemine õigusmenetluses. Õppematerjale. Tartu, 2002.

Auväärt, L. Psühholoogiaekspertiis. Õppematerjale. Tartu, 2004.

Dettenborn, H., Fröhlich, H.-H., Szewczyk. Forensische Psychologie. Lehrbuch der gerichtlichen Psychologie für Juristen, Kriminalisten, Psychologen, Pädagogen und Mediziner. Berlin, 1984.

Kaugia, S. Õigusteadvus: olemus, kujunemine, toimimine. – Õigus ühiskonnas. Tartu, 2006.

Peters K. Die Beurteilung der Verantwortungsreife.– Handbuch der Psychologie in 12 Bänden. 11. Band. Forensische Psychologie. Göttingen, 1967.

Kotšenov, M. Teoretitseskije osnovõ sudebno-psihologitšeskoi ekspertizõ. Avtoreferat dokt.diss. M., 1991.

Sitkovskaja, O. Psihologija ugolovnoi otvetstvennosti. M., 1998.

**AARE-VELLO MIKKELSAAR – HUVITAVATE JA
MITMEKÜLGSETE HOBIDEGA ÕPETAJA**

Mari Aia, Võru Kesklinna Gümnaasiumi 9. kl
Juhendajad: Tiiu Ojala, Ene Jakobson, Evi Tarro

Idee kirjutada uurimistöö Aare-Vello Mikkelsaarest pärines minu juhendajatelt Tiiu Ojalalt ning Ene Jakobsonilt. Olin kohe nõus, sest tegemist tundus olevat väga huvitava inimesega. Aare-Vello Mikkelsaar on 29 aastat töötanud õpetajana. Olles ise õpilane tahtsin lähemalt tutvuda tema ametiga ja kuulda lõbusaid mälestusi tema tööaastatest. Minu huvi kasvas, kui olin kuulnud kauaaegse õpetaja hobidest ja sellest, et ta on koostanud raamatu „Võrumaa auto ajalugu fotodes 1900–1950“ Lisaks kõigele on Aare-Vello Mikkelsaar minu majanaaber, seega avanes hea võimalus teda lähemalt tundma õppida.

Aare-Vello Mikkelsaar sündis 25. septembril 1927 aastal Võru haiglas. Põlise võrulasena on ta siin, oma ema-isa kodus, elanud kogu elu. Isa Ulrich Daniel Mikkelsaar oli maateaduse ja loodusõpetuse õpetaja Võru Linna I Algkoolis. Ema Härta Helene Mikkelsaar oli kodune, sest abikaasa tegi riigitööd. Peres kasvas lisaks Aare-Vellole ka temast seitse aastat vanem vend Enno-Lembit. Ka isaisa Gustav Mikkelsaar oli olnud kooliõpetaja. Tema andis tsaariajal tunde Linnamäe vallakoolis, kus õpetas kõiki aineid ja täitis ka koolijuhataja ülesandeid. Niisiis on Aare-Vello Mikkelsaar juba kolmanda põlve õpetaja.

Lapsepõlv oli Aare-Vello Mikkelsaarel üsna tore, vaatamata tõsiasjale, et käimas oli II maailmasõda. Lapsepõlvest said alguse paljud mehe hilisemad huvid, näiteks kalastamiskirg, maletamine ning huvi autode vastu. Paljud väärtushinnangud on just sel ajal kujunenud: isamaa-armastus, uhkus olla eestlane ning kodu hoidmine. Noore poisina proovis Aare-Vello ära ka oma esimese paberossi “Karavan”, mis oli üks kangematest. Sellest hakkas tal aga väga paha ja rohkem pole härra Mikkelsaar enam suitsu teinud.

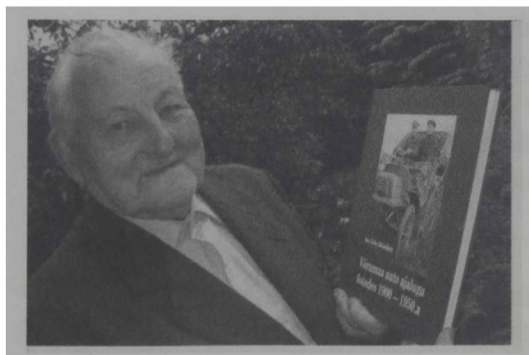
Kooliteed alustas Aare-Vello Mikkelsaar 1935. aastal Võru I Algkoolis. Ta oli keskmine koolipoiss, mitte just kõige silmapaistvamate hinnetega, kuigi isa oli samas koolis õpetajaks. Halvimad tulemused olid vene keeles. Gümnaasiumi astumiseks pidi noormees katseid tegema kahel aastal, sest esimesel ta sisse ei saanud. Käinud veel teisegi aasta põhikooli lõpuklassis ja saanud veelgi kehvema tunnistuse, õnnestus tal siiski 1942. aastal Võru Gümnaasiumi astuda. Gümnaasiumiõpingud jäid aga vahepeal pooleli, sest II maailmasõja ajal, 1944. aastal, muudeti koolimaja haiglaks. 1947 aastal lõpetas Aare-Vello Mikkelsaar lõpuks gümnaasiumi ja astus ülikooli.

Tartu Riiklikus Ülikoolis hakkas Aare-Vello Mikkelsaar õppima matemaatika-loodusteaduskonna geograafiaosakonnas, mille lõpetamisega omandas geograafi hariduse. Suvel töötas noormees õppepraktika korras Elvas Nõukogude Liidu aerogeodeesia salgas number neli aerofotode dešifreerijana. Riigieksamid tegi ta viitele, välja arvatud vene keel ja dünaamiline geoloogia, mille hinded olid kolmed. Diplomitöö tegi ta Paatsalu ümbruse geograafiast ja sai selle eest viie. Ülikoolis tutvus Aare-Vello Mikkelsaar oma elu armastuse Ilmega. Enne diplomite kättesaamist noored abiellusid.

Pärast ülikooli edukat lõpetamist suunati Aare-Vello Mikkelsaar tööle Tartu Riikliku Ülikooli geograafiakateedri vanemlaborandiks, kus ta pidi vähemalt kolm aastat töötama. Tema kohustuseks oli kateedrijuhataja poolt antud ülesannete täitmine. Ta pidi tegema fotosid, et kateedrijuhataja saaks üliõpilastele loenguid näitlikustada. Veel hoolitses ta, et loenguruumis oleksid vajalikud kaardid ja õppematerjalid. Samuti jagas ta üliõpilastele raamatuid, viis läbi inventuure Tartu ülikooli raamatukogus ning käis tudengitega välitöödel kaasas. Mees oli sunnitud sellelt töölt aga lahkuma, sest tema vanaks jäänud ema Võrus ei saanud enam enda eest hoolitsemise ja majapidamisega hakkama.

Võrus leidis Aare-Vello Mikkelsaar tööd haridusosakonna juhatajana. Tema ametlikul töölevormistamisel tekkis aga raskusi. Nimelt oli mees lubanud ühel suure vaevaga Venemaalt saadud õpetajal minna kodumaale tagasi. Kaadripoliitika jämeda rikkumise eest karistati härra Mikkelsaart sellega, et ta pidi kinni maksma ministeeriumi kulutused õpetaja hankimisel. Tänu õpetaja, kes pääses oma kodukanti, maksis ise selle ühe kuupalga suuruse summa ära. Kuna Aare-Vello Mikkelsaar polnud sel ajal veel ametlikult haridusosakonna juhataja, anti talle andeks ja määrati siiski ametipostile. Üks tähtsamaid otsuseid, mis ta haridusosakonna juhatajana tegi, oli praeguse Võru Kesklinna Gümnaasiumi maja ehitamine. Vajadus uue koolimaja järele oli suur ja nii asuti 1958. aastal vendade Heiterite õlledadude asemele uut hoonet ehitama. Juhatajatöö kõrvalt õpetas Aare-Vello Mikkelsaar ka Võru Töölisnoorte Keskkoolis geograafiat. Kuna haridusosakonna juhatajana oli tal palju ülemusi, siis loobus mees sellest tööst 1959. aastal, et hakata tegelema oma tõelise kutsumusega – õpetamisega.

Aare-Vello Mikkelsaarest sai Fr. R. Kreutzwaldi nimelise Võru I Keskkooli bioloogia- ja geograafiaõpetaja. Tema juhtida oli bioloogiakabinet. Mees jumaldas oma tööd ning hindas kõrgelt kooli, kus töötas. Õpetajaametit võttis ta täie tõsidusega, tööd tegi suure hoole, armastuse ja pühendumusega. Talle meeldis õpilastega töötada ning neile oma tohutut teadmistepagasit edasi anda. Õpilased tegid palju individuaalseid töid, mille kandsid klassi ees ette ja mida mõni teine õpilane seejärel retsenseeris. Enda sõnul on mees õpetanud umbes 4000 õpilast, kelle seast on sirgunud palju tuntud ärimehi, õpetajaid, poliitikuid ja teadureid. Õpetajana töötas Aare-Vello Mikkelsaar kuni 1988. aasta kevadeni, mil lahkus koolist, et minna väljateenitud vanaduspensionile.

Kogu oma elu, varasest nooruspõlvest alates, on Aare-Vello Mikkelsaar huvitunud autodest. Suurt huvi pakkusid talle Saksa sõjaväeautode küljes olnud embleemid, mis väeosi üksteisest eristasid. Eriliseks huviobjektiks on talle olnud aga Võrumaa autod ning nende ajalugu. Tema kogutud fotodest ning infost on sündinud raamat „Võrumaa auto ajalugu fotodes 1900–1950“. Raamat sisaldab üle 200 foto erinevatest sõidu- ja veoautodest ning bussidest. Materjali raamatu tarvis on härra Mikkelsaar kogunud ligikaudu 50 aastat. 1980ndate alguses tegi Aare-Vello Mikkelsaar porisel teel veoautoga avarii ja sõitis kraavi. Pärast seda pole ta enam autot juhtinud, vaid on hoopis kaardilugeja rollis.

Oma elu jooksul on Aare-Vello Mikkelsaar palju reisinud. Ta on sõitnud läbi ligikaudu sama pika tee, kui suur on Maa ümbermõõt. Selle eest on ta saanud ka märgi „Turist

SSSR“ Peamiselt reisis ta Venemaal ja Balti riikides. Reisimine on talle pakkunud ääretult huvitavaid elamusi, ekstreemsusi, uusi teadmisi ning ilusaid mälestusi. Kaugeim külastatud koht on ilmselt Kasahstanis Uuralite Lääne-Siberi poolsed nõlvad. Sügava mulje jätsid Suur-Kaukasuse mäed, kus kord äikesega sõideti. Eredalt on mees ka üks juhtum Karpaatidest, kus otsustati ööpimeduse saabudes lagendikule puhkama heita. Hommikul avastati aga, et kogu reisiseltskond oli maganud I maailmasõja aegsel hauaplatsil kääbaste vahel.

Kalastamiskire on Aare-Vello Mikkelsaar pärinud isalt. Juba poisikesepõlves käis ta koos temaga Võhandul kala püüdmas. Õpetajatöös pakkus kalapüük närvidele puhkust. Pensionipõlves pole ta sellega enam tegelenud. Kalameestele ilmus mõned korrad aastas kalaspordi juhtmaterjalide raamat. Ühes 1964. aasta raamatus ”Jõekaldal...” on avaldatud ka Aare-Vello Mikkelsaare jutt “Õngega Võhandu jõel” Härra Mikkelsaare lemmikkalastuspaik asubki selle jõe ääres Kirumpää kantsi all, kus loodus on hingematvalt kaunis. Jõe kaldalt leidis ta 1980ndatel süvendamise ajal haruldase sõjakirve, mis on pärit 12.–13. sajandist. See on kaunistatud kullast ja hõbedast ornamentidega. Sõjakirvel olnud rist annab teada, et see on kuulunud kristlastele. Taolisi on Euroopas leitud vaid kolm ja see kirves on neist kõige paremini säilinud. Praegu on leid hoiul Eesti Ajaloomuuseumis.

Härra Mikkelsaar on kogunud raamatuid, postkaarte, fotosid, ajalehti ja ajakirju. Majas leidub ligikaudu 50 mappi erinevate fotode ja ajaleheväljalõigetega. Aare-Vello Mikkelsaar on mappide viisi kogunud selliste ajakirjade, nagu Agu, Kodu, Huvitav Žurnaal, Kaitse Kodu ja Ajakiri Kõigile kunstiliselt kujundatud kaanepilte. Kogudes hindab ta enim just enda lapsepõlveaegseid asju. Ajaloost on härra Mikkelsaar juba aastakümneid huvitunud. Tema tähelepanu on just Võrumaa ajaloole suunatud. Sellest saab aru, kui vaadata vanu fotosid tema kabineti seinal ning kuulata, millise rõõmuga ta neist räägib. Mõned fotod on tema enda tehtud, osa tema vanaisa ning mõned hoopis teiste Võrumaa fotograafide poolt üles võetud. Ka fotografeerimine on üks vanahärra arvukatest hobidest.

1958. aastal abiellus Aare-Vello Mikkelsaar Ilmega, kes oli ülikoolis tema kursusekaaslane ja kes töötas hiljem mehega samas koolis geograafiaõpetajana. Nende perre sündisid tütre Karmen, Reet ja Margit ning poeg Marko. Nüüdseks on Aare-Vellol ja Ilmel 11 lapselast. Enda kohta ütlevad nad „puruvanad”, sest neil on ka kaks lapselapselast.

1988. aastal saadeti Aare-Vello Mikkelsaar pidulikult pensionile. Vabadust tööst on ta nautinud viimased 19 aastat. Nüüd on tal rohkesti aega oma hobidega tegeleda. Praegu on vanahärra ametis uue raamatu koostamisega, kuhu on koondatud tema noorusaegsete ajakirjade kunstiliselt kujundatud kaaned. Igapäevatoimetuste juurde kuulub ka ilmavaatlus, mida härra Mikkelsaar on harrastanud viimased 50 aastat ning mille tulemused ta kaustikusse kannab.

Aare-Vello Mikkelsaar leiab, et noorus oli ilus aeg. Tema armsaimad mälestused pärinevad ülikooli välitundidest koos abikaasaga. Ta soovib, et maailmas oleks vähem kurjust ja et inimesed väärtustaksid rohkem kunsti, ajalugu ning Eestit. Praeguse Eesti Vabariigiga on härra Mikkelsaar rahul, kuigi olukord võiks parem olla. Hea, et on suudetud elada rahu ja riik sõdadest eemal hoida. Negatiivne on vaid see, et juhtivatel poliitikutel on omavahel pidevalt mõni kana kitkuda ning nendevahelistes suhetes on palju vaenu. Pensionipõlve juures hindab mees vabadust ning elu jooksul kogunenud teadmisi ja kogemusi. Kõrge ea pahupooleks on vaid halvenev tervis.

Minule jäi Aare-Vello Mikkelsaarest väga positiivne mulje. Ta oli alati rõõmsameelne ning valmis minuga koostööd tegema. Elutarkus ja kogemused – need on omadused, mis iseloomustavad härra Mikkelsaart kõige enam. Ta on aus, abivalmis ja sõbralik ning üsna jutukas, mis tuleneb ilmselt õpetajaametist. Ta oli ehk pisut range ja nõudlikki, kuid selline peabki üks õpetaja olema, et tema õpilastest kasvaksid korralikud inimesed. Siiski oli ta huvitav õpetaja, sest andis õpilastele põnevaid ülesandeid ning oskas tunnis palju huvitavat rääkida, toetudes oma teadmistele. Ta on olnud truu ja armastav abikaasa ning fantastiline pereisa. Selle elavaks näiteks on tema lapsed ning nende lapsed.

Käesoleva töö kirjutamine arendas ka minu suhtlusoskust. Õppisin intervjuusid tegema ja vastajat kuulama, vestluste käigus saadud infot süstematiseerima ja seda kirja panema. See arendas omakorda minu väljendusoskust. Töö käigus õppisin oma aega ratsionaalselt kasutama ja planeerima. Kõige toredam tulemus oli minu jaoks aga see, et sain lähemalt tunda oma naabrit, avastasin, kui tore inimene minu kõrvalmajas elab. Käesolev uurimus andis mulle igati suurepärase kogemuse.

On veel vara öelda, kas hakkab ka tulevikus lähiajalugu uurima või mõne muu uurimusliku tööga tegelema. Kõik sõltub minu edasiõppimisest ja uutest väljakutsetest.

Täna oma juhendajaid Tiiu Ojalat, Ene Jakobsoni ja Evi Tarrot, kes mind selle töö tegemisel aitasid. Kõige suurema tänu võlgnen aga kahtlemata Aare-Vello Mikkelsaarele, kes leidis aega ja jaksu minu pärimistele vastata ning oli lahkesti nõus oma elust rääkima.

RAKVERE GÜMNAASIUMI ÕPILASKONVERENTS

Kärt ja Margot Sepp, Otepää Gümnaasiumi 12. ja 10. kl. õpilased

5. aprillil avanes meil võimalus külastada Rakvere Gümnaasiumi seoses seal toimunud 33. õpilaskonverentsiga. Konverentsi teemaks oli “Poliitika kui elu pärisosa” ja sinna kutsus meid kaasa Forseliuse Seltsi esimees Madis Linnamägi.

Kohapeal võttis meid vastu naerusuine õpetaja Anu-Merike Eenmäe, kes tutvustas päevaplaani. Vanemate õpilaste aulaistung oli juba läbi saanud, sest saabusime liiga hilja. Seega võtsime osa 9 -10. klassi aulaistungist, mida juhtisid 9. klassi õpilased Kai Villemson ja Mihkel Lõhe. Istung algas lippude sissetoomise ning Rakvere Gümnaasiumi segakoori esitatud kahe isamaalise lauluga. Sellele järgnesid Anu Rätsepa ettekanne uurimistööst “Virumaa Teataja gümnaasiumiõpilase pilgu läbi” ning Teele Raja ettekanne uurimistööst “Laps ja televisioon” Istungi lõpetas Akadeemia Nord professor Voldemar Kolga. Ta rääkis kuidas on võimalik erinevat tähelepanu saada. Meeldiv oli, et ta suhtles palju kuulajatega ja küsis nende arvamust. V. Kolga loeng oli vägagi huvitav, kuid mõnel korral tundus, et hoogu sattunult läks ta oma arvamuste ja veendumustega pisut liiale. Kõige meeldejäävam mõte professor V. Kolga ettekandest: “Haridus teeb vabaks!”

Tore oli istungil näha midagi uut – üks õpilane joonistas ettekannete ajal mis talle silma jäi. Nii saime esinejaid ja ettekannete teemasid näha tema pilguga.

Peale aulaistungit jätkus töö rühmades. Meile pakkusid enim huvi teemad “Eesti ja monarhia”, “Poliitika läbi kunsti”, “Poliitilise arvamuse väljendamine” ja “Perekonnapoliitika”. Kahjuks selgus, et kõik töörühmad tegutsevad samal ajal. Meie valik

langes töörühmale “Poliitika läbi kunsti”, et lisaks kuulamisele ja rääkimisele ka ise käsi valgeks saada. Töörühma juhtideks olid 11. klassi õpilased Kaidi Aasumets, Tuuli Korsar ja Kairi Kalda. Valmistasime plakateid poliitikutest ning sellest, mida me poliitikast arvame. Veel maalisime pilte, mõeldes sõnale poliitika. Lõpetuseks tehti kõigi plakatitest üks suur plakat, kuhu iga rühmas osalenu kirjutas midagi talle meeldivat.

Viimasena toimus koolimaja Valges saalis kokkuvõtete tegemine nii korraldajate kui ka külaliste poolt. Igaüks tutvustas ennast ning rääkis oma muljetest. Kahjuks ei jõudnud kõiki arvamusi ära kuulata, sest pidime meeldivast seltskonnast enne ürituse lõppu lahkuma. Kuuldu põhjal oli vastukaja positiivne. Ka meie jaoks oli toimunu väga meeldiv, kuigi algul oli väike kartus õpilaskonverentsi ees. Varasematel konverentsidel, milles oleme osalenud, olid ainult ettekanded. Meil pole midagi ettekannete vastu, aga kui neid kantakse järjest liiga palju ette, siis kipuvad mõned ettekanded kõrvust mööda lipsama.

Rakvere Gümnaasiumi õpilaskonverentsil olid lisaks ettekannetele ka töörühmad, kus kõigil oli võimalus sõna sekka öelda. Meie arust on see kena traditsioon, mida võiks teisteski koolides korraldada, sest kindlasti jätab selline konverents torema mälestuse nii korraldajatele kui ka osalejatele.

Vt ka *Anu-Merike Eenmäe, Liisi Veski*. Hoia mõttetungalt kõrgel! ehk õpilaskonverentsid Rakvere Gümnaasiumis. – Forseliuse Sõnumid, 14, 2007 lk 48–49

BRASIILIA JA ARGENTINA EESTLASTE ORGANISEERITUD RAHVUSLIK SELTSITEGEVUS 1920.–1930. AASTATEL

Kaido Laurits*

Sissejuhatus

Käesolev artikkel annab ülevaate eesti väljarändajate rahvuslikust seltsielust Brasiilias ja Argentinas 1920.–1930. aastatel. Kuigi vähesel arvul eestlasi leidis nimetatud ajavahemikul Brasiilia ja Argentina kõrval ka teistes Lõuna-Ameerika riikides, nagu Uruguays, Peruus, Paraguays jne, ei jõutud mujal Lõuna-Ameerikas eestlaste vähese arvu, kohalike eesti seltsitegelaste omavaheliste vastuolude (näiteks Uruguays) või muude takistavate asjaolude tõttu eesti rahvuslike organisatsioonide loomiseni.

Eestlasi oli Lõuna-Ameerikasse rännanud juba enne I maailmasõda. Brasiiliasse näiteks olevat väike grupp eestlasi jõudnud juba 1800. aastal.¹ Esimene arvukam eestlaste väljaränne Lõuna-Ameerikasse toimus siiski alles 19.–20. sajandi vahetusel. Väljarännet hoogustas 1905. aasta revolutsioon, mille järel nii mõnedki selles osalenud ja riigivõimudega vastuollu sattunud eestlased valisid oma uueks kodumaaks just nimelt kauge Brasiilia. Suurim ja olulisim eestlaste väljaränne Lõuna-Ameerikasse leidis aga aset iseseisva Eesti Vabariigi ajal, aastatel 1924–1926. Liikumise tipuks jäi 1925. aasta, mil üle ookeani sõitis 1627 eestlast (Hill Kulu andmetel rändas nimetatud aastal Brasiiliasse koguni 1695 inimest.²) ehk ligi 87% sellel aastal Eestist väljarännanutest.³ 1925. aastal arvati Brasiilias asuvat ca 5000 eestlast, missugune arv tundub siiski olevat mõneti liialdatud. Brasiilia ametlikel andmetel rändas aastatel 1920–1939 riiki 2704 eesti rahvusest inimest. Kuna enne 1920. aastat sisse rännanud eestlased loeti ametlikus statistikas venelasteks, siis on varem Brasiiliasse jõudnute arvu raske hinnata (ca 400). Argentinasse asujate arv kõikus alates 1924. aastast 40–60 inimese vahel, nii et 1930. aastaks elas seal hinnanguliselt 300–350 eestlast.⁴ Peamiselt asuti suurematesse linnadesse (São Paulo, Rio de Janeiro, Buenos Aires). Hoogne väljarändamine kestis 1920. aastate lõpuni, kuid 1930. aastate saabudes oli suur Lõuna-Ameerikasse rändamise tuhin vaibunud ja sinna asusid veel vaid üksikud inimesed. 1930. aastate teisel poolel Lõuna-Ameerika eestlaste arv koguni kahanes, sest paljud rändasid edasi Põhja-Ameerika riikidesse, arvestatav hulk sõitis aga kodumaale tagasi.

Domineerivad põhjused väljarändamisel Lõuna-Ameerikasse, nagu teistegi sihtmaade puhul, olid majanduslikud – mindi otsima paremaid töövõimalusi, lootes kaugel võõrsil kiiremini edasi jõuda. Lisaks sellele on massilisele väljarändele pakutud teisigi põhjendusi: kes läks seepärast, et töökohal oli sekeldusi; kes võttis osa Vabadussõjast ja pahandas, et ei saanud maad; kellel läks ärialal halvasti; leidis perekondi, keda olid hirmutanud sõjakoledused ja kelle unistuseks oli seetõttu kauge maa, eemal sõjast ja sellega seonduvatest õudustest. Nooremad inimesed, tundes et elu Eestis on "kitsas", põlesid uudishimust näha võõraid maid ja rahvaid. Samuti ei saa jätta mainimata neid, kes olid mingil viisil seaduse vastu patustanud ning soovisid seepärast kaugele, vältimaks võimude kätte sattumist.

Igal pool üle maailma, kõikjal kuhu rändas suuremal arvul eestlasi, tekkisid ka eesti organisatsioonid. Tihti ei püsinud need küll kuigi kaua, sest puudus järjepidevus. Sarnane muutlikkus on Välis-Eesti organisatsioonide puhul ka arusaadav, kuna sageli ei püsinud inimesed kindlalt ühes kohas paigal. Kui seltskonna aktiivsemad tegelased laiali valgusid, siis lagunesid ka seltsid. Samuti mõjutasid seltsielu majanduslikud tegurid, nii eestlaste endi ebastabiilne majanduslik käekäik kui ka üleüldised protsessid maailma majanduskonjunkturis. Palju sõltus

¹ Silmberg, J. Veidi Brasiiliast ja Brasiilia eestlastest. – Aja Kiri, 1988. Lk. 25.

² Kulu, H. Eestlased maailmas. Ülevaade arvukusest ja paiknemisest. Diplomitöö. Tartu: Tartu Ülikool. Majandusgeograafia kateeder. 1992. Lk. 99.

³ Reiman, H. Väljaränd Eestist. – Eesti Statistika. Eesti Statistika Keskbüroo. Tallinn. 1926. 15. aug. Lk. 3.

⁴ Välis-Eesti Almanak [VEA]. 1930. Nr. 3. Lk. 40–43.

loomulikult ka asukohamaa võimude poliitikast, nende suhtumisest võõramaalaste rahvuslikult organiseeritud tegevusse. Kõik nimetatud tegurid kujundasid ka 1920.–1930. aastate Lõuna-Ameerika eestlaste rahvuslikku seltsielu.

Eesti seltsid Brasiilias

São Paulo

Esimene eesti selts Brasiilias – Esimene Eesti Selts “Estonia” – asutati 1925. aastal São Paulos, kus asus arvukaim eesti kogukond. Värskel juhatusel Rosenbergiga eesotsas olid lahendada suured mured – tuli hankida raha põhikirja kinnitamiseks, ruumide üürimiseks ja paljuks muuks. Peatselt sai E. S. “Estonia” esimeheks Eduard Tamberg. Tegutses seltsi laulukoor Tulveri juhatusel, orkestrit juhatas Luik ja näiteringi J. Lindberg. Seltsi töötamiseks vajaliku loa saamisel aitas palju kaasa eestlasest Brasiilia poksija E. Klausneri mänedžer, poola uisumeister Jurgevits.⁵ Kahjuks jäi nimetatud seltsi eluiga väga lühikeseks, lõpetades oma tegevuse juba seitsme kuu pärast. “Estonia” liikmete maksimumarvuks jäi 98, juhtivateks figuurideks olid peale ülalmainitute veel Kuusberg ja Ots.⁶

Paralleelselt “Estoniaga” asutati São Paulo eestlaskonnas tekkinud lahkmõtete tagajärjel 1926. aastal veel teinegi eesti selts – Ülemaalse Eesti Noorsoo Ühenduse (ÜENÜ) São Paulo Osakond (ÜENÜSPO). Selle asutajateks olid eeskätt Ühenduse Tallinna ja Hõimla osakondade Brasiiliasse rännanud liikmed.⁷ Ühingu asutamispõhikirjale kirjutas alla 23 noort, eesmärgiks seati “koondada Sao Paulo eesti noori, võimaldada neile seltskondlist tegevust ja läbikäimist, alal hoida eestlust ning edendada noorte vaimlist ja füüsilist arenemist kodumaa noortega ühisel tasapinnal” Seltsi esimeheks valiti Paul Sarapik, juhatuse liikmed olid veel J. Bauer, F. Kruse, H. Treumann jt. Kutsuti ellu kaheksa osakonda *resp* tegevusharu. Haridusosakond avas portugali keele kursused ja tegi eeltöid eesti kooli avamiseks ning eestikeelse kuukirja väljaandmiseks. Informatsiooni haru tegeles kõigi Lõuna-Ameerikas asuvate eestlaste aadresside kogumisega, astudes ühendusse kohalike ametiasutustega ja kavatsedes ka sisserändajatele informatsiooni ja nõu anda. Lisaks nendele töötasid male-, muusika-, spordi-, nais- ja tehnikaharud, viimasel oli korraldamisel raadio- ja fotoklubi.⁸ Asutati tugev jalgpallimeeskond, mis Eesti värvide all kohalike meeskondadega võistles ja häid tulemusi saavutas. Samuti moodustati rahvatantsurühm, mis esitles pidudel, kust võttis sageli osa 400–600 inimest, eesti rahvatantse, ning näitetrupp. Iga kuu korraldati perekonnaõhtuid. Selts töötas São Paulo Itaalia Klubi ruumides. Juba 1927. aastal oli ÜENÜSPO-l 204 liiget, sh 12 itaallast, 10 venelast, 4 lätlast, 3 sakslast ja 2 soomlast. Osakond oli alalises ühenduses Eesti noorsooliikumisega ja ÜENÜ keskjuhatusega, saades sellelt pidevaid juhtnööre.⁹

1926. aastal katsetati Brasiilias esimest korda eestikeelse ajakirja “Uus Kodu” väljaandmisega. Väljaandjaks oli eestlasest trükikojaomanik Ed. Tamberg ja toimetajateks Ed. Anderson, kes oli varem töötanud Eestis ajalehe “Vaba Maa” juures ning J. Meckler. Ajakirja jõuti välja anda vaid üks proovinumber 450 eksemplariga¹⁰. Kuna trükkimine läks kalliks ning ajakiri ei tasunud end ära, siis jäi asi seisma. Omakeelsest väljaandest ei tuntud ka eriti puudust, sest palju loeti kahte São Paulos ilmuvat venekeelset ajalehte. 13. augustil 1928 otsustati ÜENÜSPO üldkoosolekul ühingu tegevus ümber kujundada ja muutes seltsi põhikirja, viia see laiemale alusele, ühtlasi võeti uus nimi – Brasiilia Eesti Abiandmise ja Hariduse Selts “Uus Kodu”¹¹ (Kaalumisel olid veel nimevariandid „Koidula“, „Kalevala“, „Vanemuine“ ning „Kalevipoeg“.) Põhitegelasteks olid ümberkujunduste juures E. Sirin, A. Uint, E. Tamberg, K. Kägu, P. Sarapik ja G. Kuusberg. Esimeheks valiti Evald Sirin. 19. augustil avaldati E. S. „Uus Kodu“ põhikiri ajalehes *Diario Oficial*. Kuni 1929. aastal alanud ülemaailmse majanduskriisini oli seltsi tegevus väga elav, registreeritud liikmete arv küündis 120-ni, kuid majanduskriisi Brasiiliasse jõudes hakkas tegevus lonkama. Oldi sunnitud loobuma oma ruumidest ja selts elas postkontoris kirjakasti pidades veel

⁵ Brasiilia esimene Eesti Selts “Estonia” – Organiseeritud Välis-Eesti Album II [OVEA II]. 1939. Lk. 100.

⁶ Välis-Eesti Almanak. 1932. Nr. 9. Lk. 43–44.

⁷ Rooberg, V. Eestlased Brasiilias. – Romaan. 1927. Nr. 17. Lk. 528–529.

⁸ Eesti noored Brasiilias. – Päevaleht. 22.10.1927. Lk. 5.

⁹ Rooberg 1927. Lk. 528–529.

¹⁰ Aur, A. Eestlased Brasiilias. – Meie Tee. 1979. Nr. 11–12. Lk. 166–169.

¹¹ VEA. 1932, Nr. 9. Lk. 43–44.

vaid nimepidi, samal ajal kui seltsitegevus ise oli täielikult välja surnud. 1934. aasta oktoobris toimus Brasiilias revolutsioon, millega liberaalid haarasid vabariiklastelt võimu. Võimuvahetuse tagajärjel muutus ühiskondlik elu natuke stabiilsemaks ning tekkis lootus surmaunne vajunud seltsi jaluleseadmiseks. 30. märtsil 1931. aastal peeti sellega seoses São Paulo eestlaste üldkoosolek, millel valiti ühtlasi seltsile uus juhatuse. 1932. aastal oli edasiminekuks E. S. "Uus Kodu" tegevuses, hoolimata valitsevast majanduskriisist, märgatav. Tööle oli pandud laulukoor ja keelpilliorkester ning spordi- ja näitetrupp.¹²

12. märtsil 1932 toimus seltsi peakoosolek. Juhatus aruannetest selgus, et arvestades erakorralisi aegu (majanduskriis ja sellest tingitud tööpuudus), oli selts töötanud 1931. aastal väga edukalt – peetud oli kaks peakoosolekut, 49 koosolekut, 26 peo- ja tantsuõhtut ning rida muid üritusi. Liikmemaksu tasunud eestlasi oli nimetatud aastal 89. Negatiivsema poole pealt märgiti ära vaid suhtelist tühjust seltsi lugemislaua, kodumaistest väljaannetest olid sellel esindatud vaid "Eesti Spordileht" ning "Välis-Eesti Almanak".¹³

Juulist oktoobrini 1932. aastal valitses Brasiilias kodusõja sarnane situatsioon, E. S. "Uus Kodu" jätkas tegevust sellest hoolimata, ainult tantsuõhtud olid sõjaseisukorrast tingituna keelatud. 1932. aasta lõpuks oli paranenud ka olukord seltsi lugemislaua, millel olid olemas "Eesti Spordileht", "Rahvaleht", "Tallinna Post" ning Põhja-Ameerika eestlaste ajakiri "Meie Tee", tellimisel oli "Vaba Maa" Töötas näitetrupp, mida juhatas São Paulo *Santa Anna* teatris näitleja ja tantsijana töötav J. Lindberg, ning 21-liikmeline laulukoor itaallase juhendaja T. Perfetti käe all. Spordialadest oli seltsis võimalik harrastada lauatennist ja riistvõimlemist ning mängida malet. Õhtuti harjutati poksi, mis oli eriti armastatud spordiala Brasiilia eesti noormeeste seas, kuna parimaks raskekaalu poksijaks Brasiilias peeti tol hetkel eestlast Davitsoni, kes võitis isegi Brasiilia meistrit ning kes ainult seetõttu Brasiilia meistri tiitlit ei kandnud, et ta Brasiilia kodakondsust ei omanud. Seltsi ruumid olid kõigile eestlastele avatud igal õhtul kell 19.00–22.00.¹⁴

Oluliseks traditsiooniks kujunes seltsis Eesti Vabariigi aastapäevade tähistamine jumalateenistuse, kontserdi ja päevakohaste kõnedega. Näiteks 1932. aasta 24. veebruaril esines E. S. "Uus Kodu" laulukoor São Paulo raadios, kandes ette Eesti Vabariigi hümnid ning teisi isamaalisi laule. São Paulo päevalehes *Diario de São Paulo* ilmus sündmuse puhul artikkel Eesti kohta, ehkki mõnede "väikeste" sisuliste vigadega: Tartu Ülikool öeldi olevat 30-aastane, 1/3 eestlastest kirjaoskamatud jne. Need eksimused parandati siiski koheselt ning vabandati viisakalt kohaliku eesti kogukonna ees.¹⁵

Peamiseks ja sageli lausa elutähtsaks mureks Välis-Eesti organisatsioonidele oli alati odavate ja kohaste seltsiruumide leidmine, nii ka E. S. "Uus Kodu" puhul. Septembris 1932 kolis selts oma senistest ruumidest välja, kuna õnnestus leida suuremad ja odavamad ruumid kesklinna jaapanlaste linnaosas. Tegemist oli endise saapavabriku hoonega, kus enne sissekolimist tuli teha remont, millega seotud kulude katmiseks paluti São Paulo eestlastelt rahalist laenu. Seltsi liikmed, kes ise olid enamjaolt oskustöölised, koristasid ruumid ise oma kätega, tarvitades isiklikke tööriistu ja kaasatoodud materjale. 30. septembril 1932 peeti vastvalminud seltsi ruumides esimene pidulik koosviibimine, kuhu tuli üle 200 eestlaste. Esimees Lepikson kirjeldas kokkutulnutele lühidalt remonti ning naljamehena tuntud juhatuse liige Karl Maaros pidas selle kohta pikema koomilise kõne. Kanti ette näidend "Kroonu onu" ning lauldi "Mu isamaa, mu õnn ja rõõm". Ettekannete osa lõppes alles kell üks öösel, mis olevat tekitanud pahameelt tantsuhimulistest. Peale uute ruumide valmimist loodeti seltsi tegevuse avarumist ning organiseerunud eestlaste arvu märgatavat tõusu. Ümberkolimise hetkel oli seltsil ametlikult 68 liiget, milline arv oli aga äärmiselt kõikuv kuna liikmemaksu maksti kuude kaupa. Sellest sõltuvalt oli liikme staatusest väljalangemine väga hõlbus, kui liikmemaksu tasumine määratud tähtajast hiljemaks jäi.

1933. aastal kerkis taas päevakorda omakeelse ajakirja asutamine – eeskujuks New Yorgi eestlaste "Meie Tee" 1933. aasta oktoobris ilmuski E. S. "Uus Kodu" kirjandustoimkonna eestvõttel ajakirja esimene, 12-leheküljeline number. Ajakirja nimi oli sama mis 1926. aastal ilmunud proovinumbri – "Uus Kodu" Väljaandjaks oli seegi kord trükikoja omanik Tamberg,

¹² Välis-Eesti. – Päevaleht, 16.05.1928. Lk. 4.

¹³ VEA, 1932. Nr. 10. Lk. 30–31.

¹⁴ Eestlaste tegevus Brasiilia kodusõja keerises. – VEA, 1932, Nr. 12. Lk. 30–33.

¹⁵ VEA, 1933. Nr. 1. Lk. 32–34.

toimetajateks E. Anderson ja Välis-Eesti Ühingu usaldusesindaja São Paulos A. Aur, kõik kolm agarad seltsi tegelased. Esimeses numbris olid kirjutised II Ülemaailmsest Välis-Eesti kongressist, kodumaa uudised, ülevaated Brasiilia eesti seltsielust ning koduigatsuse teemalised luuletused. Esialgu oli kavas hakata ajakirja välja andma igakuiselt, hiljem piirduti siiski nelja numbriga aastas, kuna Tambergi trükikoda oli tööga ülekoormatud.¹⁶

Seltsielu lahutamatuks osaks olid mitmesugused üldharivad loengud, mis alati arvukalt kuulajaid kohale meelitasid, nagu J. Kartau loeng “Meie koht võõraste rahvaste keskel”. Viimane kujutas endast peent psühhoanalüüsi rahvustundest ja tugines kümme aastat Brasiilias elanud kõneleja isiklikele läbielamistele.

22. juulil 1934 asutati seltsi juurde pühapäevakool, kus õpetajateks olid Rebane (eesti keel ja arvutamine), Toom (võimlemine) ja Lustus (laulmine). Varem São Paulo Eesti Evangeelse Luteriusu Koguduse juures tegutsenud pühapäevakool oli oma tegevuse lõpetanud ja õpperaamatud seltsile üle andnud.¹⁷ Pühapäevakoolis käis keskmiselt 20 last. Seltsi propagandaosakond korraldas õpilaste kirjavahetust kodumaa lastega.¹⁸

1934. aastal taastus vahepeal hingusele läinud ajakiri (senine väljaandja Tamberg oli lahkunud Eestisse, kus oli hiljem ametis “Päevalehe” juures), seekord nime all “Meie Kodu”. Vastutavaks toimetajaks oli E. Anderson. Ajakiri pidi hakkama ilmuma kuus korda aastas. “Meie Kodu” oli erinevalt “Uuest Kodust” majanduslikult kindlustatud, kuna Eesti Vabariigi aukonsul São Paulos F. B. Arnesen ja Soome konsul L. Sagen lubasid esimese aasta jooksul ajakirja iga numbri väljaandmist kindla summaga toetada.¹⁹ Väljaande peaülesandena nähti kohalike eestlaste eluolu ja sündmuste tutvustamist, samuti pidi see olema ühendavaks lüliks ja kaasa aitama Brasiilia eestlaste rahvustunde säilitamisele. 1935. aasta mais otsustati “Meie Kodu” muuta E. S. “Uus Kodu” häälekandjaks ja kuukirjaks.²⁰ Seltsi sissetulekute suurendamiseks otsustati 1935. aastal hakata pühapäevaõhtuti korraldama tantsuõhtuid, millest võttis alati osa ka palju brasiillasi. Seltsielule mõjus hästi ka üleüldise majandusliku olukorra paranemine Brasiilias.

1935. aastal valiti E. S. “Uus Kodu” auliikmeteks Brasiilia kirjanik ja Baltimaade Sõprade Ühingu esimees dr. Pestana, seltsi mitmel korral trahvidest päästnud São Paulo linnavalitsuse ametnik P. Peneteado ning Eesti Ajutise Valitsuse aegne haridusminister J. Kartau.²¹ Kartau oli olnud seltsi naisosakonna asutamise taga, kõneldes korduvalt, et *“naisteta pole elu ega võlu, seltsimaja ruumid on korrast ära, pole korralikku söömist ega midagi”*.²² Mõnda aega oli Kartau ka “Meie Kodu” peatoimetaja ja korrektor ning vahepeal tegevuse lõpetanud eesti pühapäevakooli taaskäivitamise initsiaatoreid.²³ Juba varem olid seltsi auliikmeks valitud São Paulo Leedu konsul Petras Macilius, Soome konsul Lyder Sagen ning Eesti Vabariigi konsul Rio de Janeiros Rudolf Ise, hiljem valiti auliikmeteks veel brasiillane R. R. Netto ja Eesti konsul São Paulos F. B. Arnesen. 1939. aastal oli seltsil 8 auliiget.

1936. aasta kevadel sattus seltsi ajakiri “Meie Kodu” järjekordselt majanduslikesse raskustesse, selle väljaandmist otsustati siiski mitte peatada vaid vähendada ilmunissagedust kuuele numbrile aastas. Ühtlasi otsustati ajakirja juurde moodustada propagandaosakond, mille juhiks nimetati Jüri Viinamägi.²⁴ 1936. aasta lõpul ajakirja väljaandmine ajutiselt siiski seiskus, kuid taastus 1937. aasta sügisel seltsi kirjandusosakonna väljaandel taas.

Mais 1937 peeti São Paulos Balti kolooniate ühine pidu, mille sissetulekud suunati kolooniate koolide heaks. Pidu toimus Itaalia Seltsi majas ning kokku oli tulnud ligi 400 eestlast, lätlast ja leedulast. Leedulasi elas Brasiilias kokku ca 35 000, neist 10 000 São Paulos, neil ilmus paar leedukeelset ajakirja, töötas 8 seltsi ja 5 kooli. Lätlasti loeti Brasiilias 7000 ringis, neist vaid 500 asusid São Paulos, kus Läti Selts töötas E. S. “Uus Kodu” allüürnikuna. Lätlaste eestvedamisel

¹⁶ VEA. 1933. Nr. 4. Lk. 20.

¹⁷ VEA. 1934. Nr. 4. Lk. 21–23.

¹⁸ Kaber, H. Brasiilia eestlased. – Eesti Kroonika 1957. Kokli, J. et al. (toim.). Stockholm: EMP. 1956. Lk. 56–58.

¹⁹ VEA. 1934. Nr. 4. Lk. 29.

²⁰ VEA. 1935. Nr. 5. Lk. 20.

²¹ VEA. 1934. Nr. 2. Lk. 24–25.

²² Veste Välis-Eestist. – Päevaleht. 23.01.1936. Lk. 6.

²³ VEA. 1935. Nr. 5. Lk. 27–28.

²⁴ Välis-Eesti [VE]. 1936. Nr. 5. Lk. 145.

ilmus portugali keelne ajaleht *O Baltico*, mis oli Balti kolooniate ühiseks häälekandjaks São Paulos, sisaldas portugali keelseid teateid Balti riikidest ning nende rahvaste kohalikest kolooniatest. Lehe toimetajaks oli lätlane Jakobs Abolinsch.²⁵

1937. aasta jäi E. S. "Uus Kodu" harmoonilises arengus viimaseks, sest 1938. aasta kevadel lahvasid seltsi juhtide vahel tõsised lahkkelid, mis said seltsile lõppkokkuvõtteks ka saatuslikuks. Enim mängisid siin rolli vastuolud Eesti Vabariigi São Paulo konsuli F. B. Arneseni ning laulja J. Viinamäe ja tema taga seisnud seltskonna vahel. Konsul mõjutas Viinamäe väljasaatmist Brasiiliast. 1938. aasta aprillis suundus laulja Rio de Janeirosse, kohustusega riigist lahkuda. Samal ajal andis ka Arnesen konsuli ametist lahkumispalve, mille Eesti Vabariigi valitsus rahuldas. J. Viinamäe asi vaadati hiljem siiski ümber, tema väljasaatmise aktid rändasid politseiarhiivi ning ta võis Rio eesti seltsi ettepanekul jääda sinna seltsi segakoori rajama.²⁶

Halvavalt mõjus São Paulo seltsielule ka 1938. aastal Brasiilia valitsuse poolt välja antud välismaalaste poliitilist tegevust piirav dekreet, millega tehti kitsendusi nende organiseerumisele – ühineda lubati vaid kultuurilistel eesmärkidel ning heategevaks otstarbeks. Kõik poliitilise ilmega organisatsioonid keelustati, nagu ka igasugune propaganda. Keelati kõik välismaalaste koolid. Lubatud kultuuriliste sihtide taotlemiseks loodud organisatsioonid olid range kontrolli all, nende tegevusest ei tohtinud osa võtta brasiillased, samuti välismaalaste lapsed. Välismaalaste organisatsioonid ei tohtinud võtta vastu toetust ega abi välisriikide valitsustelt ega nende esindajatelt, millise sättega võeti ka Eesti aukonsulitelt võimalus eesti seltse toetada. Nimetatud dekreet oli eelkõige ajendatud hiljuti aset leidnud integralistide mässukatses, milleks arvati olevat õhutust tulnud välismaalt. Samuti leiti mässukatsesse olevat segatud välismaalaste seltsid. Eeskätt olid võimude arvates Brasiilia ühtsusele ohtlikuks muutunud itaallased, jaapanlased ja sakslased oma hästi organiseeritud kolooniate ja omakeelsete koolidega.

São Paulo Eesti Abiandmise ja Hariduse Selts "Uus Kodu" suleti võimude poolt, kuna seltsi põhikiri ei vastanud täiel määral uue seaduse nõuetele. Samas võib E. S. "Uus Kodu" varjusurma langemist pidada suuresti ka seltsi sisemise nõrgenemise loomulikuks tulemuseks. Seltsi liikmeskond oli lagunenu, puudusid aktiivsed tegelased, kes oleksid suutnud põhikirja seadusele vastavaks muuta ning seltsi uuesti registreerida. 10. juulil 1938 peeti seltsi üldkoosolek, mis otsustas tegevuse ajutiselt peatada ning valis komisjoni seltsi vara hooldamiseks ja asjaajamiseks.²⁷ São Paulo Läti Selts suutis aga oma põhikirja muuta ja tegutses edasi. 1939. aasta lõpul peatas 13. augustil 1938 kümneaastaseks saanud E. S. "Uus Kodu" liikmete vähesuse tõttu oma tegevuse täielikult. Seltsi taasregistreerimisest loobuti vajalike rahaliste vahendite puudumise tõttu, olid vaid võlad. Inventar otsustati müüa Läti Seltsile, sellest saadud raha oleks siis läinud võlausaldajatele. Seltsi raamatukogu ja arhiiv otsustati jätta müümata ning anda need hoiule P. Veltsoni kätte. Hiljuti F. B. Arneseni asemel konsuli kohusetäitjaks määratud Aksel Paju oli küll mõista andnud, et ta on valmis rahaliselt toetama, juhul kui otsustatakse selts uuesti registreerida, kuid sellest pakkumisest millegipärast loobuti. Lähemate aastate jooksul Eesti Seltsi uuesti ei registreeritud, see oli vaikivas olekus II maailmasõja lõpuni ning alles 28. oktoobril 1947 puhuti seltsielule taas hing sisse. Nüüdsest asus Eesti Selts allüürnikuna Skandinaavia Klubi ruumides.²⁸

Rio de Janeiro

1934. aasta veebruaris otsustati Eesti Vabariigi Rio de Janeiro konsuli R. Ise ja kohalike ärksamate tegelaste eestvõttel asutada Riosse São Paulo Eesti Abiandmise ja Hariduse Seltsi "Uus Kodu" osakond. Esialgseks kooskäimise kohaks sai rätsepmeister M. Ernitsa korter.²⁹

1934. aasta lõpul asutati veel kirjandusosakond, arendamaks Rio eestlaste huvi kirjanduse vastu ja võimaldamaks seltsi raamatukogu abil igakülgset eneseharimist. Peeti silmas ka eesti kirjanduse toetamist Brasiilias, tellides eesti ajakirju ja võimaldades neile kaastööd. Seati ülesandeks muretseda osakonna lugemislauale kõik Eestis ilmuvad ajalehed ning kõik ilukirjandusliku ja tehnilise sisuga ajakirjad. Kuna osakonnal endal selle suurejoonelise eesmärgi

²⁵ VE. 1937 Nr. 6. Lk. 173–174.

²⁶ VE. 1938. Nr. 9. Lk. 282.

²⁷ VE. 1938. Nr. 4. Lk. 131.

²⁸ Kaber 1957 Lk. 56–58.

²⁹ Seltsi tegevuse arengulugu Rio de Janeiros. – VE. 1936. Nr. 4. Lk. 113–114.

täitmiseks raha puudus, siis otsustati organiseerida liikmetest grupid, kes mitme peale üht või mitut väljaannet telliksid ja need peale läbilugemist osakonna lugemislauale vabaks kasutamiseks loovutaksid. Alates 1. juulist 1935 üüris Rio eesti selts ruume kohalikult Poola Seltsilt, üldisteks kooskäimise päevadeks olid teisipäev ja reede, juhatuse koosolekud leidsid aset igal teisipäeval. 1935. aasta juuliks oli E. S. "Uus Kodu" Rio osakonna liikmete arv tõusnud 52-ni.³⁰

Sügisel 1935 avati seoses eesti raamatu 400-aastase juubeliga seltsi raamatukogu ning loodi osakonna juurde propagandatoimkond, mille ülesandeks sai osakonna huvide kaitsmine kõikjal kus see vajalikuks osutub ning kirjavahetus. Propagandaosakonnal oli kavas hakata Välis-Eesti Ühingu saatma kõiki vajalikke teateid E. S. "Uus Kodu" Rio osakonna tegevusest. Asutati näitetrupp, mis hakkas E. Madissoni juhendamisel lavastama tuntud brasiilia näitekirjanike töid. Majandusliku järje paranemisel oli kavas ellu kutsuda ja tööle panna veel mitmed tegevusharud: eneseharimise ring (oli küll asutatud, kuid ei saanud tegevust alustada vastava kirjanduse puudumise tõttu), laulukoor (olemas oli koorijuht ja hulk lauluhuvilisi, kuid puudusid noodid) ning pühapäevakool. Viimase õppetööst oleks osa võtnud üle kümne koolialalise eesti lapse.³¹

1935. aasta lõpust kuni järgmise aasta veebruarikuuni valitses E. S. "Uus Kodu" Rio osakonna tegevuses sügav langus, mis väljendus liikmete ning kooskäijate arvu pidevas vähenemises. 18. veebruaril 1936 peeti osakonna aastapeakoosolek, kus otsustati üksmeelselt, raskustest hoolimata, jätkata seltsi tegevust. Kuna rahapuudusel oli osakond ikka veel registreerimata, siis otsustati korraldada korjandus, mis õnnestus erakordselt hästi. Peakoosolekul valitud uue juhatuse esimeheks sai auto- ja elektromehaanika töökoja omanik Johannes Krish.³²

Vaatamata sellele, et rahaprobleem oli korjanduse tulemusel lahenenud, oli osakond 1936. aasta sügisel ikka veel registreerimata, kuna seda raskendas Rio de Janeiro osariigis valitsenud kaitseseisukord – Brasiilia võimud kartsid, et välismaistes ühendustes võivad tekkida "kommunistlikud kallakud" Kaitseseisukorra ajal käidi taas koos M. Ernitsa korteris, alalisi kooskäijaid oli 10–15 inimest.³³ Lõpuks lahenesid osakonna legaliseerimisega seotud probleemid Rio de Janeiro rootslasest Eesti konsuli Oscar Sjöstedti kaasabil. Sjöstedt aitas seltsi ka aineliselt, määrates talle igakuise toetusraha.³⁴ Senine konsul R. Ise pöördus 1936. aastal kodumaale tagasi, kuid emigreerus hiljem USA-sse, kus üks tema poegadest oli 1970. aastate lõpul Baltimore Eesti Seltsi esimeheks.³⁵

Augustis 1937 kutsuti Rio de Janeiros ellu uus eesti organisatsioon – Brasiilia Eesti Ühing (esimeheks valiti endine E. S. "Uus Kodu" Rio osakonna esimees G. Sander), mis hakkas tegutsema paralleelselt "Uue Kodu" osakonnaga.³⁶ Sellega hakkas Rio eestlaskond lagunema, tekkis konkurents seltside vahel. Avaldati siiski lootust, et kunagi tulevikus need seltsid ühinevad, kuid seni jäid Rio de Janeirosse kaks eesti seltsi, kahekordsed peoõhtud ja koosviibimised. Suurt kisklemist kahe seltsi vahel õnneks ei tekkinud, Eesti Vabariigi 20. aastapäeva tähistati 1938. aastal üksmeelselt, peo kava töötas välja mõlema seltsi esindajatest moodustatud korralduskomitee.³⁷

Samal ajal kui São Paulos läks eesti seltskonnaelu vastu oma langusele, püsis Rio eestlaste seltsielu stabiilsena. Eesti Vabariigi aastapäevade tähistamine muutus aasta-aastalt uhkemaks ja pidulikumaks ning oli lootust, et E. S. "Uus Kodu" osakond Rios jääb püsima. 1939. aasta kevadel peetud osakonna aastapeakoosolekul nenditi vaibumatult edukat tegevust. Juhatuse oli 1938. aastal pidanud 26 koosolekut, korraldatud oli üheksa peoõhtut, peetud kaks loengut, asutatud näitetrupp, laulukoor, laste pühapäevakool jne.³⁸ Seda kõike oli saavutatud hoolimata liikmete arvu tunduvast langusest. Paljud aktiivsed eestlased olid viimase aasta jooksul kodumaale siirdunud, kasutades Eesti Vabariigi valitsuse soodustusi tagasireisi osas, paljud olid lahkunud seltsist ka Brasiilia kodanikuks naturaliseerumise tõttu.

³⁰ VEA. 1935. Nr. 5. Lk. 27–28.

³¹ VEA. 1935. Nr. 6. Lk. 20–22.

³² VE. 1936. Nr. 4. Lk. 113–114.

³³ Ornefeld, R. – Kümme aastat Brasiilia elu. – VE. 1936. Nr. 9. Lk. 254.

³⁴ VE. 1937. Nr. 11. Lk. 319–320.

³⁵ Aur 1979. Lk. 166–169.

³⁶ VE. 1938. Nr. 1. Lk. 23–24.

³⁷ VE. 1938. Nr. 4. Lk. 130–131.

³⁸ Rio de Janeiro eestlaste seltsielust. – VE. 1939. Nr. 6. Lk. 176–177.

Eesti seltsid Argentinas

Esimene eesti selts Argentinas asutati Buenos Aireses 12. juulil 1924, seega isegi varem kui Brasiilias. Argentina Eesti Seltsi avamiskoosolekul osales 32 kohalikku eestlast. Esimeseks esimeheks valiti O. Verev.³⁹ Üsna varsti aga tekkisid lahkkelid ning juba sama aasta augustis lagunes selts kaheks: Argentina Eesti Seltsist lahknenud grupp tegelasi asutas paralleelse seltsi nime all Argentina Eesti Koloonia. Alguses püüdsid mõlemad seltsid arendada elavat tegevust, kuid peagi energia lõppes ja seltsielu soikus.

1926. aastal sõitsid kodumaalt Argentinasse mitmed innukad seltskonnategelased, kelle õhutusel hakati otsima keskteed mõlema kiratseva seltsi taasühendamiseks ja elujõuliseks muutmiseks. 12. septembril 1926 kokku tulnud Buenos Airese eestlaste üldkoosolekul valiti komisjon seltside ühendamiseks, mis hoolimata Argentina Eesti Koloonia vastupuiklemisest 10. oktoobril 1926 eestlaste kolmandal üldkoosolekul lõpuks õnnestus. Nii sündis Eesti Selts “Ühendus”⁴⁰, mille esimeheks valiti aastatel 1925–1928 Argentinast töötanud tuntud helilooja Mihkel Lüdigi. Argentina Eesti Selts likvideeriti ametlikult sama aasta 18. novembril ning selle varad anti üle “Ühendusele”, samuti seiskus Argentina Eesti Koloonia tegevus. E. S. “Ühendus” valis oma asupaigaks Buenos Airese kesklinnas asuva hotelli *Riga*, kiirkorras muretseti hädavajalik inventar, telliti ajalehed, soetati 150-kõiteline raamatukogu jne. Seltsi esimese tegevusaasta lõpul oli loodud peamiselt noortest koosnev keelpilliorkester. Olles hästi organiseeritud, tahtsid noored juhtohje seltsis enda kätte haarata, mis neil seltsi peakoosolekul 1928. aastal osaliselt ka korda läks. Mõni kuu hiljem suutsid senised juhtivad tegelased oma kaotatud positsioonid siiski taastada, mispeale noored koos oma poolehoidjatega (22 isikut) seltsist lahkusid ning asutasid 3. novembril 1928 uue seltsi – Ülemaalse Eesti Noorsoo Ühenduse Argentina Osakonna (ÜENÜAO).⁴¹ ÜENÜ põhikirja alusel töötati välja põhikiri, lisandusega, et ÜENÜAO eesmärgiks on “soetada vaimlist ühendust” kodumaa, välismaa ja eriti eesti asunduste seltside ja noorsoo organisatsioonidega. 1929 aasta 29. juuni erakorralisel peakoosolekul valiti esimene juhatus, esimeheks sai H. Jock ning abiesimeheks H. Lepvalts.⁴² Sellega oli taas tekkinud kaks erinevat ja omavahel konkureerivat eesti seltsi. ÜENÜAO asutamine ei toimunud siiski mitte põhimõtteliste eriarvamuste tagajärjel, vaid selles oli määravaks suuremat tegevusvabadust igatsvate nooremate seltskonnategelaste isiklik roll, kes ei suutnud leppida seltsi nende arvates liiga passiivse vaimuga.

Buenos Airese eesti seltskonna suurema poolehoiu pälvis siiski E. S. “Ühendus”, mis koheselt peale loomist suurt aktiivsust ilmutas. Igal aastal tähistati Eesti Vabariigi aastapäeva ning Välis-Eesti päeva, peeti perekonna- ja peoõhtuid. Seltsis tegutsesid sega- ja meeskoor Ed. Mägi ning näitetrupp endise teater “Ugala” näitleja Salme Liiv-Idami juhendamisel. Tänuväärne oli raskustesse sattunud eestlaste toetamine ning vabatahtlike annetuste abil vaesemate kaasmaalaste matuste korraldamine. Suurt peavalu põhjustas E. S. “Ühendus” sobivate ruumide leidmine, seltsi asupaika vahetati korduvalt. Et sagedaste aadressivahetuste tõttu läksid postisaadetised tihti kaduma, siis otsiti kindlamat sihtpaika, milleks osutus Buenos Airese *The First National Bank of Boston*, kus oktoobris 1929 leiti võimalus avada Eesti osakond. Igal Argentinasse sõitnud eestlasel oli võimalik nimetatud osakonnast saada mitmesugust informatsiooni teda huvitavates küsimustes, samuti sooritada pangaoperatsioone oma emakeeles. Lisaks kõigele võis iga Buenos Airese eestlane lasta oma posti sellesse panka saata.⁴³

Alguses oli kahe eesti seltsi vahetõttu väga terav, kuid seoses ülemaailmse majanduskriisi jõudmisega Argentinasse 1931.–1932. aastal tunnetati koostöö vajadust. Et rasketes oludes elus püsida, muututi teineteise suhtes leplikumaks, hakati korraldama ühiseid peoõhtuid, koosviibimisi tähtsamate tähtpäevade puhul jne. Majanduskriisi ajal, mil Argentina valitsus piiras sisserännet, lõppes praktiliselt ka eestlaste juurdevool riiki, mis muutis mõlema seltsi tegevuse loiumaks, püüti end lihtsalt kuidagi vee peal hoida. Inimeste jaoks oli esikohal mure iseenda ja oma pere ülalpidamise pärast, seltsi külastamiseks jäi aega napiks. Et Argentina eestlaste seltsitegevus rusa majanduskriisi tingimustes täielikult ei katkenud, võib pidada ennekõike “Ühenduse” juhtivate

³⁹ Eesti seltsi asutamine Argentiinas. – Päevaleht. 14.08.1924. Lk. 3.

⁴⁰ Eestlased Argentiinas. – Vaba Maa. 7.12.1929. Lk. 7.

⁴¹ VEA. 1930. Nr. 3. Lk. 39–40.

⁴² Eesti noored Brasiilias. – Eesti Noorus. 1929. Nr. 9. Lk. 130–131.

⁴³ VEA. 1930. Nr. 3. Lk. 39–40.

tegelaste A. Luige ja M. Jaaksoni teeneks⁴⁴ Majanduskriisi tingimustes hakati taas nägema vajadust Buenos Airese eesti seltside ühendamiseks. Omavahelised suhted olid muutunud järjest rahumeelsemaks, korduvalt tehti katseid ühineda, kuid komistuskiviks sai tuntud eesti jonn – kumbki selts ei soovinud oma nimest loobuda. Alles 1932. aastal jõudsid kahe seltsi juhtivad jõud, kellest paljud olid mõlemas organisatsioonis, peale pikki ja tüütuid arutlusi otsusele, et viljakamaid töötajajärgi võib saavutada koondatud seltsis. Mõlemad senised seltsid likvideeriti ja loodi uus selts E. S. “Estonia”, millele läks üle seniste seltside inventar. 25. novembril 1933 peeti esimene ühine peakoosolek, kus võeti vastu uue seltsi põhikiri ning valiti juhatus. E. S. “Estonia” esimeseks esimeheks valiti vanemat sisserändajate generatsiooni esindav teenekas Buenos Airese seltsitegelane Alfons Luik.⁴⁵ Tegevust alustades oli E. S. “Estonia” 50 liiget, tegevuse esimese nelja kuuga lisandus neile veel 42.⁴⁶ (E. S. “Ühendus” oli 1932. aastal kuulunud 150 liiget, s.o ca 50 % Buenos Airese eestlaskonnast).⁴⁷

Peale ülemaailmse majanduskriisi taandumist 1934. aastal toimus Argentina eestlaste seltsielus märgatav tõus, selle üheks põhjuseks oli ka asjaolu, et E. S. “Estonia” seisis seni Buenos Aireses tegutsenud eesti seltsidest majanduslikult tugevaimal alusel. Alates 1934. aastast oli E. S. “Estonia” esimeheks Otto Meikop, kellel sarnaselt A. Luigega olid suured teened seltsi tegevuse elavdamisel ning organisatsiooni majandusliku seisundi parandamisel.⁴⁸

30. novembril 1935 tähistas selts korraga kolme tähtpäeva: oma teist aastapäeva, Välis-Eesti päeva ja eesti raamatu 400-aastast juubelit. Sel aastal asutati ka lastering, lapsed tulid igal pühapäeval kokku, et seltsida omavahel, rääkida emakeelt, harjutada deklameerimist, laulda jne. Eestis ilmuvast ajakirjandusest olid seltsi lugemislaua kättesaadavad “Looming”, “Olion”, “Eesti Naine”, “Kodu” “Vaba Maa” ja “Päevaleht” Raamatukogu oli 1936. aastaks paisunud 1000-kõiteliseks, mis tegi keskmiselt kolm raamatut iga Buenos Airese eestlase kohta. Selle näitaja poolest oli seltsi raamatukogu teiste Välis-Eesti omadega võrreldes üks rikkamaid. Välis-Eesti Ühingu saadi perioodiliselt ajakirja “Välis-Eesti” ning aeg-ajalt kingitusena mõeldud raamatusaadetisi.⁴⁹

1936. aasta aprillis toimunud seltsi korralisel peakoosolekul valiti uueks esimeheks ka seni seltsi tegevusest aktiivselt osa võtnud Eesti Vabariigi konsul Buenos Aireses Theodor Gutman.⁵⁰ Samal aastal toimus Buenos Aireses 14. PEN-klubide kongress, millel osales delegaadina Johannes Semper, keda võõrustati ka Eesti seltsis, kus kirjanik esines referaadiga “Eesti kultuurilisest illest” Samuti külastas J. Semper kümneid Buenos Airese eesti perekondi.⁵¹ Oma Argentina-külastuse muljetest kirjutas J. Semper reisikirjas “Lõuna risti all”

Tihedat koostööd tegi E. S. “Estonia” Buenos Airese läti ja leedu organisatsioonidega. Nii näiteks hakati 1936. aasta sügisel välja andma ühist ajakirja, kus oli paralleelselt eesti-, läti- ja leedukeelne tekst.⁵²

1936. aastal asutati seltsi juurde naisring, mis hakkas korraldama näitemänge, pidama referaate, tantsima rahvatantse jne. Samal ajal leiti seltsile uued sobivamad ruumid Buenos Airese kesklinnas, milles olid suured teened kauaaegsel Argentina Eesti Seltsi esimehel Vitsuril. Üüritud ruumid koosnesid aulast suuremate pidude korraldamiseks, raamatukogust-lugemistoast, söögisaalist ning einelauast. Vajalik sisseseade muretseti korjanduste ja pidudega laekunud sissetulekutest. Kuigi avaramad ruumid võimaldasid seltsi tegevust oluliselt intensiivistada, leidis üksikuid tegelasi, kelle arvates hakkas seltsi tegevus uute ruumide muretsemise tagajärjel hoopis tagasi minema, kuna üüriks, ruumide korrashoiuks ja inventari muretsemiseks olevat kulunud 87% seltsi üldväljaminekutest. Kuna 10% finantsilistest vahenditest läks seltsi asjaajamiskuludeks, siis ei olevat hariduslike ja kultuuriliste ülesannete jaoks enam suurt midagi üle jäänud.⁵³

⁴⁴ VEA. 1933. Nr. 2. Lk. 27–30.

⁴⁵ VEA. 1934. Nr. 1. Lk. 17–18.

⁴⁶ VEA. 1934. Nr. 3. Lk. 25–26.

⁴⁷ VEA. 1933. Nr. 2. Lk. 27–30.

⁴⁸ Pöder, R. Argentiina ja meie. – VEA. 1935. Nr. 2. Lk. 9–10.

⁴⁹ VE. 1936. Nr. 3. Lk. 89.

⁵⁰ Argentiina eesti selts pidas peakoosolekut. – VE. 1936. Nr. 6. Lk. 174–175.

⁵¹ Semper, J. Lõuna risti all. Tartu: Eesti Kirjanikkude Kirjastus. 1937 Lk. 198–201.

⁵² VE. 1936. Nr. 11. Lk. 320–321.

⁵³ VE. 1937. Nr. 2. Lk. 56–57.

Vaatamata sellele, et võrreldes E. S. “Ühenduse” aegadega enne ülemaailmset majanduskriisi oli E. S. “Estonia” liikmete arv 1939. aastaks vähenenud 70-le ning vaatamata peaaegu kogu perioodi läbinud vastuoludele Buenos Airese eesti seltskonnas, oli organiseeritud tegevusel oluline roll Argentina eesti kogukonna ühendamisel, sisserändavate kaasmaalaste abistamisel ja rahvusliku meelsuse alalhoidmisel.

Üldjooni

Lõuna-Ameerikasse rännanud ja seal endile uue kodu leidnud eestlased ei olnud jõukad ning haritlaste (advokaadid, insenerid, arstid jne) osa nende seas oli üliväike. Kõigil oli tegemist, et iseennast ära elatada, seetõttu on imestamisväärne see tahtmine ja visadus luua oma seltsid eimillestki, käia koos, pidada koosolekuid ning korraldada peoõhtuid, asutada näitetruppe, spordiringe, laulukoore, pillimänguorkestreid jne.

On alust väita, et eestlased omavad tugevat organiseerumisvõimet. Paljude teiste rahvastega võrreldes olid eestlased ühed organiseeritumad. Kahjuks ulatus see organiseeritus nii mõnigi kord võistlemise tungist ajendatud liialdusteni, põhjustades ironiseerimist iseendi arvel – kus kolm eestlast koos, seal kaks seltsi. (Sarnast lauset on öeldud siiski ka ilusamini, väljendamiseks eestlaste organiseerumisindu: kus kaks eestlast koos, seal selts, kus kolm, seal laulukoor). Taolisi tendentse võib täheldada ka eesti rahvuslikus seltsielus Lõuna-Ameerikas, eelkõige Brasiilias, kus 1920.–1930. aastatel viisid omavahelised hõõrumised nii São Paulos kui Rio de Janeiro kahe omavahel võistleva eesti seltsi loomiseni.

Protsentuaalselt koondus Lõuna-Ameerikas seltside ümber riigiti vaid 2–10% eestlastest, õnneks leidis seal alati grupp teadlikke inimesi, kes aktiivse tegevusega seltsielu alal hoidsid, samal ajal kui suurem mass passiivseks kõrvaltvaatajaks jäi. Rio de Janeiro seltsielus mängis olulist rolli sealne Eesti Vabariigi konsul Rudolf Ise, kes oli E. S. “Uus Kodu” Rio osakonna asutamisel energiliseks eestvedajaks ja 1936. aastani selle hingeraks. Traditsiooniliselt tähistasid eesti seltsid Brasiilias aktustega Eesti Vabariigi aastapäeva, Välis-Eesti päeva ja Võidupüha. Korraldati spordivõistlusi ja näitemänge, samuti väljasõite “rohelisse”. Peeti ettekandeid ja loenguid ning tehti propagandat, tutvustades kodumaad raadios ning portugali keelses ajakirjanduses. Samuti anti välja eestikeelset ajakirja (“Uus Kodu”, hiljem “Meie Kodu”).

Brasiilia eestlased suutsid ilma mõjukate toetajateta väljastpoolt jõuda 1920.–1930. aastatel oma seltskondlikus elus kaugemale kui mitmedki teised rahvad, kellel oli seljataga riiklik toetus. Sealsete eestlaste organisatsioonilist arengut ei suutnud takistada ei haritlaste nappus, ei pidevalt korduvad kriisiajad ega ka suurema rahvuskaaslaste massi loodus. Oma organisatsiooni ümber koondumine aitas tugevdada sidet kodumaaga ja hoida mälestust sellest kauem elavana. Seda kinnitab ka tegevuse jätkumine II maailmasõja-järgsel ajal.

* **Kaido Laurits**

Sündinud 1977. aastal. Õppinud ajalugu ning kunstiajalugu Tartu ja Konstanzi Ülikoolides. Ajaloolane ja arhivaar. Kaitsnud 2005. aastal Tartu Ülikoolis *magister artium*’i kraadi ajaloo erialal. Peamised uurimisteemad: baltisaksa vähemuse ajalugu Eestis ja vähemusrahvuste kultuuromavalitsus Eesti Vabariigis (1918–1940), Eesti vähemusrahvuste kultuurialased kontaktid ja eestlaste suhted baltisakslaste ning teiste vähemusrahvustega, Välis-Eesti ajalugu, eelkõige eestlased Lõuna-Ameerikas. Õpetatud Eesti Seltsi, Akadeemilise Ajalooseltsi ja Akadeemilise Baltisaksa Kultuuri Seltsi liige. Käesoleval ajal jätkab Tartu Ülikooli ajaloodoktorantuuris ja ametialaselt töötab Riigiarhiivi Uurimissaalide talituse juhatajana.

LEGENDAARNE KOOLIMEES PAUL LEHESTIK (1926–1994)

Harri Kübar

Elus on mul õnne olnud kohtuda paljude silmapaistvate ja andekate inimestega, kes on jätnud sügavad jäljed oma kaasaegsete mällu. Üks sellistest oli kuulus ja tunnustatud pedagoog, viljakas kirjamees ja luuletaja, kodu-uuri ja setu rahvuskultuuri propageerija, kauaaegne Põlva Johannes Käisi nim. Keskkooli (nüüd Põlva Ühisgümnaasium) direktor Paul Lehestik.

Paul Lehestiku hariduse omandamise ja töömehetee võib kokkuvõtlikult esitada alljärgnevalt: 1939 lõpetas Võrska Algkooli, 1942 – Petseri Keskkooli, 1944 – Tartu Õpetajate Seminari, 1961 – Tartu Riikliku Ülikooli eesti keele ja kirjanduse osakonna, 1970 – ülikooli aspirantuuri psühholoogia erialal.

1946–47 oli ta Võrska Mittetäielikus Keskkoolis õpetaja, 1947–48 samas vanempioneerijuht, 1948–50 õppealajuhataja ja 1950–51 direktor. Poliitilistel põhjustel pidi ta Võrskast lahkuma ja töötas 1951–59 Meeksi vallas Piiraja 7-klassilise Kooli õpetajana, 1959–67 sama kooli (siis juba 8-klassilise) direktorina, kust edutati Põlva Keskkooli direktoriks, kellenä töötas 21 aastat (1967–88). Õpetas peamiselt psühholoogiat ja pedagoogikat. 1988–94 töötas ta Põlva maakonna haridusosakonna nõunikuna.

Lehestik oli mitmekülgsete huvidega koolimees, kodu-uuri ja teadmiste levitaja. Ta on kirjutanud arvukalt populaar- ja teaduslikke artikleid, avaldanud koolialaseid uurimusi. Pidanud loenguid õpetajate täienduskursustel, vabariiklikel ning üleliidulistel pedagoogikakursustel, Eesti Raadios, televisioonis, paljudes koolides. Oli raamatu "Võrska" (1985) kaasautor ning Johannes Käisi Seltsi asutaja ja juhatuse esimees aastatel 1990–94.

Ta avaldas pidevalt artikleid rajooniajalehes Koit, õpetajate lehes ja ajakirjas Nõukogude Kool. Põlva bibliograafide andmeil on ta kirjutanud mitmesugustel teemadel üle 300 artikli.

Suure töö tegi P. Lehestik ära setu kultuurielu arendamisel, elavdamisel ja propageerimisel. Kuna ta oli sündinud Petserimaal Järvesuu vallas, siis ei häbenenud ta toonitada, et on rahvuselt setu ja on selle üle uhke. Kaua aega juhendas ta setu rahvakunstiringi, setu nais- ja meeskoori ning näiteringi. Oli setu leelopäevade organiseerija, aitas kaasa Setu Muuseumi loomisele Võrskas. Pauli suvekodu oli Õrsavas Võrska (ka Õrsava ehk Ersava) järve kõrgel kaldal, mis on moodustunud Võrska lahe lõunapoolsest otsast.

P. Lehestik armastas oma sõnumeid vahetevahel riimida. Ta on kirjutanud palju peidetud sõnumiga pühendusluuletusi sugulastele, tuttavatele, sõpradele, kolleegidele; osa neist setu- ja võrukeelseid. Dateeringut "8. juuni 1971" kannab tema "Põlva valss", mille viisistas helilooja Arne Oit. Toon sellest ära ühe salmi ja refrääni:

*Kallid kodumaa nurmede nõlvad,
orgudes looklevad ojade keed.
Kõigist kuid kaunim on kodune Põlva,
Kiidjärve salad ja Võhandu veed.
Igatsen nautida Taevaskoja võlu,
matkata Kanepi järvede maal,
sinava Peipsi lainete mõnust
laseksin lauludel kõlada.*

*Põlva – kodupaik kaunis,
Põlva – armsaks mul jääd.
Sulle pühendan laulud,
Sulle on mõeldagi hea.*

Millal ma Pauliga esimest korda kohtusin, ei mäleta. Põlvaga oli mul kokkupuuteid 1935. aastast peale, sest siinkandis elasid mu isapoolsed sugulased, kellel sai tihti külas käidud. Põlva ajalehte Koit tellisin aastakümneid ja P. Lehestiku nime lugesin ajalehtedest korduvalt.

Pealegi oli Põlva rajooni Ed. Vilde-nimeline kolhoos kammivabriku (minu töökoht) šefluse all, mille lõikuspidudest ja muudest olengutest võttis Paul alati osa. Ei saa jätta märkimata, et minu

minia ja mõned teised sugulased töötasid õpetajana Pauli alluvuses.

Soojusega meenutan ühte Pauliga koos veedetud välisreisi, mis toimus 1984. aasta hilissügisel. Minu hea tuttav Ametiühingute Nõukogust (Vilve Hülp) mainis kord jutu sees, et nõukogu koostab ekskursioonigruppi Põhjamere kruiisile. Palusin ennast ka gruppi võtta ja kui sooviavaldused olid koos, nurusin odavamalt kajutikohta. Hinnavahe alumiste ja ülemiste kajutite vahel oli mitmekordne. Kui nägin reisiseltskonna nimekirja, siis valisin sealt neljakohalise kajuti kaaslasteks Tartu endokrinoloogi Jaan Kelgu, pedagoogi ja sõbra Jüri Vene ning Paul Lehestiku. Valik oli äärmiselt õnnestunud, kokku said suured laulu- ja jutumehed. Paulil oli "juhuslikult" kaasas ka akordion.

Kuigi olime kõige alumisel tekil (seitsmes korrus ülalt lugedes), oli seal hea ventilatsioon ja puhas õhk, seevastu ülemistes luksuskajutites lämmatas. Meie kajutist kostus alati laulu ja pillimängu, mida tulid kuulama ning kaasa laulma ka teised reisikaaslased. Paul muudkui tõmbas lõõtsa.

Laeval oli seitse gruppi üle Nõukogudemaa ja kruiisi juhtkonna poolt tuli korraldus, et iga grupp peab andma ühe kontserdi, mis tähendas – sisustama kultuurset ühe õhtu. Õnneks oli laeval võrdlemisi tasemel orkester Riiast, mis igati isetegevuslastele kaasa aitas. Muide, Riiast oli kapteniabiks Läti KGB ohvitser eesnimelga Albert, keda eestlased ristasid kohe "Nuhk Albertiks". Mees oli võrdlemisi soliidne ja pigistas meie pisipattude puhul silma kinni (hilinemised laevale, väike äri jne).

P. Lehestik oli peamine esineja eestlaste grupi kontserdil, ta esitas akordionipalu, mängis klaveril, saatis soliste, laulis segakooris ja meeskvartetis. Oleks tantsinud ka rahvatantsu, kui vaja. Mina pidin samuti esinema peaaegu igas numbris, aga... Meie grupi esinemise päeval oli merel torm ja ma olin sunnitud koikus lebama. Oksetabletid ei aidanud. Kutsuti laevaarst, kes tegi mingi süsti ja peatas oksendamise 12 tunniks. Nii saingi kontserdil esineda ja pärast isegi tantsida, kuigi kõik toimus nagu vati sees.

Sellest Põhjamere-reisist ja Paulist on teinegi meeldiv mälestus. Tagasisõidul olid peatused Lübeckis ja Hamburgis. Lugesin kokku oma järelejäädud Saksa margad ja siirdusin raadiopoodi, kust lootsin saada mõne väikese odavama magnetofoni. Riiuli juures hinda uurides tuli minu juurde Paul ja küsis, mida ma tahan osta. Näitasin ühte kõige odavamalt pilli, Paul laitis selle maha ja pakkus marku juurde – tal jäävat üle. Ostsingi kaasaskantava magnetoola "Universum", mis mängib tänini ja tuletab Pauli meelde.

Raske haigus viis mehe Maarjamõisa haiglasse. Käisin teda mitu korda vaatamas, Paul oli optimistlik ja ajas alati vaimukat juttu. Viimane kohtumine oli kurb ja masendav, mõni päev enne surma (18.06.1994) ütles Paul, et tal on nii halb olla, et ei taha kedagi näha. Lahkusin jumalaga jättes.

Järgmine kohtumine oli juba Värska surnuaial. Lehestik puhkab kodumullas, peagi pandi tema kalmule hallikas-pruunist graniidist hauasammas, mille ülemises osas on välja raiutud Pauli nägu. Peaaegu kõrval magab viimast und teinegi Setumaa mees ja Peipsi laulik, luuletaja Paul Haavaoks (1924–1983).

Kui minu matkateed jälle Värska kanti viivad, siis asetan ikka lilli mõlema Pauli kalmule. Seda tegin ka Pauli 80. sünnipäeval, 13. veebruaril 2006

KANEPI KOOLID KÄSITÖÖÕPETUSE AJALOOLOSE TAIMELAVANA

Milvi Hirvlaane, ajaloolane

Kanepi kihelkonnakooli asutamine praost Johann Philipp von Rothi poolt oli pöördepunktiks siinse talurahva haridusteel. Selle kihelkonnakooli õppekava erines varasematest köstrikoolide omast ulatuse ja sügavuse poolest nagu päev ööst. Rothi peeti ratsionalistliku „mõistuse-usu“ pooldajaks, mis väljendus J. Torgi andmete järgi ka praosti poolt otseselt koolidele kirjutatud ja 1817. aastal ilmunud raamatus „Katekismus kristlikust õppusest“ Kihelkonnakooli ellukutsumiseks oli Rothil vaja teha tugevat eeltööd pärisorjuses vaevlevatele talupoegadele hariduse vajalikkuse selgestegemisel. Ta veenis talupoegi küll kirikukantslist, küll nendega kokku puutudes, oma ajalehe kaudu ja kõiki muid võimalikke vahendeid kasutades. Kui kihelkonnakooli kasvandikud said ise vanematele ette näidata oma teadmised, hakkas tasapisi kaduma ka vanemate vastuseis. See selgitustöö kandis vilja ka Rothi kooli kasvandike suhtumises oma järeltulijate hariduse vajalikkusesse.

Tartu Ülikooli taasasutamisel 1802 viidi vastloodud Venemaa rahvahariduse ministeeriumi alla kogu koolide juhtimine. Tartu Ülikooli õpperingkond hõlmas Eesti-, Liivi- ja Kuramaad ning ka Viiburi kubermangu. Koolielu juhtimiseks moodustati 1803. aasta algul ülikooli juurde koolikomisjon eesotsas rektor G. F. Parrotiga (tegutses aastatel 1803–1837). Selle ülesandeks oli iga loodava koolitüübi (kihelkonna-, kreiskooli ja gümnaasiumi) jaoks õppekava välja töötada, koolide direktorid ja inspektorid valida, koole revideerida, õpikute väljaandmist organiseerida, aruandeid koostada ja ülikooli nõukogu kaudu need kuraatorile saata.

Kihelkonnakooli määrustikku hakkas välja töötama rektor G. F. Parrot ise. Üks toekamaid andmete esitajaid oli J. Ph. von Roth, kes arvatavasti osales ka ise koolikomisjoni töös. Parrot koostas kihelkonnakoolide relemendi kava, mis esitati pärast selle heakskiitmist koolikomisjonis ja ülikooli nõukogus kuraatori kaudu rahvahariduse ministeeriumile. Kihelkonnakooli astujad pidid oskama soravalt lugeda ja pisut arvutada, neid pidid eksamineerima pastor ja kreisi kooliinspektor. Kooliaeg oli ette nähtud põllutööde lõpust sügisel nende alguseni kevadel. Suvel oli ette nähtud kordamine, kooliaias tuli õpetada põllumajandust – köögivilja- ja viljakasvatust ning mesindust. Õppeainetena olid kihelkonnakoolis ette nähtud kirjutamine (ilu- ja õigekiri), rehkendamine, loodusõpetus seostatuna põllumajandusega, isamaa tundmine ja usu- ning kõlblusõpetus. Looduslootundides pidi toimuma kasulike ja kahjulike taimede ja loomade tundmaõppimine, loodusnähtustega tutvumine, maa ja taeva ehituse tundmaõppimine. Ka pidid õpilased omandama mõningaid käsitööoskusi. Kihelkonnakooli kursus oli kolmeaastane, kuid kooliülemuste otsusel võidi õpilane kooli jätta ka neljandaks aastaks.

1803. aasta aruandes soovitas Roth Tartu ülikooli hoole all asutada ka koolmeistrite seminari Liivimaa talurahvakoolide jaoks. Seminari kasvandikeks soovitas Roth võtta kroonumõisate (sh ülikooli mõisate) talupoegade, vabade talupoegade, köstrite ja koolmeistrite lapsi.

1804. aastal ilmunud koolide põhikorra (ustavi) põhjal oli ülikooli koolikomisjon kohustatud oma ringkonnas asutama uut tüüpi koole – kihelkonnakoole. Liivimaale pidi 122 parohhia- e kihelkonnakooli asutatama. Õppeainete hulgas figureeris „religioon ja moraal“, kirjutamine, rehkendus, loodusõpetus ja kodumaatundmine. Usu ja kõlbluse õpetamine pidi õpetaja, muu õpetus köstri ülesanne olema, kes pidid mõlemad kooliõpetajatena palka saama. Ülikooli koolikomisjon kinnitas õppeplaanid, valis õpperaamatud, kinnitas kooliõpetajad ja valvas ka koolide majandusliku seisukorra üle. Kooliõpetajate ettevalmistamiseks kavatseti asutada riigi kulul kaks seminari.

Edasi on juba täiesti ootuspärane, et praost Roth võttis enda õlule eessammuja vastutusrikka ülesande. Kauaaegne Parroti uurija Elsa Kudu on leidnud dokumendi, milles on märgitud, et Tartu Ülikool on laenanud praost Rothile professorite leskede pensionifondi arvelt teatud summa kihelkonnakooli asutamiseks. See omakorda ei takistanud Parrotit hiljem enda tarvis Rothilt raha laenamast. Eesti kooliajaloos on märgitud, et võib nimetada ainult paari erandit, mis olid 1804. aasta seadusest tulenenud ega sõltunud maapäeva otsustest ja mõisnike heasoovlikusest. Need on praost J. Ph. von Rothi 1804. aastal asutatud Kanepi poiste kihelkonnakool (*Parochialschule*), mis sel ajal Lääne-Euroopas „töökoolide“ (*Arbeitsschulen*) põhimõttel oli korraldatud ja 1811. aastal Rothi poolt ellu kutsutud vaeste- ja tööstuskool (*Armen- und Industrieschule*) tütarlaste jaoks. Sonntag jagab neile oma kirjutises „Kanepi koolid“ (*„Die Kannapähischen Schulen“*) vaimustatud

kiitust. Kanepi poiste kihelkonnakooli valiti õppima 20 tublimat poissi küla- (e rahva-) koolidest. Poistele anti teadmisi mitte ainult lugemises, kirjutamises, arvutamises ja katekismuses, vaid ka maateaduses, ajaloos, laulmises, põllutöös, käsitöös, võimlemises (turnimises) ja muus paikkonna elu jaoks vajalikus. Nende hulka kuulus näiteks raamatuköitmine, mis on andnud vajalikku lisateenistust Kanepis veel poolteist sajandit hiljem.

Taolised õppekavad tulid teistes kihelkonnakoolides kasutusele tunduvalt hiljem. Kanepi kihelkonnakooli kasvandikest (poistest) tulid külakoolmeistrid ja mitmesugused ametimehed mõisates ja mõisavaldades ning kogukonnokohtutes. Esimete põllumajandusalaste teadmiste ja ka põllumajanduslike hoonete ehitamise ning põlluharimisriistade meisterdamise alal ettevalmistuse saanud asjatundjatena panid kihelkonnakoolis õppinud mehed aluse kohaliku kihelkonna talurahva põlluharimis- ja majandamiskultuurile. Kihelkonnakooli töö viljad hakkasid eriti esile kerkima sellest alates, kui hakati talusid päriseks ostma. Pedagoogilise mõtte arenguloole Eestis on Rothi koolid andnud õpilaste vastastikuse õpetamise meetodi.

Enamus teatmeteoseid nimetab praegu Kanepi kihelkonnakooli esimeseks kihelkonnakooliks Eestis. Kooli õppetöö algas pärast mardipäeva, kuna lastel lasusid põllutööde tegemisel suured kohustused. Praosti enda kirjavahetus annab koolide asutamisaaja kohta kõige õigema ülevaate. Tema kirjad superintendent Sonntagile on esmakordselt avaldatud M. Hirvlaane koostatud raamatus „Johann Philipp von Roth“ Kanepi kirikukonvendi protokollist 5. novembrist 1806 loeme, et seal arutati kihelkonnakooli ülalpidamise küsimust, mis oli siiani olnud Rothi õlul. Seal on kirjas, et kui jõuti talupoegadeni, seletasid vallakohtunikud ja kiriku vöörmündrid: nad ei nägevat, mis kasu võiks Liivimaa talupojale sellest tulla, kui nende lapsed koolis tegelevad hoopis muude asjadega kui religioon. Siiski, usaldades oma ülemaid, kes on praegu laiendanud õpetust nende lastele ja järglastele väga kasulikuna soovitanud, on nad nõus nagu seni pastori poolt nõutavaid andameid tasuma. Nad peavad vajalikuks tunnistada oma muremõtteid nii käesoleva kehva aasta kui ka kihelkonnakoolis haritud laste pärast. Viimases osas nad sooviksid selgitust, kas kooli lõpetanud lapsed neile tagasi antakse või mõnesugustel ettekäändel mujale paigutatakse ja sellega neilt võimalus võetakse laste teadmistest ja oskustest kasu saada. Viimasel juhul võtavad nad lapsed kohe koolist ära ja kasvatavad neid vanaviisi. Konvent püüdis neid talumehi maha rahustada, selgitades, et nad saavad nõnda endi seast kohtu- ja koolimehi ning vöörmündreid.

Ajalooürija M. Salupere märgib oma raamatus „Tõed ja tõdemused“, et Tartu õpperingkonna kuraatori fondis on säilinud toimik Kanepi kooli kohta, milles suuremat huvi pakub kuueleheküljeline dokument "Kanepi kihelkonnakooli korraldus", kus on täpselt paika pandud õppetöö korraldus, distsipliinid ja asja materiaalne külg, sh ka hoonete täpne kirjeldus. Kuigi plaan ei realiseerunud sajaprotsendiliselt – õpetajaid nähtavasti ei palgatud, tööõpetus ja klassitunnid jagunesid pooleks – vastavad muus osas teadaolevad kirjeldused kavandatule. Et kool ei kuulunud alamastme kategooriasse, on andmed selle kohta liidetud Võru kooliinspektori Carl August von Rothi kvartaliaruannetele aastatest 1806–1814. 1806. aasta algul oli Rothil Kanepis 20 õpilast, järgnevatel aastatel pidevalt 27–30, tagasilangusega 1810. aastal 20-le. 1814. aastal on ära toodud kõigi Võru koolide õpilaste nimed, aga kahjuks puudub siin Kanepi kool, kus eelmisel aastal oli jälle olnud 30 õpilast. Järgmiste aastate andmed puuduvad. Pärast Rothi surma juunis 1818 kirjutab tema vend ülikooli koolikomisjonile, et koolil on veel ressursse töötamiseks aasta lõpuni.

Eesti talutüdrukutele käsitöö ja kodunduse õpetamise kätkilauad Kanepis

12. detsembril 1811 alustas tööd praost J. Ph. von Rothi poolt „oma kulu ja kirjadega“ avatud Kanepi vaeste tütarlaste käsitöökool (*Industrieschule*). Selles koolis said 11.–14. aasta vanused tütarlapsed kolme aasta kestel prii ülalpidamisega õpetust lugemises, usuõpetuses, kirikulaulus, käsitöös ja majapidamises. Kihelkonnakooli õpetajat abistasid siin kordamööda külakoolide õpetajad, usuõpetust andis Roth ise. Õppeaasta kestis 15. oktoobrist 15. aprillini. Seitsme aasta jooksul koolis õppinud 180 tütarlast käisid koolis võrdses osas vaheldumisi kahe nädala kaupa. Kool sai mõisalt pool sülta puid adramaa kohta, muu ülalpidamise katsid õpilaste käsitöö müügist saadud tulud. Tütarlaste käsitööõpingute hulka kuulusid lisaks õlepunumisele ja kangakudumisele ka õmblemine, mille jaoks vajalikud masinad tellis praost Saksamaalt.

Praost on oma sõbrale Sonntagile kirjutanud, et „tütarlaste käsitöökoolis veedetud tunnid on talle suurt rõõmu valmistanud ja et kool on suutnud end lühikese aja järele ise majandada Riias,

Tartus, Võrus käsitöö müügist saadava rahaga“ Kanepi tütarlaste käsitööna valminud õlgkübar jõudis kingina isegi tsaarinnale. Selle kooli küllalt lühikese tegevusajaga suudeti äratada huvi tütarlastele koolihariduse ja perenaiseoskuste andmise vastu. Võib arvata, et Roth pidas selle kooli asutamist vajalikuks ka seetõttu, et tema enda peres kasvas seitse tütar ja ta nägi kui vajalik on kogu pere oskuslik majandamine ja laste kasvatamine, mis lasus põhiliselt tema abikaasa õlgadel. Samuti nakatas teda sõbra Sonntagi Riias asutatud tütarlastekooli tegevus. Seitsme aasta vältel Kanepi vaeste tütarlaste käsitöökoolis antud oskused said meie esiemade teadmiste ja oskuste pagasiks, millele hiljem sai üles ehitada eesti naiste kodunduse ja käsitööalane õpe. Need oskused läksid peredes edasi emadelt tütardele. Tulevaseks taluperenaiseks saamise eelduseks muutus enesestmõistetavaks täiendõpe nais-, kutse-, käsitöö- ja kodunduskoolides.

Talurahva harimine, hariduse vastu huvi tõstmine ja hariduse väärtustamine talurahva eneseteadvuse tõstmisel oli praost Rothi suurim soov, mida ta korduvalt rääkis küll kantslist, küll igal muul võimalikul juhul talurahvaga suheldes. See kajastub ka tema poolt välja antud ajalehe Tarto maa rahwa Näddali Leht esinumbri juhtkirjas 1806. „...Wõtge sis kigen paigan oppust wasta, kun hääd oppust antas, nink ka sedda, mes se näddale-leht kulutap. Oppetage latsi nink kasvatage neid Jummala auwus kigen hään tundmissen, nink ärge kahhitsege mitte waiwa, hoold nink kullu, mes teije omma ehk omme laste henge ehhitamisses henne pääle wöttate. Se om se õige auw, mes Jummala nink inimeste man püssip...“

Nädalalehes *Neue Inländische Blätter* (nr 31) nimetati Kanepi kihelkonnakoole poistele ja töõnduskooli tütarlastele üldtuntuks ja anti neile väga kõrge hinnang juba praosti eluajal. Seal on kirjutatud, et „isegi kui nad ainult meteorid meie horisondil olid, mis koos loojaga kaovad (mida me ei soovi, vaid kardame) – on nad siiski olemas olnud, liiga kaunis nähtus, et Liivimaal poleks õigust nende üle uhke olla, tõeliselt teoks tehtud meie harimata talurahva võimaliku kultuuri ideaal“.

Roth tõestas oma koolidega sedasama, mida omal ajal B. G. Forselius oli tõestanud Rootsi kuningale: eestlane on võimeline edukalt haridust omandama. Rothi eesmärk oli haridust oma õpilaste kaudu edasi levitada, ta unistas isegi maakooliõpetajate seminari rajamisest. Tema pingutuste ulatusest annab aimu see, et ajal, mil mõnedel andmetel terves Eestimaa kubermangus tegutses 1816. aastal vaid 21 kooli, oli Rothi 17 kogudusega Tartu-Võru praostkonnas 171 rahvakooli. 1800. aasta andmete järgi on Eesti alade elanike arv tõusnud 500 000-le.

Mõlemad Kanepi kihelkonnakoolid lõpetasid praosti surma tõttu 1818. aastal sellisel kujul oma tegevuse. Külvatud seeme oli aga langenud viljakasse mulda. Korrutades nendes koolides õppinute kasvõi keskmised arvud koolide tegutsemise aastatega, saame terve põlvkonna oma aja kohta haritud maarahvast, kes oli tulevikus hariduselembelisem kui paljude teiste kihelkondade talupojad. Nende enda kogetud hariduse kasulikkus tegi neist ka oma laste koolitamise pooldajad.

Trükiõnas on ilmunud mitmete kaasaegsete nimekate isikute hinnanguid praost Rothi haridustegevusele ja Kanepi kihelkonnakooli õpilaste teadmistele. Neid leiame ka Tartu Ülikooli professorite mälestustest (Burdach, Krause, Parrot). Praost Roth oli hästi kursis Parroti plaanidega, mida viimane keisri usaldusalusena Peterburi läkitas, sealhulgas ka koolikomisjoni omadega. Et Roth koolikomisjonile ka hiljem hästi tuntud on, seda näitab kasvõi koolikomisjoni esitlus tema nimetamiseks keiserlikuks konsistoriaalassessoriks 1809.

Ajalooürija Malle Salupere on aidanud oma ilmunud artiklite ja raamatuga “Tõed ja tõdemused“ kinnistada mõlema Kanepi kihelkonnakooli õiget asutamisaega, mis vahepeal olid ebatäpsena käibele läinud. Samuti käsitleb ta põhjalikult ka teisi praost Rothi tegevuse aspekte samas avaldatud artiklis “Meie esimene matsileht, esimene kutseõppeasutus ning nende asutaja pastor J. Ph. von Roth”, aidates ka selles küsimuses ajaloolist tõde lehe asutaja küsimuses jalule seada. Lisaks tema poolt avaldatud Kanepi kihelkonnakooli õppekavadele on publitseeritud ka mõningaid hinnanguid Kanepi kihelkonnakoolile ja praost Rothi tegevusele.

Kanepi kiriku kroonikat pärast kiriku põlemist uuesti kirjutama hakanud Rothi mantlipärija pastor K. Ch. Eisenschmidt annab hinnangu oma eelkäijale: “Et ta oma praostkonna eest tublisti kiriku ja kooli asjus hoolitses ning temale elas, siis ei ole tõesti veel ükski praost nii palju ja nii lühikese aja sees neis oludes töötanud ja oma tööd õnnelikult lõpule viinud, kui see haruldane mees, täis jõudu ja elu” 1818/19. aastal praost Rothi surma järel avaldatud nekroloogid ja mälestused on erakordselt pikad ja põhjalikud ning annavad Rothist tõepoolest elava ja mitmekülgse pildi. Seda eriti K. G. Sonntagi ja F. G. Moritzi kirjutised läbi ajakirja *Magazin für protestantische Prediger*

kahe numbri. Need kirjutised on O. Sild tõlkinud ja avaldanud 1922 Eesti Üliõpilaste Seltsi albumis VII osa.

Tartu ülikooli hoonete arhitekt ja ehitaja, ehituskunstiprofessor J. W. Krause (1757–1828) on oma elu lõpul kirjutatud mälestustes jutustanud riikliku koolireformi projektist Baltikumis, mis aadli ja suure osa kirikuõpetajate vastutegevusel läbi kukutati. Ta jätkab: *"Ülikool oli Tartumaal Kanepi kihelkonnas Valgjärvel lasknud keisri kulul härrastemaja sisse seada. Kanepi kihelkonna tubli pastor Roth tahtis avada seal seminari. Tema mitu aastat omaalgatuslikult ülal peetud talurahvakool pakkus soodsaimat tunnistust selle teostamise võimalikkusest. Ta tahtis kooli jätkata, tublimaid oma kasvandike seast seminaris ühe ülem- ja alamõpetaja abiga välja koolitada ning kolme aastaga 12 või enam tublit maakoolmeistrit välja lasta. Kuid sellest ei tulnud midagi välja. Mõisnikud võtsid oma kasvandikud Kanepi suurepärasest taimelavast ära, tegid neist rehepapid, aidamehed, kupjad, mõisavalitsejad, kirjutajad ja köstrid. Nende osavus lugemises, kirjutamises, arvutamises, eriti peastarvutamises, tehnikatöodes — põllutööriistad, korvipunumine, viljapuude kasvatamine, mesindusoskused jne.— tõi nad rohkem isandate silma alla ja allutas kõigi teaduste lühikehastusele karbatsile (rihmnuut, mille kasutamine kehalisel karistamisel oli tegelikult keelatud — M.S.) veel karmimalt kui harimata subjektid. Õeldi, see ei kõlbavat kuskile, need kelmid, jumal hoidku, õppivat vaid targutama. Las jumal hoiab! Õpetatud ori peab topeltnahatäie saama, see on kooskõlas pühakirjaga, — Braavo!"*

Rothi kirjad Sonntagile kinnitavad, et 1807. aasta sügisel on seminari rajamine tõsiselt päevakorras olnud ja sellega on tegelnud ka koolikomisjon, kelle ülesandel Roth kontrollis õpetajakandidaatide eesti keele oskust. 8.09.1807 on ta kirjutanud, et eksamineeris härra Fontini, kes "oli pakkunud end eesti seminari ülemõpetajaks" Rothi arvates kukub mees läbi, kuid ta räägiks sellest pikemalt suuliselt. 1. novembri kirjaga on aga kaasas aruanne eksamist kandidaat Lorenziga, kelle usinus ja eesti keele oskus osutusid oodatust paremaks. Rothi arvates võib teda soovitada pastoriks. F. W. Lorenzist saigi Nõo pastor. Rothi juures on keeleoskuse läbikatsumisel käinud teisiigi.

Vaatamata Krause pessimistlikule, võib-olla pisut liialdatud, kuid kindlasti faktidele toetuvale hinnangule, on Kanepi kihelkonnakoolist tulnud ka koolmeistreid, kelle teadmised ja oskused hämmastasid koolikatsujaid veel aastakümneid hiljemgi. Neid suunati sinna õppima isegi kaugematest kihelkondadest. Näiteks on Torma pastor F. G. Asverus 1810. aastal kirja pannud, et Seppa Marti Mart Torma mõisast on oma varakult avaldunud andekuse tõttu saadetud Kanepi seminari, mille omaenda kulul on asutanud praost v. Roth.

Et talupoegadele tuli pidevalt selgitada hariduse tähtsust, ei jõudnud see ometi lihtsalt talupojani, kelle õlgadel lasus raskemaidki koormaid. Talupoegade suhtumisest räägivad mitmed tolle aja haridusmeeste meenutused.

Rothi isiksust, tema tegevuse eesmärkidest ja koolidest on jätnud kirjelduse ka Tartu Ülikooli füsioloogiaprofessor Karl Friedrich Burdach (1776–1847), Schellingi natuurfilosoofia austaja ja K. E. v. Baeri õpetaja, oma elulookirjelduses „Tagasivaade minu elule“: *"Praost Roth Kanepis, väike jässakas ja väga liikuv mees, koosnes läbinisti teravast mõistusest ja teotahtest. Esimesel kohtumisel tundsin vaid lõikavat jahedust, mis mind eemale tõukas. Siis õppisin tema tegevust ja seeläbi teda ennast tundma ning me saime headeks sõpradeks. Et ta püsimatult vaim oma koguduseametis veel küllalt tegevust ei leidnud, oli ta varasematel aastatel tegelnud finantsettevõtmistega, sealjuures rahalaenutamisega, /.../ ja nii oma varanduse kui ka maine osas kahju saanud. Siis tuli tal mõtte võtta käsile koguduse vaimuelu, mille arendamine eesti talupoja olukorras nii olulistele takistustele põrkub. Ta otsustas anda kasvava põlve üksikutele esindajatele hariduse, mis omakorda nende kaudu võiks edasi levida.*

Läbilõhki praktilise meelega mees asutas niisiis oma pastoraadis kihelkonnakooliks nimetatud kasvatusasutuse 12 talupoisi jaoks, kes said üldise hariduse kooskõlas oma tulevaste elutingimustega, kusjuures nad pidid tulevikus talupidajatena olema teistele eeskujuks, õpetajateks ja nõuandjateks. Et ta aga ei saanud ise pidevalt õpetust jagada ega tahtnud ka õpetajaid palgata, siis leiutas ta, Bellist ega Lancasterist midagi teadmata, vastastikuse õpetamise meetodi ja kasutas seda suurepärase tulemustega, nii et iga vastuvõetu sai õpetust vanematelt koolikaaslastelt ja kõik koos töötasid praosti juhtnööride järgi. Kogu asutusest palju ei räägitud, ja kui ma pärast saabumist Kanepisse perega hommikulauas istusin, polnud ma sellest sõnagi kuulnud. Siis astus sisse umbes 17-aastane nooruk puhtas talupojariides, kena näo, siniste silmade, heledate juuste ja

meeldiva käitumisega, kandis kaunikõlalises keeles midagi ette ja lahkus, saanud praostilt valjul ja otsustaval toonil antud korraldused. Minu uudishimulike küsimuste peale sain ma lühikese vastuse, et noormees olla kooliõpetaja, ja kui ma seeüle imestasin, öeldi, et ma võivat teda varsti kihelkonnakoolis töötamas näha.

Millise rõõmsa üllatuse osaliseks ma seal sain! Hästi korrashoitud majas leidsin ma koos noored inimesed, rangelt korraldatud hierarhias ja ometi nii sundimatud ja lõbusad. Nad lugesid soravalt, kirjutasid vabalt, rehkendasid osavasti peast, pidasid laulmisel viisi, näitasid oma teadmisi piibliloos, vastasid õigesti küsimustele taimede kasvu ja loomade elu kohta ning kirjeldasid maailmajagude ja Euroopa suuremate riikide vastastikust paiknemist. Väikesel maatükil, mis oli täielikult nende hoole all, õppisid nad praktiliselt tundma mitmesuguseid põllumajandusalasid. Selleks vajalikud töövahendid valmistasid nad ise, välja arvatud sepatööriistad; nad tegid majade ja veskite jooniseid ja meisterdasid nende järgi mudeleid. Peale selle, et vältida ühetoonilisust ja omandada enam oskusi ning mitmekülgset osavust, pidid nad aeg-ajalt mõnegi käsitöö ära õppima ning pärast teatava vilumuse omandamist mõne teise kallale asuma. Nii olid nad selgeks saanud lihtsa raamatuköitmise ja terve koguduse omaköidetud piiblite ja lauluraamatutega varustanud, nüüd tegelesid nad korvipunumisega, valmistades neid ülitugevatest kõige peenemateni, millest mul mõned näidised veel praegugi alles on. Vabal ajal võeti ette mitmesuguseid mänge ja võimlemisharjutusi ronimises, jooksmises, heidetes, maadluses, ujumises ning lauldi laule.

Ma lasksin neil enda jaoks mõned rahvalaulud kirjutada, millest üks on mul meeles tänaseni. Eesti elamutel ei ole korstnaid ja kui leetule kõige kibedam suits on läbi aknaid asendavate avade välja läinud, suletakse need laudadega, nii et kogu inimesi ja loomi täiskiilutud ruum on täis suitsu ja ainult kudujate ja ketrajate jaoks peerutulega vaevaliselt valgustatud. Nii on eriti laste olukord haletsusväärne. Et seda häda talvel veidigi leevendada, veenis praost kihelkonna mõisnikke pastoraadi juurde ehitama maja, milles sadakond last talv läbi ülalpidamist leidis. Nad punusid õlgpalmikuid paksemate ning peente õlgkübarate valmistamiseks, kusjuures sissetulek ülalpidamiskulud täielikult kattis; töötamise ajal jagati neile ka õpetust, nad kuulasid usuõpetust, õppisid pähe laule, vanasõnu jne või laulsid. Ka seda inimsõbralikku asutust nägin ma oma rõõmuks täies õitsengus"

Tartu Ülikooli kuraator professor Peeter Põld pedagoogikateadlasena paigutab Kanepi kihelkonnakooli loomise oma "Eesti kooli ajaloo" (1933, 1992) hinnanguliselt kõrgele positsioonile: "Kanepi kihelkonnakooliga tekkis meil uus koolitüüp, mis Liivimaal alles 1819. a. talurahvaseadusega üldiseks tunnustati. See hilisem kihelkonnakool pole enam sama, mis oli rootsi ajast pärit olev köstrikool. Vabatahtlikke järeлайmajaid aga leidis ta vähe. Rothi algatus käsitöö õpetuse suhtes leiab aga ka mujal pooldajaid"

Seni pole püütud teha nimekirja Rothi kihelkonnakoolide kasvandikest, kuid aeg-ajalt ilmub ajaloo lehekülgedele mõni uus nimi. Tartu Ülikooli ajaloo konverentsil (6.12.2002) esinenud ajaloo uurija Lea Leppik juhtis tähelepanu oma ettekandes „Ülikool kui Tartu linna tööandja 19. saj I poolel“ ülikoolis 1840. a-st kuni surmani 1877. aastal töötanud Kanepi kihelkonnast pärinevale ülempeedellile Jaan Hoobile. Hiljem on ta oma nime saksapäraseks muutnud – John Hock. Tema kohusetruud teenistust ja püüdlikkust keelte õppimisel tunnustati aukodaniku tiitliga, mis hiljem muudeti pärilikuks aukodaniku tiitliks. Aukodaniku tiitel omistati Venemaa teenistusregulatsiooni reeglite järgi silmapaistva tegevuse eest mitteaadlikele. Tema oli tõenäoliselt samuti üks Kanepi kihelkonnakoolist võrsunud edukatest õpilastest, kes sai siit kaasa hariduse väärtustamise. Kõigile oma viiele pojale andis Hoop kõrghariduse ja nad töötasid hiljem kõrgetel ametikohtadel.

Eesti Vabariigi ajal rajati põhihariduse jätkuna rida täienduskooli, nende hulgas tütarlaste seisukohalt üks olulisemaid – käsitöö- ja kodumajanduse õpetus. Selleks olid eraldi kodumajanduskoolid (sageli erakoolidena) ja koolide juures täienduskoolid. Nendes õpetati kõiki vajalikke oskusi tulevastele perenaistele ja emadele. Tänu nendele oskustele elati üle ka need rasked ajad, kui ei olnud võimalusi riiete, toidu ega muu hädavajaliku ostmiseks ja seda mitte ainult sõdade ajal. Kanepi kihelkonnast Erastverest pärinev Põlvamaa tunnustatumaid käsitööõpetajaid, mitmete käsitööraamatute autor Heli Sikk-Raidla on oma tulevase elukutse valikul innustust saanud oma kodukohas Erastvere täienduskoolist, milline hõlmas kogu kihelkonda.

Erastvere Täienduskooli meenutab ka Sylvia Kirsimägi Ameerikast: „Nii olin 1941. a. sügisel jälle Erastvere koolis! Ainukese vahega, et meie klassiruum oli kooli saal. Tundide ajaks oli meile

varutud kaks pikka lauda ja pingid. (Ahju ligidal). Ülejäänud osas olid kangaspuud (teljed), vokiid ja kõik muud vajalikud atribuudid kanga kudumiseks ja muuks käsitööks. See oli kool, millest oli mulle kõige rohkem kasu mu edaspidises elus. Õmblemist õppisin kodus ema käest ehk rohkem. Õppisime taimedega värvimist, milliseid taimi korjata ja kuivatada tuleks jne. Kui keegi arvab, et käsitöökoolis pole tarvis matemaatikat, see eksib väga! Arvesta, kui palju on sul lõnga, kuipalju lõimeks üles vedada, kuipalju sissekudumise lõnga jne vaja läheb. Pea pidi töötama ja silm pidi värvide valikul õpetust saama. Üks kord nädalas oli igaühel järjest lõuna valmistamine. Alati oli üks ikka perenaiseks, kes pidi tegema menüü ja välja arvestama, mida vaja ja mis lõuna maksma läheb. Kokad, lauakatjad, ettekandjad olid kõik tüdrukud järjekorras. Lõunale tulid meie omad tüdrukud ja õpetajad. Õpetajatena töötasid Erastvere Täienduskoolis Aaja Taba, Ellen Kelder, Mari-Ann Pügi, Liia Markvard ja Linda Zilmer-Toode.

Kanepi kooli käsitöötraditsioon jätkub tänases Kanepi Gümnaasiumis. J. Ph. v. Rothi 250. sünniaastapäeval 28.11.2004 tegi ettekande kooli kontsert-aktusel Kanepi kirikus X klassi õpilane Liisi Tagel. Ta märkis oma uurimuse põhjal tehtud ettekandes järgmist. Nii nagu esiemad on oma tütardele andnud edasi käsitööoskusi, nii on J. Ph. von Rothi asutatud tütarlaste käsitöökooli traditsioonid püsivad Kanepis au sees meie päevadeni. Alahindamata väga lugupeetud õpetajate Endla Haugase ja Elle Kaljuste suurepärase töö, peatus ta viimasel veerandsajandil, mil käsitööõpetajaks on Ele Kõiv. Kui noor õpetaja Ele Paltsep 1980. aasta sügisel Kanepi keskkooli käsitöö- ja kunstiõpetajaks tuli, leidis ta eest üsna rahuldavad töötingimused, võrreldes teiste tolleaegsete koolidega. Võimaldati omaette kabinet, olemas olid isegi väike köögike ja abiruum. Klassiruum oli küll praegusest peaaegu poole väiksem, kuid tunnid said siiski antud. Juhtkond oli karme töötingimusi parandama. Õpetaja soovidele tuldi igati vastu – näiteks esimesel talvevaheajal ehitati abiruumi suured seinakapid.

1983. aastal tegi direktor ettepaneku hakata õpetama keskkoolis kodundust ja loomakasvatust. 1984/85. õppeaastal seatigi sisse kodunduse erialaga tütarlasteklass. Mõned aastad hiljem kujunes sellest süvendatud käsitööõpe. Tunde oli palju. Keskastmes andsid neid esialgu erinevad õpetajad. Alates 1992/93. õppeaastast vedasid seda koormat Ele Kõiv ja Aili Tohver. Ele Kõivu enda sõnul oli see säravalt ilus aeg tema töös. Koostöö ja näituste korraldamine kolleegiga sujusid suurepäraselt. Õpilastööde näitused olid suurejoonelised ettevõtmised. Hulgaliselt töid leidis maakondliku või vabariikliku tunnustuse. Õpetaja on meenutanud, kuidas kooli võimlas korraldatud näitustel rippus saali laest alla tohutul hulgal kampsuneid, õmblustöödest suvekostüüme, koolikostüüme, pidulikke kleite. Korraldati ka moeõudusid, kus kõik, mis seljas, oli tüdrukute endi õmmeldud. Õpetaja on öelnud, et õnnelikud hetked tema elus on need, kui ta näeb, et tütarlaps on selga pannud omavalmistatud eseme ja see on ilus. Praegu kahjuks käsitöötundide arv aina väheneb, mistõttu muutuvad vaesemaks nii näitused kui ka tüdrukute garderoobid, samas nõuab see õpetajalt järjest suuremat pingutust, et hoida soovitud taset. Omamoodi õnnelik aeg oli 1986. aasta, mil valmis töökodade hoone. 1. septembriks olid valmis ka tüdrukute tööõpetuse uued ruumid. Praeguseks on käsitööklassi küll kaasajastatud, kuid tänapäevase kooli tingimustele see ikkagi veel ei vasta.

Ele Kõiv on tuntud oma ettevõtlikuse poolest. Projektide toel on ta Kanepis kolmel korral läbi viinud kihelkondlikke "Pärandvara" käsitöölaagreid. Aastail 2001, 2002 ja 2003 augusti lõpus peetud kahepäevastes laagrites oli õpilasi ja õpetajaid teistestki piirkonna koolidest – Põlgastest, Savernast, Valgjärvelt ja Rosmalt. "Pärandvara" laagrite eesmärk oli õpetada tüdrukutele traditsioonilisi töövõtteid ja tutvustada traditsioonilise käsitöö kasutamise võimalusi kaasaegse kostüümi ja tarbeesemete juures. Kolmes laagris õpetati Kanepi kihelkonna tüdrukutele paelte põimimist, kirivööde, kõlavööde, kaaruspaelade kudumist, gobeläänpiltide põimimist, rahvuslike tikandite tikkimist, tanude meisterdamist, kangakudumist ja muud käsitööd. "Pärandvara" laagrid on olnud tüdrukutele meelde jäävad mitte üksnes huvitavate ja omapäraste käsitöövõtete, vaid ka erilise õhkkonna tõttu, milles oli tunda õpetajate pühendumust ja entusiasmi. „Au ja kiitus õpetajatele, kes ajastu poolt ebasoosingusse surutud käsitöö on suutnud hoida elavana ning õpilastes oma tööga arendanud nii praktilist meelt, vajadust ilu järele kui ka sügavat austust rahvakunsti vastu,“ lõpetas oma ettekande Liisi Tagel, olles ise oli üks innukamaid käsitöötegijaid.

2006. aasta juulis oli Kanepi Gümnaasiumil au korraldada Eesti Käsitööõpetajate Seltsi „Aita“ kolmepäevane suvekursus. Iga käsitööõpetaja pidi Kanepisse tulles oma näputööna näituse jaoks kaasa tooma nöölatoosi. See ülesanne oli välja mõeldud võõrustaja – Kanepi Gümnaasiumi

kunsti ja käsitööpetaja Ele Kõivu poolt, silmas pidades vanameistri August Weizenbergi 170. sünniaastapäeva järgmisel aastal. Teatavasti oli Kanepist pärineva esimese eestlasest kujuri esimene preemia saanud töö Tartus põllumajandusnäitusel pisike käsitöökarp-nõelatoos. Käsitöötoas olid välja pandud enamuse Eesti käsitööpetajate fantaasiaga valmistatud nõelatoosid – uhkest valgest siidist pärlitega kaunistatud „buduaarikarbist“ kuni huulepulga topsi sisse peidetud õmblusvahenditega. Küll oli seal lepatriinusid, nõelatoose karbi kaane alla peidetud kübaraga, mängasjade sisse peidetud, palli või vilditud hiire tõmblukuga avatavas kõhus peituvate õmblustarvikute ja hiiresaba otsas oleva nõelapalliga. Meil ei ole täpselt teada, milline tema õmbluskarp välja nägi, aga Eesti käsitööpetajate fantaasiast oleks ka vanameister ise vaimustusse sattunud!

Suvekursusel Kanepis osales enam kui 80 teenekat käsitööpetajat üle Eesti. Erinevates töötubades tegid usinasti kaasa kõik – oli teemaks siis pärltikand või glasuuritud plaatidele või katuselaastudele maalimine, nahatööst või paelapunumisest rääkimata. Kolme päeva sisse mahtusid loengud ja jalutuskäigud Kanepi kultuurilooga tutvumiseks. Kanepi koolimuuseum ja käsitöötuba leidsid vabal ajal aktiivset külastamist. Seal oli võimalik lugeda Kanepi õpilaste käsitööalaseid uurimuslikke töid, nende koostatud metoodilisi materjale erinevate käsitööliikide õppimise kohta. Väljas olid ka käsitööpetaja Ele Kõivu poolt käsitsi valmistatud rahvusmotiividel lambanahkne kasukas ja naiste nöörikuub. Avapäeval olid käsitöömeistrid ise samuti riietunud huvitavatesse rahvarõivaste motiividel loodud kostüümidesse või rahvarõivastesse, mille ilu jalutuskäigul mööda Weizenbergi tänavat Kanepis oli kohalikel võimalus uudistada.

Üks oodatuid sündmusi on tänases Kanepi Gümnaasiumis traditsiooniline abiturientide kevadine kunsti-käsitöönäitus. See on tavaliselt abiturientide endi ettevõtmine, nõu ja abi ei keela ükski õpetaja. 2007. aasta kevadel oli näitus inspireeritud koolivenna, esimese eesti skulptori 170. sünniaastapäevast. Weizenbergi nädalat, initsiaatoriks kunstiõpetaja Ele Kõiv koos õpilasaktiiviga, on koolis korraldatud juba kümme aastat. Seekordse juubelinädala lõpetas õpilaskonverents. Ettekannete põhiraskust kandsid abituriendid. Esinesid õpilased ja külalised: Weizenbergi elu Eesti perioodist kõneles Mihkel Pihl, koos

videoga anti ülevaade Weizenbergi skulptuuriloomingust (Hip Kõiv), räägiti Erastvere mõisnike Ungern-Sternbergide rollist Weizenbergi elus (Irgi Turba). Viimane ettekanne põhines suvisel võistlustööl, mida autasustati Saksamaal elavate Ungern-Sternbergide poolt. Küllap andis kodupaiga kuulsa kasvandiku August Weizenbergi 170. sünniaastapäeva tähistamine nii mõnelegi poisile-tüdrukule teadmise, et igaüks on ise oma õnne sepp ja et visaduse ja edasipüüdlikkusega võib igal ajal elus kaugele ja kõrgele jõuda.

Kasutatud kirjandus:

Hirvlaane, Milvi. 2000. Kanepi kihelkond 325.

Hirvlaane, Milvi. 2000. Johann Philipp von Roth.

Hirvlaane Milvi. 2004. Kanepi kool läbi kahe sajandi.

Issakov, Sergei. 1986. Mälestusi Tartu Ülikoolist.

Kirsimägi, Sylvia. Meenutusi kooliajast. Floriidas elava S. Kirsimäe kirjavahetus.

Pöld, Peeter. 1993. Eesti kooli ajalugu. Tartu: Akadeemiline Kooperatiiv. Faksiimileväljaanne: Tartu Ülikool 1993.

Salupere, Malle. 1998. Tõed ja tõdemused: sakste ja matside jalajäljed nelja sajandi arhiivitolmus. Meie esimene matsileht, esimene kutseõppeasutus ning nende asutaja pastor J. Ph. von Roth. Võru: Täht.

Tagel, Liisi. Uurimuslik töö 2004. Kanepi kooli tütarlaste käsitöötraditsiooni jätkumine tänases Kanepi Gümnaasiumis.

Kanepis, 21.08.2007. Pildil Kanepi koolilaste kingitus oma vallale.

MÖÖDUNUD AEGADE HARIDUSELUST SANGASTE VALLAS

Heino Kängsepp

Mõisamaade ja -varade riigistamisel 1919. aastal koondati väikesed külakoolid Restu mõisahoonesse (härastemajasse). Tegutsema jäid koolid Tagulasse ja Sangaste mõisasse. Ise õppisin Restu koolis aastatel 1934–1941. Alljärgnevas mälestusi just selle kooli kohta.

I klassi õpilased kutsuti kooli kaks nädalat vanemate klasside õpilastest varem. Põhimõte oli, et lapsed tutvusid üksteisega, õpetajaga, majaga. Mina jõudsin koolimajja teistest hulga varem. Teenijatüdruk läks piimaga Restu koorejaama, mind sokutati temaga kaasa. Koorejaama toimetused lõpetatud, sõidutas teenija mind koolimaja juurde ja andis üle koolijuhatajale Johannes Kitzbergile. Minul tuli oodata hulk aega, kuni teised lapsed tundide alguseks kooli jõudsid. Minu esimeseks õpetajaks oli Amalie Nõgene, tema jäigi klassijuhatajaks ja emakeele õpetajaks. Algul tegime tähti ja numbreid pliiatsiga paberile, hiljem kirjutasime tähed, sõnad, numbrid pliiatsiga vihikusse. Esimese laulutunni andis meile koolijuhataja. Astus klassi viiul käes, pani meid ühekaupa pinkidesse seisma. Mängis viiulil viisi ette, õpetas laulusõnad selgeks: "... poisid, miks teil pill ei hüüa, mina tahan tantsu lüüa!" Seejärel laulsime laulu läbi – nii mööduski esimene laulutund. Õpilased olid juba esimese tutvuse sobitanud. Kaks nädalat möödus märkamatu. Nii oligi ühel esmaspäeva hommikul kogu koolipere koos ja maja suminat täis nagu mesilastarus. Eelmainitud õpetajatele olid saabunud lisaks puhkuselt naasnud õpetajad Aino Mikelsaar ja Rudolf Korp.

Õpilased paiknesid neljas ruumis: I ja II klass mõisa söögitoas, III ja IV klass saalis, V klass mõisaherra kirjutustoas, VI klass mõisaproua kirjutustoas. Õpilaste õpetamise ja korra hoidmisega tulid neli õpetajat edukalt toime. Igal esmaspäeval oli puhtuse kontroll. Kontrolliti pesu, käte, küünte puhtust. Raamatutel ja vihikutel pidi samuti puhas paber ümber olema. Vaesemate perede lastele anti valla poolt tasuta vihikud. Õpperaamatud anti kasutamiseks, need tuli kevadel õppetöö lõpul tagasi anda, neid pidi korralikult hoidma. Mõnele perele anti võimaluste piires rahalist abi riiete ostmiseks. Iga esmaspäeva hommikul toimus palvetund, mille viis läbi usuõpetuse õpetaja. Kooli internaat alustas tegevust oktoobrikuu keskel. Internaati võeti need lapsed, kelle kodu oli üle 3 km kaugusel koolist. Toiduained tõi iga lapsevanem kodustest tagavaradest vastavalt kindlaksmääratud normidele. Sooja toitu anti kolm korda päevas. Toidu valmistas kooli köök. Lapsed abistasid kartulite koorimisel ja küttepuid toomisel. Kodust käivatelt lastelt nõuti, et oleks kuiv toidupala kaasas ning pudeliga piim või teevesi lisaks. Toit pidi olema riidest kotis ja kotil nimi peal. Toidud paigutati kottidega riiulitele igale klassile ettenähtud kohta.

Oli vaid üks kooliteenija, kes koristas ruumid ja küttis ahjud. Klassikorrapidajad vastutasid, et küttepuid oleksid õppepäeva lõpuks ühiselt ahjude juurde toodud.

Kooli õppeedukus oli valla paremaid. Distsipliin oli hea, sest koolijuhataja Johannes Kitzberg oli nõudlik õpetajate ja õpilaste suhtes. Õpetajate peres toimus muudatusi: 1937 aastal lahkusid õpetajad Rudolf Korp ja Aino Mikelsaar, nende asemele tulid Salme Algas ja Bernhard Tamm. Järgmisel aastal lahkus Salme Algas ja uueks õpetajaks tuli Ilse Hunt. Vald rikastus 1938. aastal Keeni kooli võrra, põhjuseks valla piiride laienemine. Restu koolis oli sel ajal umbes 200 õpilast.

Kodutütardega tegeles Amalie Nõgene ja noorkotkastega Bernhard Tamm. Need organisatsioonid lõpetasid tegevuse 1940. aasta riigipöörde järel, asemele tulid pioneeri- ja

komsomoliorganisatsioonid. Kuuendas klassis õppinud õpilased ei saanud 1941. aastal kooli lõputunnistust, nad viidi üle nõukogude kooli kuuendasse klassi.

Kõigele toimunule tõmbas kriipsu peale alanud II maailmasõda. Muidugi oli sõjaperioodil laste õpetamisel raskusi. Nappus oli õppevahenditest, polnud kooliskäimiseks vajalikke jalanõusid, käidi puukottades. Ega riietuseski paremat polnud. Kauplused olid kraamist tühjad, ostuloaga said mõne hilbu või paar pastlanahka. Raskusi oli kirjutusvahenditega, neid oli limiteeritult. Eriti lühikeseks jäi 1943/44. õppeaasta, kool suleti juba märtsikuus. Koolimajja paigutati saksa sõjaväe haigla. Rinne nihkus järjest ligemale. 1944. aasta sügisel hilines koolitöö algus. Koolimajas olevas haiglas vahetusid peremehed, nüüd raviti seal punaarmee sõdureid.

Sõjaaegsed raskused riietega, jalanõudega, kirjutusvahenditega jätkusid ka sõjajärgsel ajal. Ka toimus nõukogude võimuperioodil muudatusi koolielus. Avati 4-klassilised koolid Laukülas ja Visela külas, kumbki neist ei töötanud küll kuigi pikka aega. Õpetajate kaadrit vahetati pidevalt, vallandati uuele korrale mittesobivad õpetajad. Koolikohustus pikenes, algul 7. klassini, siis 8. ja lõpuks 9. klassini. Puudu tuli klassiruumidest, mis tingis Restu kooli juurdeehituse. Õppetöö hakkas toimuma kabinetisüsteemis. Suurenes ka kooli teenindav personal.

Restu kooli õpilaste järsu vähenemise 1990. aastatel tingis uue koolihoone ehitamine Keeni. Restu kooli ootas sulgemine. Valla juhtkond leidis, et väikese õpilaste arvuga kooli ei ole otstarbekas pidada. Kool suleti 1998. aastal. Hoonet taotles endale Sangaste Kihelkonnamuuseumi Selts, aga muuseumile hoonet ei antud. Hoone pole tänaseni kasutust leidnud.

M ä l e s t u s m ö ö d u n u s t

Meie armas koolimaja –
Klassiruumid, söögituba, vana park ja palliplats.
Seal me jooksimel, mängisime, vaba aega veetsime.
Õpetajad meid tundides hoolsalt õpetasid,
Vallatuste eest mõnikordki karistasid.
Paljud meist edaspidi oma haridust täiendasid,
Sirgus arste, insenere, õpetajaid,
Teadlasi, professoreid ja sportlasi.
Paljud maale põllumajandusele truuks jäid.
Töö ja vaev meid elus aitas,
Mure naisteks, meesteks kasvatas.
Vana armas koolimaja –
Kuum pisar silma valgub, kui su peale vaatame.
Nüüd seisad meie ees sa räämas,
Ei keegi hooli sinust.

Mäekülas – Ristteel, 2007 aasta juulikuus

MÄLESTUSKILDE RESTU KOOLIST *

Julius Vernik

Sain oma alg-põhihariduse Restu algkoolist. Pinginühkimine [kestis] 1922–1925. Selleks ajaks oli kool kolinud Restu mõisa härrastemajja. Ülekolimine sai teoks noore vabariigi sünniga. Täpselt kolimist ja kolimise aega enam mälus pole. Varemalt eksisteeris Restu vald. Valla keskus asus Kährimäel, praeguse Pedastikumäe mändide või pedajatega kaetud mätasmäe juures. Vallamaja magatsiaidaga asus mäe ja maantee vahel, koolitäre jäi mäest lääne poole. Endises vallamaja hoones tegutses vabariigi algaastal Sangaste valla vaestemaja. Hiljem, kui vanade hoolekanne läks Valga Maavalitsuse alla, muudeti endine Tõlliste postijaam vanade puhkekoduks. Endine Restu vallamaja, magatsiait ja koolimaja müüdi avalikul enampakkumisel maha. Peale kooli kolimist Restu härbarisse polnud nondel majadel valla jaoks enam otstarvet ega vajadust.

Minu kooliaja algul töötas kool viie koolmeistri ja viie klassiruumiga. I ja II [klass] jagasid sama ruumi. Koolijuhatajaks oli A. Eller, tolleaegne Ilmjärve preester. Aasta pärast anti kooli juhtimine J. Abenile. Teisteks õpetajateks olid K. Rebane, A. Vellner ja naisõpetajana O. Pöder, kes hiljem abielludes sai nimeks Zimbrot. 1924. aastal sai kool kuuendama klassiruumi ja värskeks õppejõuks valiti K. G. Vernik – minu vanem vend.

Noore vabariigi areng tõi ka Restu kooli edumeelsust. Antverpeni ja Pariisi olümpiavõidud – Neuland, Lossmann ja Klumberg said rahvale tulekandjaiks.

Värske õppejõud K. Vernik, kes tuli keskkooli lõpetajana, tõi kaasa kõva annuse spordientusiasmi. Järgneval kevadel plaksus juba *volleyball* koolimaja pargis. [Rajati] hüppeplats liivasaepuru kasti ja teiste vajalike abinõudega. Hüppeteivas organiseeriti mõisa metsast. Kuul ja oda said jõujunnide sõpradeks. Eks nood sporditunnid aitasid kaasa spordiringi loomisele ja Restu spordipäevade pidamisele.

Väga hinnatavaks saavutuseks oli K. Verniku poolt kooli keelpilliorkestri ellutulek. Saatus õnnistas Restu kooli muusikalisest perekonnast pärit kahe poisiga, kelledel viiulimäng sõrmedes ja poogen vilunud käes. Kuidagi korjus muusikariiste saatemuusikaks. Paar balalaikat, mandoliine ja gitarre korjus külarahvalt ja kooli jõulupuu kepsulöömine käis koolikapelliga. Ei saa mainimata jätta, et asjahuvilisi tuli appi väljastpoolt kooli. Ümbruses töötas Venemaalt pärit vennapaar Uulitsad. Vanem Johan oma „gitraga” oli väga hinnatud abi pilli timmimisel. Rahva kärle, suminale vaatamata tema toimetas selle toimingut. Vajadusel oli suuremal üritusel abiks R. Rüütel. Tema omapäraduseks oli – poogendas vasaku käega – aga oli alati väga abivalmis. Temast sai noil aegul esimene sohver – autojuht. Teine hea abijõud oma viiuliga oli pärastine Linnukasvatuse seltsi sekretär August Evald Vellner, selle abivalmis südamliku abilise murdis varakult tiisikus.

* Autori kirja pilt muutmata. Julius Vernik on sündinud 1916. aastal Restus Mäe-Laane talus, surnud 2001. aastal Austraalias Thirlmere’is. Mälestuskildude kirjutamise täpne aeg on teadmata – arvatavasti 1960-ndad.

OTEPÄÄ GÜMNAASIUMIST (minevikust ja tänapäevast)

Heivi Truu, Otepää Gümnaasiumi ajaloo- ja ühiskonnaõpetuse õpetaja

Otepää on mitmes mõttes eriline paik: kirjalikud allikad ulatuvad 1116. aastasse, siia ehitati Eesti vanim kivilinnus, siit on pärit üks vanemaid säilinud käsituliirelvi – Otepää püss, siin õnnistati sinimustvalge Eesti Üliõpilaste Seltsi lipp jne. Otepää hariduslugu on aga samuti imetlusväärne: nii väikeses asulas loodi alates 17. sajandist mitmeid koole ning 1907. aastal jõuti eestikeelse eraprogümnaasiumini, mida võib lugeda esimeseks eestikeelseks maakeskkskooliks.

Hariduse algus

Kui B. G. Forseliuse seminari esimesed õpilased 1686. aastal Tartule suhteliselt lähedal asuvates kihelkondades koole hakkasid looma, kuulus nende 11 õnneliku hulka ka Otepää. Koolmeistri nime ega kooli asukohta pole teada, aga kooli tegevus oli vilgas ning 1688. aastal olevat kooli lõpetanud juba 31 last. Kui 1693. aastal tuli Otepäale pastoriks Adrian Virginius (Virgin, Verginius), kutsus tõenäoliselt just tema siia koolmeistriks ühe Forseliuse kuulsama õpilase **Ignatsi Jaagu**, kellega nad mõlemad pärinesid Kambja kihelkonnast ja kes töötas Otepääl kuni 1699. aastani. Köstriks kool tegutses Otepää-mail ka 18. sajandil. 1987. aastal avati Otepää hariduselu 300. aastapäevale pühendatud mälestuskivi ja pronksist aabitsakukk Otepää Gümnaasiumi peasissekäigu kõrval (skulptor Endel Taniloo).

Kihelkonnakool

1806. aasta sügisel otsustati Otepää kirikukonvendil pastor **Bernhard Hehni** ettevõtmisel, et järgmisel aastal asutatakse teise astme kool – kihelkonnakool. Eeskujuks võeti kaks aastat varem Kanepis avatud kool. Sooviti, et poisid ei peaks minema oma kihelkonnast kaugemale õppima ning et rahvas muutuks korralikumaks. Pole teada, kas 1807. aastal kool alustas, kuid 1808/1809. õppeaastal töötas ta juba kindlasti, tegutsedes väikeste vaheaegadega kuni 1924. aastani. Neist 25 aastat (1883–1908) oli koolmeistriks jutukirjanik **Jakob Pärn**, kes tegutses karskus- ja põllumeeste seltsis ja jätkas mingil määral ka kirjanduslikku tegevust. 1924. aasta sügisel andis kihelkonnakool teatepulga üle Vana-Otepää kõrgemale algkoolile koos seniste õpetajate, õpilaste ja koolimajaga.

Oluline isik Otepää haridusloos on aastail 1872–1880 kirikuõpetajana töötanud **Jakob Hurt**. Tema ajal viidi lõpule kihelkonna koolivõrgu väljakujundamine, sest ümbruskonnas oli küll üks kihelkonnakool ja 15 vallakooli, aga Nuustaku alevikku see ei rahuldanud. 1875. aastal avati Nuustaku kihelkonnakool, mis asus praeguse gümnaasiumi õpilaskodu taga Koolitare tänava ääres. Jakob Hurda juures Otepääl käis ärksa vaimuga inimesi, siit juhtis ta olulisi rahvuslikke ettevõtmisi ning osales aktiivselt kohaliku koolielu korraldamises. Kool tegutses 1902. aastani, mil pidi majanduslike raskuste tõttu lõpetama ja koolimaja üüriti välja Pühajärve valla koolile.

Otepää algkool

Nuustaku alevikus olid 20. sajandi algul ka 1- ja 2-klassiline ministeeriumikool ja õigeusu kool, mis 1919. aastal ühendati 6-klassiliseks Otepää Alevi Kõrgemaks Algkooliks. Õpilasi oli palju, algkool sai 1930. aastate lõpuks endale hoone, mis 1944. aastal maha põles. Algkool ühendati seejärel gümnaasiumiga ning nimetati Otepää Keskkooliks.

Gümnaasium

1905. aasta revolutsiooni tulemusena lubati asutada erakooli, kus õppekeeleks sai kohalik keel, Eestis seega eesti keel. Need koolid jäid ilma kroonukooli õigustest ja riigi majanduslikust toetusest. Oli vaja asutada haridusseltsi, kes kooli majanduslikult toetaksid.

1906. aasta sügisel avati Tartus Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi Tütarlastekool, Pärnus pandi alus Eesti Kooliseltsi II järgu segakoolile. Samalaadne õppeasutus otsustati luua ka Nuustakule. Vana-Otepää vallakirjutaja ja karskusseltsi „Edasi” juht ning luuletaja **Gustav Wulff** oli esimene, kes algatas mõtte asutada Nuustakule kooliselts eemärgiga rajada eestikeelne eraprogrümnaasium. Kuigi Otepää oli väga väike, suudeti seltsi eestvõttel kooli vajadust piisavalt põhjendada ning Gustav Wulff käis seltsi esimehena isiklikult Riias, et kooli õpperingkonna kuraatorilt avamisluba saada. **3. oktoobril 1907 alustaski tegevust Nuustaku Kooli Seltsi Eraprogrümnaasium**, milles hakkasid õppima 42 õpilast. Esimene koolijuhataja oli Jakob Kuusk, kes koostas ise ka õppekirjandust. Igal aastal lisati üks klass, nii et 1910/11. õppeaastaks oli kool saanud täielikuks progrümnaasiumiks ja lõpetas selle I lend.

Eestikeelse progrümnaasiumi avamine Nuustakul oli kohalik suursündmus. Enamik eestlastest lastevanematest tahtis oma lapsed panna just sellesse kooli. Esimestel aastatel tuli koolil võidelda venestuse survega ja täita mitmesuguseid nõudmisi, aga õnneks jäädki püsima.

Alustati üüritud ruumides, kuid 1909. aastal suudeti annetuste, peosissetulekute ja laenuraha abil kuue kuuga ehitada päris oma maja. Gustav Wulff ostis koolile isegi klaveri, mille eest selts pidi hiljem järk-järgult tasuma, kuid kuna seltsi majanduslik järg oli kehv, pole kindel, et summa talle üldse tasutud sai.

1919. aasta juulis saadi pärast pikki läbirääkimisi luba gümnaasiumiklasside järkjärguliseks avamiseks. Nuustakut peeti liiga väikeseks, et tagada kvalifitseeritud õpetajate kaader ning õppe- ja majanduslik baas, ent ometi suudeti need väited tagasi tõrjuda ning kool jätkas gümnaasiumina. I lend lõpetas 1924. aastal.

1930. aastate keskel sattus gümnaasium raskustesse, ta arvati avalike gümnaasiumide võrgust välja ning tegutses mõne aasta taas progrümnaasiumina. 1930. aastate lõpus õnnestus otepääl lastel siiski gümnaasium taasavada. II maailmasõja järel ühendati Otepää algkool ja gümnaasium Otepää Keskkooliks, mis tegutses sellise nime all aastail 1944–1997.

Märkimisväärse osa keskkooli perioodist oli direktoriks **Heino Mägi** (1956–1989), kelle ajal valmis uus koolimaja (1961), tegutsesid eriklassid (muusika, sport, kodu-uurimine, kunst), alustas tegevust koolimuuseum, arendati sõprusuhteid teiste koolidega ja pandi alus mitmele praeguseni püsinud traditsioonile, nagu näiteks kooli aastapäevade tähistamine ning kuld- ja hõbelennu kokkutulekud, õpetajate päev jne.

Tänapäevaks on Otepää Gümnaasium tegutsenud 100 aastat. Väarikas iga! Alates 2005. aastast juhib kooli Aivo Meema. Õpilasi oli 2006/2007. õppeaastal 575, õpetajaid 53, koolil on oma õpilaskodu. Tegutsevad spordi-, tantsu-, liikumiserühmad, mudilas-, laste- ja poiste- ning hobikoor, võetakse osa aineolümpiaadidest ja spordivõistlustest, jõudumööda tehakse uurimistöid ja korraldatakse õpilaskonverentse, tegutsevad koolimuuseum ja -teater, korraldatakse üleriigilist lauluvõistlust „Viis Viimast” Kool osaleb Euroopa Liidu Comeniuse projektis ja tal on sõpruskool Saksamaal Tarpis. Viimastel aastatel on koolihooneid renoveeritud ja juurde ehitatud (algklasside õppekorpus 2000., spordihoone 2004., õpilaskodu ja huvikool 2005. aastal).

Vanimas eestikeelses maakeskkoolis saab hea hariduse. Mida toob tulevik?

Autor on artikli koostamisel kasutatud järgmisi materjale:

Heino Mägi. Otepää rahvakoolist Nuustaku progrümnaasiumini. Otepää, 2006.

Heino Mägi. Kolmkümmend kolm aastat direktorina Otepää Keskkoolis. Otepää, 2003.

Pildil: Otepää Gümnaasiumi esimene gümnaasistide lend, 1924

TAARAUSULISTEST

Kaupo Deemant

Taarausuliste liikumine andis Eesti Vabariigi aastail rohkesti kõneainet, ajalehtedes ilmus materjale nii sõnas kui pildis. Oli arvamusi, et Taara usu tarvituselevõtt tähendab tänapäeva traktorite ja moodsate atrade juurest tagasiminekut harkatrade, karuäkete, koodi ja savionnide juurde.

Ka viimaste aastakümnete jooksul on ajakirjanduses ilmunud üksikuid artikleid, valdavalt on need mahategevad, sisaldades möödalaskmisi ja ebatäpsusi. 1987. aasta juulikuu Loomingus avaldati eravalduses oleva Kustas Utuste arhiivi andmetel kirjutatud Külle Arjakase artikkel, mis on seniilmunutest kõige objektiivsem ja sisukam.

Taaralased ja nende vaated

Olemasolevatel andmetel algas taarausuliste liikumine Tallinnas ja selle ümbruskonnas kinniste ringidena Eesti Vabariigi algaastatel. Algatajaks peetakse ajaloohuvidega meedikut Juhan Luigat. Ta uuris taoismi ja soome-sugu rahvaste usundit, millest ta oluliste seikadena tõi esile looduse ja esivanemate austamise. Eesmärgiks oli idealistlikult ühendada XIII sajandi eestlus XX sajandi eestlusega, tuntud rahvustervikluse idee. Teiseks taarauspropageerijaks oli vanavarakoguja ja minevikku idealiseeriv ajaloolane Aleksander Põrk. Lahkhelide tõttu jäi ta taaralaste liikumisest hiljem kõrvale. Tema rikkalik vanavarakogu säilib aga Eesti Rahva Muuseumis. Liikumise tegelikeks ideoloogideks olid major Kustas Kirschbaum-Utuste ja tema naine Marta Lepp-Utuste – revolutsioonilise romantilise minevikuga kirjanik.

Aluste ja põhikirja väljatöötamine võttis aega. Ühe juhtiva taaralase seletuste järgi võeti eesti muinasusust üle kõik teadaolev ja tunnetatav, arvestati kroonika andmeid, rahvaluulet, J. Luiga ja teiste uurimusi. Juhtivad isikud olid arvamusel, et taaraus ei ole esivanemate usu kopeerimine, vaid jätkamine tänapäeva tasemel. Taaraus põhimõtted, eesmärgid, kombestik – taiad jm – kajastuvad nende poolt väljaantud ajakirjas Hiis. Selle esimene number ilmus 1930 (kokku ilmus 4 numbrit).

Taaraus põhimõtete hulka kuulusid järgmised arusaamad: “Taara usu õpetuse aluseks on tõekspidamine, et kõik elav ilm on arenemise ja edenemise tulemus, et arenemine sünnib praegu ja kestab tulevikus.” Segaseks jääb Taara enda seletus: “Taara ei ole määratav ega kujutatav ... on ... hingega tajutatav.”

Võimud ei soosinud taarausulisi. Põhikirja projektist leiti igasuguseid vormivigu, lõppude lõpuks põhikiri siiski kinnitati 1931. aasta suvel.

Põhikirja järgi oli usuühing “Hiie” ülesandeks oma liikmete vaimsete ja hingeliste nõuete rahuldamine ja rahvusliku ideoloogia arendamine. Ette oli nähtud ka usuliste muistendite kogumine, nende puhastamine võõrollusest ja rahva sekka saatmine. Kavas oli tähistada ka rahvuslikke rõõmu ja mure tähtpäevi.

Ühing “Hiie” ametlik asutamiskoosolek peeti Tallinnas 25. mail 1932. Kõnega esinenud K. Utuste andis toleleagsele Eesti ühiskonnale väga kriitilise hinnangu, tuues esile rahvuslikku enesealavääristamist, võõrale autoriteedile allumist, eestlaste väiklust, kiusaklust ja suguvendade meeletut kadestamist.

Valiti juhatus ja ideoloogiline juhtkond – Tarkade Koda. Viimane koosnes askodest, kes olid eluaegsed. Peale Kustas Utuste ja Marta Lepp-Utuste kuulusid taaralaste juhtivate tegelaste hulka veel mitmed sõjaväelased. Esimeheks valiti majori auastmes Jaan Org. Kolonel Traadi Lango oli V (mobilisatsiooni-) osakonna ülem. Major Hengo Tulnola oli sõjaarhiivi korraldaja, ajaloohuvide ja -teadmistega inimene.

Täpsemad arvud taaralaste kohta puuduvad. 1934. aasta rahvaloenduse järgi oli Eestis 171 taaralast, neist 116 meest ja 55 naist. Järk-järgult liikmete arv suurenes. Eelmainitud K. Utuste arhiivis on nimekirjas 650 registreerimiskaarti, milledest on säilinud 527. K. Arjakas on neist teinud üksikasjaliku analüüsi (vt Looming, 1987, 7, lk 1001).

Varasemad autorid on rõhutanud ohvitseride arvukust taaralaste hulgas. Juhtkonnas oli nende osa tõepoolest oluline, kuid säilinud kaartide järgi oli liikmeskonnas vaid 9 ohvitseri ja 15 alamväelast. Töölisi ja käsitöölisi 147, põllumajandusega tegelejaid 46. Liikmeskonnas oli peaaegu kõikide elukutsete esindajaid. Ligi kolmveerand oli sündinud XX sajandil. Õpilasi oli 59. Oli eeldusi taaralaste arvu edasiseks kasvuks, sest maanoorte organisatsioon Ülemaaline Eesti Noorsoo Ühendus (ÜENÜ) oli mõnel määral taaralaste mõju all.

Taaralaste hulka kuulusid mitmed tuntud Eesti vaimuinimesed. Innukas taaralane oli helilooja Ado Vedro. Ta komponeeris ka meloodia ühe juhtiva taaralase Jaan Orgi "Võidupüha müsteeriumile "Jaani tulemine" Ants Selmet oli eesti keele ja filosoofia õpetaja Väandra Keskkoolis, mitmete õpikute autor. Taaralaste ridadesse astus ka kunstnik Esko Lepp. Ajaloolastest võib mainida Järvo Tandret, Tallinna Reaalkooli ajalooõpetajat. 1941. aasta suvel ta arreteeriti ja ta suri sõja ajal vangilaagris. Taaralane oli ka luuletaja Enn Uibo. Trükist on enne sõda ilmunud kaks tema luulekogu: "Kuldkõrte igatsus" ja "Homse nimel" Laialipillatult leiame ta luuletusi ka ajalehtedest ja ajakirjadest. Möödunud aasta 25. oktoobril oleks ta saanud 75-aastaseks. EKBL-ist me ta nime ei leia. Asi on selles, et 1965. aasta suvel suri ta Mordva vangilaagris. Ta loomingu austajate valduses on kümneid ja kümneid kurvatoonilisi, mõtisklevaid ja sügavasisulisi käsikirjalisi luuletusi.

Kombestikust ja tegevusest

Taaralased võtsid kasutusele oma ajaarvamise, aega hakati mõõtma Eesti Vabariigi väljakuulutamise ajast peale. Ka kuud said uued nimetused: helmekuu (jaanuar), radokuu (veebruar), urbekuu (märts), mahlakuu (aprill), lehekuu (mai), õilmekuu (juuni), heinakuu (juuli), lõikuskuu (august), sügiskuu (september), hingekuu (oktoober), talvekuu (november), jõulukuu (detsember).

Taaralaste kombetalitustel põletati urituld. Urituli süüdati urikivil, mis oli valmistatud maakivist või kipsist. Säilinud kaljupanka meenutava kipsist urikivi kõrgus on 26 cm, selle ülaosas on auk süütevedeliku jaoks.

Liikmeskond koosnes lihtliikmetest ja pühitsetud taaralastest. Viimased kandsid kaelas hõbedast tõletit (medaljoni), mille esiküljel oli kullast leegi kujutis. Iga pühitsetav pidi tooma veidi mulda talle kõige pühamast paigast, see segati erilises toobitaolises püha mulla anumas teiste taaralaste mullaga. Pisikest kogust mulda kuumutati uritulel ning pandi tõleti tagaküljel olevasse avasse, mille peale spetsiaalsete tangidega suruti kaaneke. Tõlet oli valmistatud R. Tavasti töökojas, iga tõleti tagaküljel oli number. Pühitsemisel kasutati loitsuteksti, mis ei kuulunud avalikkusele teadmiseks. Tõlet pidi ühendama taaralast Hiie ja kodumaaga, kus ta ka viibiks. Samuti pidi see kaitsma selle omanikku kurja, õnnetuste ja haiguste eest.

Teiseks riituseks ehk taiaks oli abielu pühitsemine. Esimesed taarausuliste pulmad peeti juba 1928 Sõjamäel. Peigmeheks oli üks taaralaste liikumise algatajaid A. Põrk. Abielu sõlmiti looduslikus või tubases hiies uritule juures. Kombestiku hulka kuulusid peale loitsusõnade ka laulud ja kandlemäng. Pulmade üksikasjalisi kirjeldusi võime leida omaaegsest ajakirjandusest.

Viimaseks taiaks oli viimsele teekonnale saatmine. Matmise taig töötati välja järk-järgult. Kaugemas tulevikus oli vastavalt soovile ette nähtud ka lahkunu põletamine. Viimased matused olid 1986. aasta jaanuaris. Taaralaste taia kohaselt maeti viimane asko Hengo Tulnola, matusetalitust juhtis kunagine taaralane. Põlesid küünlad, urikivil süüdati

tuli. Lahkunu nägu kaeti siidist igavikulnikuga, kuhu abikaasa oli tikkinud tõleti kujutise. Saatemuusika hulgas olid ka kandlehelid. Sisuliselt oli matus ilmalik ja karge. Rahumäe kalmistule maetud H. Turola kalmukivil on tõleti kujutis.

Taaralaste tähtpäevadest oli esikohal Jüriöö ülestõusu tähistamine. Nad leidsid, et “Jüriöö tulede kuma ei ole kunagi kustunud rahva hingest” (Meenutame, et H. Kruusi algatusel tähistati Jüriöö ülestõusu 600. aastapäeva Suure Isamaasõja ajal laialdaselt Nõukogude tagalas.) Esimene teadaolev taarausuline Jüriöö mälestuspidu peeti “Estonias” 1928. Edaspidi levis Jüriöö tähistamine ja jüritulede põletamine ÜENÜ toetusel üldiselt üle Eesti.

Aasta esimesel poolel tähistati veel urbepäeva ja suvistepühasid. Ürgne jaanituli oli enesestmõistetav 1930. aastate keskpaiku sulas jaanipäeva tähistamine kokku landesveeri üle saavutatud võidu pühaga. Sügisestest tähtpäevadest oli olulisim hingedepäev. Sel päeval mälestati esivanemaid “ja kõikide aegade eesti rahvuskangelasi” (Hiljuti võisime ajalehest Kodumaa lugeda, et ürgse soome-ugri päritoluga hingedepäeva tähistamist pidas vajalikuks Eesti Muinsuskaitse Seltsi Volikogu – lahkunute ja hukkunute mälestuspäevana.) 1934 algatasid taaralased ka rahvusaate päeva tähistamise, valides selleks luterliku usupuhastuspüha (31. oktoober). Selle eesmärgiks oli rahvusaadete kandjate, nii üksikisikute kui ka organisatsioonide ühtekoondamine. Väga omalaadne oli tunnustuspäeva mõte. Sel päeval (septembri lõpus) tunnustati kõikide elavate eestlaste teeneid oma rahva ees, olgu need suured või väikesed. Eeskätt tuli tunnustada iga talupere tööd ja vaeva, kes oli harinud kodumaa pinda. Seejärel kultuuritegelaste teeneid ning viimases järjekorras riigitegelaste omi. Taaralased tähistasid ka jõulupühasid kui ürgseid talipühi, mis algasid 24. detsembril ja lõppesid 6. jaanuaril. Ühe jõuluõhtu kava järgi oli peategelaseks jõuluhaldjas, rohkesti oli laule, lastele jagati kingitusi. Pidulik söögilaud oli põhimõtteliselt alkoholivaba.

Peale eelmainitud traditsiooniliste taarapühade oli veel mitmeid kultuurilisi ja seltskondlikke ettevõtmisi. Nende läbiviijateks olid “Hiie” eri toimkonnad, nn “kolded” Võimaluse korral saadeti välja kutsed. Öhtud peeti üüritud ruumides. Mõned ettekannete teemad aastatest 1933–37: “Piibli ja eesti võrdlegendid”, “Juudiusust”, “Eesti rahvuslik mentaliteet rahvaluule alusel võrreldes vene ja saksa mentaliteediga” Korraldati kõneõhtu “Eesti muinasajast” Kultuuriloolised olid “Kalevipoja” ja “Raamatu aasta kirjandusõhtu” Muidugi tähistati Eesti Vabariigi tähtpäevi.

Oluline oli taaralaste tegevuses ka meelelahutuslik osa. Regulaarsed olid rahvatantsude ja mängude õhtud. Õhutati sööma rahvustoite ja kandma rahvarõivaid. M. Lepp-Utuste eelistas nn rahvusrõivast, mille valmistamisel kasutati ajakohasemat materjali ja arvestati moevoolusid. “Hiie” isetegevuslased esitasid korduvalt M. Lepp-Utuste kahte näidendit “Kummituste õhtu” ja “Kosjamäng”

Märkimisväärne on ka taaralaste muusikategevus. Asutati “Hiie” segakoor, mis kasvas umbes 100 liikmeni, pooled neist olid taaralased. Lauluharjutustele koguneti kaks korda nädalas. Koori repertuaar oli ilmalik ja inimlik, osa laule on praegugi kasutusel. Nende erilauluks võib pidada “Ühest vaiksest pühast hiiest” (viis M. Lüdigilt). “Hiie” koor võttis osa 1938. aasta üldlalupeost. Kooril oli ka oma lipp, taevasinisest siidist, sellele oli õmmeldud tõleti kujutis. Üks meelisilpe oli kannel. A. Vedro asutas konservatooriumis isegi kandleklassi.

Seltskondliku tegevuse hulka kuuluvad veel suvised matkad ja väljasõidud. Matkad pidid pakkuma kosutavat puhkust, tähelepanu tuli pöörata loodusele, ajaloole, kohamuistenditele. Mõned näited 1934. aasta kavast. Jaaniõhtuks sõideti Riisiperre. Koos kohaliku ÜENÜ toimkonnaga tähistati Võidupüha. Jalgsimatk Sõjamäe hiide oli pühendatud suveaatele. Rahuaate auks sõideti laevaga Naissaarele. Matkaga Kakumäele avaldati lugupidamist taimede haldjale. Väljasõit Lohu linnamäele oli pühendatud

meeskangelaslikkusele ja jalgsimatk Linda kivi juurde Ülemiste ääres naiskangelaslikkusele. Matkaga Lagedi jõe äärde ülendati sõpruse ideed.

Taalarased olid üksteise suhtes korrektsed ja tähelepanelikud. Ettevõtmistest teatati õigeaegselt kirjalike kutsetega. Nägusate kaardikestega õnnistas juhatus hällilapsi. Taalaraste kõnepruugist olid kõrvaldatud mõisasakstelt ja kadakatelt laenatud “härä” ja “proua” ning asendatud need soomeugrilise “isanda” ja “emandaga” Need väljendid esinesid ka taalaraste trükistes ja omavahelises kirjavahetuses.

Üheks taalaraste suuremaks ettevõtmiseks oli Sõjamäe hiie rajamine. Oli mitu puude ühisistutamist. Paesele pinnale toodi Sõjamäe rabast umbes 8400 hobusekoormat mulda. Kuulutati välja hiiekavandite võistlus, laekus mitu tööd tuntud arhitektidelt. 5 ha suuruse Sõjamäe hiie üheks elemendiks pidi olema 130 m kõrgune tornitaoline tulila. See oli ette nähtud märgutule süütamiseks ja pidi sümboliseerima Jüriöö tuleid. Sõjamäe hiis pidi valmima 1943. aastaks Jüriöö ülestõusu 600. aastapäevaks. Sõjajärgsetel aastatel puud hävisid, välja arvatud üks tamm. 1963. aasta paiku alustasid Tallinna kodu-uurijad Jüriöö pargi rajamist. Kohale pandi ka kunagine mälestuskivi sisseraiutud aastaarvuga “1343” Kodu-uurijate pideval pealekäimisel koostati ametlik Jüriöö pargi projekt, 1978. aastal algas suurem puude istutamine.

Kauget muinasaega idealiseerivate taalaraste tegevus oli seotud tänapäeva mõistes ka muinsuskaitsega. Ajakirjandusest leiame nende sõnumeid muistsete hiite ja ohvrikivide kohta, mõned neist on alarmeerivate pealkirjadega (“Hiiemäed kirve all”, “Ohvrikivi Kahkvas hävineb” jt). Taalarastelt saabus Tartu Ülikooli Arheoloogia Kabinetile andmeid muististe kohta ja ka arheoloogilisi leide. Oli muide kavatsus võtta C. R. Jakobsoni perekonnakalmistu kalmuhiite nimekirja ja anda see Vändra taalaraste hooldamisele.

Eeltoodu kehtib enamasti Tallinna taalaraste kohta. Kavas oli luua taalaraste kogudused mujalgi Eestis. Esimene taarausuliste päev Võrumaal oli 5. juulil 1934 Kärgula vallas Endel Loidele kuuluvas talus. Praktiliste ülesannete hulka arvati ka muistsete hiite registreerimine ja tutvustamine, muistse vabadussõja tundmaõppimine, kohalikkude muuseumide asutamine. Moodustati Võrumaa toimkond, mille ülesandeks jäi “Pühajõe Hiie” rajamine. See sai teoks 1937. aasta augustis. Võrumaa taalaraste suuremaks ettevõtmiseks jäi 1643. aasta Pühajõe vastuhaku tähistamine (talupojad hävitasid pühaks peetud Vöhandu jõe ehitatud veski, mida nad pidasid ikalduse ja vihmaadade põhjuseks) 1936. aasta suvel. Tõrvikutega rongkäigust võttis osa ligi 1500 inimest.

“Hiieks” jõudis kujuneda ka Kose Omakultuuri toimkond. Kirjas oli veel üle 10 Omakultuuri toimkonna.

Võime tõdeda, et taalaraste liikumine kadus koos Eesti Vabariigiga 1940. Mingit seadusandlikku akti nende tegevuse seiskamise kohta pole teada. Nende viimaseks suuremaks kokkutulekuks jäi Marta Lepp-Utuste matmine taaraususe kommete kohaselt Sangaste kalmistule 14. novembril 1940. (Kümnel kalmul pole mingit tähist.)

Küllaltki paljude taalaraste saatus kujunes traagiliseks. K. Utuste vangistati Valgamaal 1941. aasta kevadel oma talus ja ta jäi jäljetult kadunuks. Juhtkonda kuulunud meestest jäid J. Org ja T. Lango teenima 22. territoriaalkorpusesse. 14. juunil 1941 vangistati nad koos paljude teiste territoriaalkorpuse ohvitseridega Petseris ja nad hukkusid Norilski vangilaagris.

Kokkuvõtteks

Jättes kõrvale taunitud marurahvusliku ideoloogia, leiame taalaraste tegevusest küllaltki palju üldinimlikku. Nende seltskondlik tegevus oli ju põhiliselt ilmalik, sarnanedes paljuskirjanduse raamatukogude ja laulumänguseltside tegevusega. Otsitud muinasuse imiteeringud olid vaid väline vorm. Nende muusikaline tegevus on tükike meie muusikaajaloost. Rahvarõivaste kasutamine meie laulu- ja rahvatantsupidudel ületaks taalaraste

soovunelmad. Mälestuspuid ja mälestussalusid istutame praegugi. Nägime, et nende tegevuses oli üksjagu praeguse kodu-uurimise ja muinsuskaitse jooni.

Taalarased olid elujaatajad. Nende kreedos “Meie usume, et homne päev on parem tänasest, sest meie aitame sellele kaasa” avaldub nii vajalik aktiivne eluhoiak. Kreedo ebamäärane lõpuväljend “Taara avitab” võib kui tarbetu ära jääda.

Artikkel on varem ilmunud:

– ajaleht Edasi, 30.IV ja 07.V 1988;

– <http://www.maavald.ee/taarausku.html>

Vt ka:

Triin Vakker. Taalarastest ja nende tegevusest okupatsioonieelses Eestis. 2007 Tartu Ülikooli Usuteaduskond, magistritöö. Juhendaja L. Altnurme.

Triin Vakker. Taara usk Eestis 20. sajandi esimesel poolel. 2005. Tartu Ülikooli Usuteaduskond, bakalaureusetöö. Juhendaja L. Altnurme.

Looduslikud pühapaigad. Väärtused ja kaitse. 2007, 351 lk. – Õpetatud Eesti Seltsi Toimetised XXXVI.

Erki Evestus. Eestlaste jumalad. 1998, 12 lk. Teine trükk: 2006, 20 lk [õlimaalide reproduktsioonid].

Erki Evestus ja Kivisildnik. Evestuse Tarkuse Raamat ehk illustreeritud pärimus. 2005. 144 lk [kunstialbum õlimaalide reproduktsioonidest].

Omauskude maailmaorganisatsiooni **World Congress of Ethnic Religions** (www.wcer.org) kredo:

Ethnic religions – national spiritual base

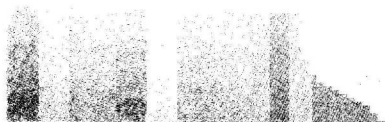
The central axle of the immaterial heritage of every nation is its ethnic religion – the national spiritual base that should become the spiritual base of humankind in future.

The deity of every nation is the symbol of its spirituality and the promulgator of morality, ethics and customs.

The main point – the base of all religions is the cyclic time period – the endless RITE, which never ends, but becomes renewed through the turn of ages – that is the law of the universe.

We have entered a new TIME CIRCLE –the day of the mythical time has set in, when we have to climb mountain – towards the light – the rising sun. Every nation should be aware of its place in the world and should renovate the myth with the archetype or egregor of nation, its spiritual building should be constructed, or otherwise in this epoch of globalisation people will be the eternal homeless tramps, having no past and consequently no future.

Let us see, what we can take from our past and bring into the future and let us share our cultural wealth and versatility making the world colourful and unique. Let us be OURSELVES and only that way we will be able to surprise and delight each other. The general human values will be like final destination for our common progress towards light.

ÕRN ÖÖBIK

Gustav Wulff-Õis Karl Ramm

Õrn ööbik, kuhu tõttad sa
nüüd lahkel lehekuul?
Kas mõisa aias hõisata
sa tahad roosipuul?
Eks metsas tore'l tomingal
saab hüüdma sinu suu,
kui tähed hiilgvad taeva all
ja valgust kallab kuu?

“Ei mõisa aias helista
või laulu minu rind:
Su vanemate verrega
on väetud see pind!
Ka metsas tore'l tomingal
ei hüüdma saa mu huul,
vaid talupoja akna all
seal pühal pärnapuul.

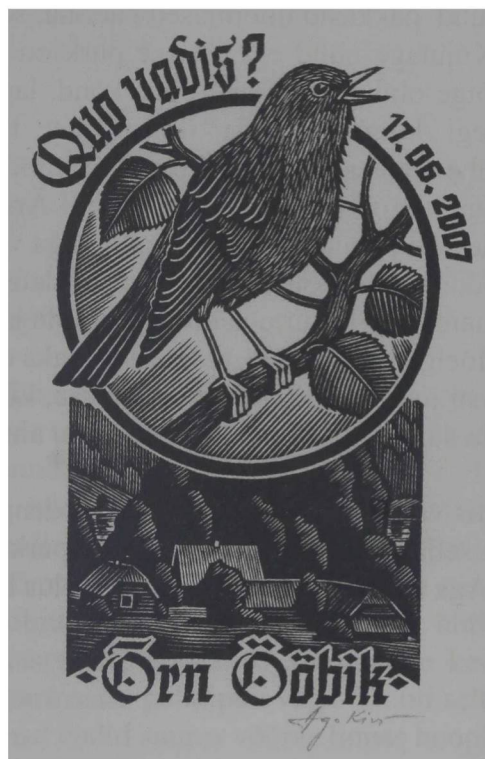
Kui jõuab õnnis suine öö,
siis laulan talle ma,
et unuks meelest päevatöö,
jääks rahul magama.
Kõik öö siis hääled heljuvad
ta kauni kambri see,
ja unenäod ilusad
tal seisvad silme ees.

Kui aga taevas kumab koit
ja kaob pime öö,
siis laulan: tõuseb priiusloit
ja vaob orjavöö;
sest vaimu taeva võlvita
ju näha koidutuld
ja uuel ilul särama
löönd Eesti oma muld!”

1883

Allikad:

1. Gustav Wulff-Õis. Muuseum ja pärand. 2000. © Mari-Ann Karupää & Eesti Kirjandusmuuseum
2. <http://www.kirmus.ee/nypli/Nypli/oopikule.html>

“Quo vadis?” ehk “Õrn ööbik,
kuhu tõttad sa ...”
Gustav Wulffi seltsingu
5. ööbiku laulupäev,
17.06.2007.
Ago Kivi plastiklõige

ÕNNEST

Professor pidas ülikoolis loengut. Alguses võttis ta klaaspurgi ja täitis selle umbes 5 cm suuruste kividega. “Kas purk on nüüd kive täis?”, küsis ta tudengitelt. “Jaa,” vastasid tudengid.

Siis võttis professor mõned väiksemad kivid ja pistis need ettevaatlikult suurte kivide vahele. “Kas purk on täis?” küsis ta uuesti. “Jah,” vastasid tudengid jälle.

Siis võttis professor kotikese liiva ja puistas selle kivide vahele.

Nüüd hakkasid üliõpilased naerma, sest ka liiv oli ju purki mahtunud.

“Kujutage nüüd ette, et see purk on teie elu,” ütles professor. “Suured kivid on teie elus kõige olulisemad asjad: perekond, lapsed, tervis jne. Tähendab kõik see, mis, juhul kui te isegi kõigest muust ilma jääte, täidab teie elu sellegipoolest. Väikesed kivid on vähemtähtsad, nagu näiteks töö, auto, korter.

Aga liiv on hoopis midagi muud! Ärge unustage, et kui te olete purki liiva valanud, siis ei ole seal ju enam ruumi ei suurte ega väikeste kivide jaoks.

Nõndasamuti on eluga: kui te täidate oma elu väikeste ja tühiste asjadega, siis ei ole seal enam ruumi suurte ja oluliste asjade jaoks.

Mõelge alati sellele, et teie elu saaks olla õnnelik. Suhelge sõpradega, käige vajaduse korral arsti juures. Töö, kodukoristamise, kivipuru ja liiva jaoks jätkub ju alati ruumi. Täitke oma elu suurte kividega, ülejäänu on ju ainult liiv!”

Siis vaatas professor veel kord tudengite poole ja võttis kotist ühe õlle. Ettevaatlikult valas ta selle kivide ja liivaga täidetud purki, pöördus siis saali poole ja ütles:

“Aga moraal on see, et mis sinu elus ka ei juhtuks, alati on seal ruumi veel ühe õlle jaoks!”

KIVI

Hajameelne komistas ta otsa.

Vihameelne kasutas teda viskerelvana.

Ettevõtlik tarvitas teda ehitamiseks.

Väsinud rändaja pruukis teda istmena.

Laps kasutas teda mänguasjana.

Drummond* leidis temas inspiratsiooniallika.

Taavet kasutas teda Koljati tapmiseks.

Ja Michelangelo tahus temast kauni skulptuuri.

Kõikidel nendel juhtudel polnud erinevus mitte kivis, vaid inimeses.

Pole „kivi“ sinu teel, mida sa enamikel juhtudel ei saaks kasutada enda arenguks.

*Vihje Carlos Drummond de Andrade’le (1902–1987), kelle loomingus oli kivil sümboli tähendus. Brasiilia poeet. Sündis Minas Gerais’i osariigis, **Itabira** linnas. „Itá“ tähendab tupii indiaanlaste keeles „kivi“, „itá-bira“ püstist kivi.

[Tundmatu autor. Hispaania keelest tõlkinud Sirje Krikk de Mateo]

KASE JA PALMI KUMMALINE SÕPRUS

Sirje Krikk de Mateo

Igituulisel Läänemere kaldal, tinakarva säbrulise mere kohal võlvuva hallikassinise taevakummi all, mida ainult aeg-ajalt väisas kuldne päikesekiir, sirutas end madala laotuse poole väike tagasihoidlik kaseke. Ta oli harjunud jaheda ja niiskevõitu ilmaga. Igal kevadel tundis ta uut elujõudu oma soontesse voolavat ja ta riietus kaunisse helerohelisse pitskleiti. Nüüd oli ta tõeline põhjamaa iludus. Tema ümber mühasid karmid siredatüvelised kuused ja sahisid jändrikud rannamännid, kelle igirohelistel okstel hüplesid toimekad oravad ja kraaksatasid oma sõnumeid targad rongamad.

Möödusid aastad. Kaseke sirgus sihvakaks puuks. Ühel päeval tundis ta vastupandamatut sundi oma juured toitvast kodumullast lahti rebida ja otsatut maailma kaema minna. Ta tahtis teada, mis oli silmapiiri taga, kuhu ta oli näinud linnuparvesid ja lennukeid kadumas ja taastulemas. Nii ta tegigi. Ei kuulunud ta alalhoidlike kuuskede hoiatusi ega pannud miskiks sooniliste pedakate manitsusi. Elu kutse oli vägevam.

Laia ilma hiigellinnas kohtas ta noort palmipuud, kes oli üles kasvanud päikesekullas kumbleva rohekassinise ookeani ääres teiste omasuguste seas. Ta oli tõeline lõunamaa laps. Kuid temagi oli tundnud sundi lahkuda oma kodurannikult ja üle ookeani purjetada. Ta tahtis näha, kuhu kadusid kõik need laevad, mis madala sireeni unnates avamerele suundusid ja alles mitme kuu pärast tagasi jõudsid. Uudishimulikult seirasid nad teineteist. Kaseke ei mõistnud sõnagi palmi keelt. Ta puudutas õrnalt viimase pikki kummalisi oksid, mis karges sügistuules leebelt õõtsusid. Palm polnud kunagi varem näinud ühtki valgetüvelist kasekest. Tema maal neid lihtsalt ei kasvanud. Kasekese kummaline keel kõlas tema kõrvadele kauni muusikana. Aga muusikat armastas palmipuu väga. Ta oli selle keskel lausa üles kasvanud. Teineteise seltsis tundsid nad endid suures võõras linnas hoopis turvalisemalt.

Möödusid kuud. Kohale jõudis karm põhjala talv oma tuisuvihurite ja lõikava pakasega. Palmipuule see kohe üldse ei meeldinud. Pimedus tundus talle surmast halvem. Kaseke seevastu ei leidnud talves midagi halba. Nii oli ju alati olnud. Ta riietus valgesse pitsrüüsesse, mis oli sama ilus kui tema kevadrüü. Vaene palm ei osanud end külma ja pimeduse eest kuhugi peita. Ta jäi raskelt haigeks ja oleks äärepealt ära kuivanud. See olnuks nende sõpruse kurb lõpp.

Õnneks läks teisiti. Kasekese kodulinnas ehitati uus soe ja valge palmimaja, kus palm sai oma laiu käsivarsi muretult taeva poole sirutada. Inimesed käisid teda seal imetlemas. Oli ta ju põhjalas eksootiline puu. Tema sõbratar pidles teda väljast läbi klaaskupli. Palmimaja oli tema jaoks liiga palav. Nüüd suhtlesid nad märkide abil. Vahepeal olid nad teineteise keele selgeks õppinud. Aga öösiti nägi palm und oma kodusadamas randuvatest ookeanilaevadest ja kalakuunaritest, mida saatsid kajakate kiljatused.

Tartu, august 2007

TUTVUSTAME, MEENUTAME ...

EESTI ALGKOOLID PILDIS

Maie Kitsing, Haridus- ja Teadusministeeriumi nõunik

Eesti kooli ajaloo jäädvustamise korüfee Lembit Andreseni sulest on ilmunud järjekordselt üks ilus kogumik – *Eesti algkoolid. Ülesvõtteid aastatest 1930–1940* (2006). Raamatusse on kogutud fotod, mis annavad ülevaate 1100 algkooli hoonest Eestis 1930-ndatel aastatel. Eesti koolivõrk on aegade jooksul suuresti muutunud, järgides nii rahva liikumisi linna ja maa vahel kui arvestades inimeste usku, et kuskil mujal on ikka parem kui oma kodupaiga koolis. Usk, et kool teeb lapsega imet, on ju sageli suurem usust, et kodustki midagi sõltub. Lembit Andreseni ja tema abiliste kogutud kaunid ajaloolised pildid meie vanemate ja vanavanemate koolidest on kogutud ligi poole sajandi vältel. Osa koolidest töötab tänaseni tollastes koolihoonetes, osa on leidnud muu otstarbe ja on neidki, mis varemeis.

Koolihoonete arhitektuur on osa nii rahva kultuurist kui ka ajaloost, võimaldades meil mõista meie eelkäijate väärtushinnanguid. Teisisõnu – meie olemise ja tegemiste vundamenti. Kui külakool oli taludest uhkem ja väarikaim oma kauni kooliaia ja pargiga, siis on selgemast selgem, et haridust ja haritust rahva hulgas hinnati.

Nii nagu L. Andresen oma saatesõnas kirjutab, on antud raamat täienduseks peatselt ilmuvale „Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajaloo” neljandale köitele.

Kokkuvõtteks. On ilmunud ilus, ülevaatlik teos, mis kaunistab iga eestlase raamaturiiulit ja tugevdab identiteeti: Eestis on lapsed koolitarkust omandanud juba 320 aastat – mitte iga rahvas ei saa sellist aukartust äratavat numbrit välja käia. Ega pole ka sellist ülevaatlikku pilditeost nagu seda on *Eesti algkoolid. Ülesvõtteid aastatest 1930–1940*.

Suur tänu auväärt Lembit Andresenile!

Toimetuselt: Kindlasti ei ole albumis ülesvõtteid kõigist **sel kümnendil** tegutsenud algkoolidest. Autoril ja seltsil on heameel saada vanu mainitud ajastu pilte paberil või digitaalseeritult.

Võib ka praegu pildistada ja saata (kuupäev tingimata vajalik). Näiteks puudub albumis Pühajärve kooli pilt. Vilistlaste ütlusel näeb kool välja nagu 30-ndatel aastatel. Pildistatud 02.07.2007:

LÜHIÜLEVADE DOKTORIVÄITEKIRJAST “HARIDUSPOLIITIKA JA ÜLDHARIDUSKORRALDUS EESTIS AASTATEL 1940–1991”

Veronika Nagel, filosoofiadoktor kasvatusteaduste alal
Tallinna Ülikooli Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseumi direktress

Väitekirja teema kätkeb endas ajavahemikku, mis algab esimese Nõukogude okupatsiooni kehtestamisega Eestis 1940. aasta juunis ning lõpeb Eesti Vabariigi taasiseseisvumisega 1991. aasta augustis. Käsitletuse objektiks uurimistöös on kahe Nõukogude okupatsiooni (1940–41, 1944–91) ning Saksa okupatsiooni (1941–44) hariduspoliitika, üldhariduskool ja üldhariduskorraldus ning pedagoogilise mõtte areng Eestis neil aastakümneil.

Töö uurimisprobleem seisneb käsitletava ajajärgu vastuoludes, eriti hariduse arengu hämmastavates saavutustes, aga ka paradoksidest, mis seisnesid võõrvõimude poolt dikteeritud haridusideoloogias ühelt poolt ja rahvusliku hariduse säilitamise vajaduses teiselt poolt, samuti hariduse edukäigu ja tagasilööride vaheldumises.

Väitekirjas kirjeldatakse ja püütakse seletada võõrvõimude hariduspoliitikat ning seda, kuidas toimus ja toimus vastumõju sellele, milliste vahendite ja hinnaga võideldi oma emakeele – eesti keele, eesti õppekeelega kooli ja rahvusliku vaimsuse säilimise eest.

Hariduspoliitika ja üldharidussüsteemi koostisosadena on uurimistöös vaatluse all haridusalane seadusandlus, õppeplaanid ja -programmid, õppekirjandus, koolikohustus, koolivõrk, pedagoogiline kaader, pioneeri- ja komsomoliorganisatsioonid koolis. Nimetatud komponendid on aluseks ajajärgude kirjeldamisel töös ning tulevad peatükkides (lähtudes ajaloosündmustest, võimalolijate otsustustest) vähem või rohkem reljeefsemalt esile.

Doktoriväitekirja peatükid “Esimene Nõukogude okupatsioon” ja “Saksa okupatsioon” käsitlevad kahe võõrvõimu taotlusi hariduspoliitika ja üldharidussüsteemi valdkonnas, kus ilmneb võõrvõimudele üldomane hariduspoliitiline tegevus, eelnenud võimule risti vastupidine toimimine ja erilise jõulisusega võõrvõimude hariduspoliitiliste taotluste ja eesmärkide realiseerimispüüe. Peatükid “Üleminek Nõukogude Liidus kehtivale koolisüsteemile” ning “Hilisstalinismi ja sula alguse aeg hariduses” on pühendatud ühele muutlikumale perioodile Eesti hariduses ning 7-klassilise koolikohustuse kehtestamisele. Peatükk “Üleminek 8-klassilisele koolikohustusele ja kohustuslikule keskharidusele” käsitleb eesti haridus- ja vaimuelule suhteliselt soodsat aega, mil saadi jälle kuigivõrd rääkida Eestist ja eestlusest. Oluline koht peatükis on 8-klassilise koolikohustuse kehtestamisel, töökasvatusel ja tootmisõpetuse rakendamisel keskkoolis, 6-aastaste laste eksperimentaalsel õpetamisel ning eesti autorite poolt välja töötatud õppekirjandusel. Peatükk “Forsseeritud venestamise aeg” annab ülevaate 1970. aastate lõpul ja 1980. aastate algupoolel oluliselt tugevnenud venestuspoliitikast koolis ja hariduses, kohustusliku keskhariduse kehtestamisest ning 6-aastaste laste katselise õpetamise jätkamisest. Peatükk “Haridus perestroika ja uusärkamisajal” käsitleb perestroika ja glastnostiga seoses Eestis alanud ulatuslikku ning entusiastlikku kooliuuendusliikumist, eesti rahvusliku hariduse aluste väljatöötamise algust ning uuendustega tekkinud probleeme.

Väitekirja rajaneb Eesti Riigiarhiivist, Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseumist, Haridusministeeriumi arhiivimoodustajast ning Tallinna Linnaarhiivist kogutud andmetel, Nõukogude okupatsioonide ja Saksa okupatsiooni aegsetel õigusaktidel, mainitud ajajärku käsitleval perioodikal ja kirjandusel ning intervjuudel.

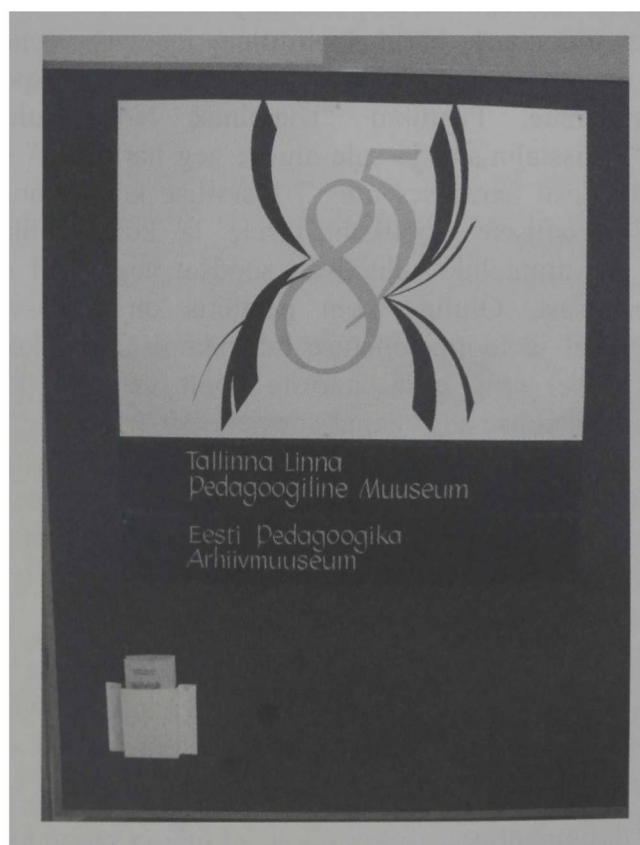
Arhiivides säilitatavate dokumentide, seadusandlike aktide ja kirjanduse ning ajakirjanduse kõrval on ajaloolises uurimistöös erilise väärtusega intervjuud ajalooprotsessis osalenutega.

Intervjueeritavate (kokku 27) valikul lähtusin põhimõttest küsitleda kõiki käsitletava perioodi haridusministreid või nende omakseid ja neile töös lähedalseisnud isikuid. Intervjuude käigus selgusid inimesed, keda materjali parema süsteemsuse raames soovitati veel küsitleda. Intervjuu puhul olid määratletud vaid teema põhipunktid, mis jätsid intervjueeritavale vaba võimaluse rääkida ka sellest, mida otseselt ei küsitud, kuid mida intervjueeritav oluliseks pidas. See andis võimaluse jõuda ka niisuguste teemadeni, mille peale ma uurijana ise poleks tulnud.

Lähiajalugu ja selle materiaalsed ilmingud on kiired kaduma. Mainitust lähtuvalt peab sellega aktiivselt tegelema ja mitte põlastama, vaid analüüsima kõike, mis võõrvõimud meile teinud ja jätnud on. Möödunud aastakümnetel tehtut on võimatu “maha raputada”, olematuks muuta. Möödanik kutsub tänapäeval eri valdkondades esile ikka ja jälle erinevaid ilminguid. Tuleb arvestada, et elu Eesti NSV-s tähendas eestlaste jaoks teatud käitumisnorme, praktikaid ja mõtlemismustreid. Kahtlemata on viiekümneaastane okupatsioonide aeg jätnud inimestesse, ühiskonda, haridusse, kultuuri oma jälje, kuid ekslik oleks kõike sel ajal tehtut hinnata kui võõrvõimude pärandit, milles polnud mitte midagi positiivset. See oleks rahva, tema haritlaskonna ja kooli, kui erilise ühiskondliku institutsiooni eitamine, mida käesolevas väitekirjas teha ei taheta. Otse vastupidi: võõrvõimude osa Eesti ja eesti rahva ajaloo tahetakse uurida ja varjust valguse kätte tuua.

Autorina pean käesolevat väitekirja aktuaalseks tänasele hariduselule temas sisalduva sõnumi kaudu.

Kutsun üles kõiki, kes omavad eelpool mainitud teemaga seoses väärtuslikku infot või materjali, võtma ühendust Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseumiga: tel 640 9223, 5620 6296, veronika.nagel@tlu.ee. Oodatud on ka koostöö üldhariduskoolides kodu-uurimist juhendavate inimestega, et eesti kooli ajalugu käsitleva materjali parema süsteemsuse raames kaardistada koolides koostatud kodu-uurimistööde teemad.

TALLINNA ÜLIKOOI EESTI PEDAGOOGIKA ARHIIVMUUSEUM TÄHISTAB EELKÄIJA 85. AASTAPÄEVA

18. jaanuaril 2007 möödub Tallinna Linna Pedagoogilise Muuseumi asutamisest 85. aastat. Selle tegevuse jätkaja Tallinna Ülikooli Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseum avab sel puhul ülikooli keeltemaja fuajees muuseumi algusaastaid tutvustava näituse, mis on avatud juunikuuni.

Rääkides lähemalt muuseumi tekkeloost 1922. aastal ütles Tallinna Ülikooli Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseumi direktor Mare Torm: „Noores riigis oli koolidel suuri probleeme õppevahendite ja sisseseadete muretsemisega. Esimese katse leida lahendus tegi Linna Poeglaste Gümnaasiumi direktor ja Tallinna linnavolikogu liige Rudolf Allmann, kes 10. veebruaril 1919 soovitas luua õppevahendite ühise tarvitamise ja nende keskkogu asutamise korra, milles vastavalt võimalustele osaleksid kõik haridusasutused. Allmann arvas, et edaspidi võiks asutada linna koolide jaoks õppevahendite keskkogu ehk muuseumi, milles seatakse sisse ruumid, kus saab õpilastele anda näitlikke seletusi, näidata katseid ja kus õpilased saaksid ise mõnda tööd teha. Paar aastat hiljem, 9. novembril 1921 tuli muuseumi loomise kavatsusega välja linnavalitsuse haridusosakonna juhataja Aleksander Veidermann (Veiderma), kes kirjutas: „Kooli, üldise haridus- ja kasvatustöö kaasaaitamiseks ja korraldamiseks on olemas kõigis kultuurriikides sellekohased pedagoogilised muuseumid. Vajadus sarnase asutuse järele on ka meil, Eestis, iseäranis aga Tallinnas kui vabariigi suuremas koolilinnas.“ Tallinna linnavalitsus tegi oma ettepaneku Tallinna Linna Pedagoogilise Muuseumi asutamise kohta 18. jaanuaril 1922. Muuseum loodi Tallinna Algkooliõpetajate Keskraamatukogu baasil, mis oli asutatud 1892. aastal.“

18. jaanuaril 1922 asutatud Tallinna Linna Pedagoogilise Muuseumi missioon algusaastatel oli toetada Tallinna õpetajate tööd, laenutades neile õppevahendeid (tabeleid, katseriistu jm) ning koguda ja säilitada kooliajaloo seotud esemeid. Järgmistel aastatel lisandus muuseumitöötajate entusiastliku tegevuse tulemusena asutuse vastutusalasse veel ka õppevahendite ja õpilastööde näituste korraldamine, erinevate loengute ja õpilaste töötubade organiseerimine. Pandi ka käima suvine ekskursioonijaam Kadriorus ning hakati edastama kooliraadio saateid.

1945. aastal Vabariiklikuks Õpetajate Täiendusinstituudiks reorganiseeritud, kuid oma missiooni täitmist ja arendamist jätkanud muuseum sai endale Pedagoogikamuuseumi nime 1. juunil 1983.

Aastal 1995 sai muuseumist riiklik Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseum ning aastast 1999 tegutseb see Tallinna Ülikooli koosseisus. Tänapäevase Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseumi roll Tallinna Ülikooli teadus- ja arendusasutusena on koguda, säilitada ja vahendada haridusloolisi materjale Eesti kooliajaloo ja pedagoogilise mõtte kohta.

Tallinna Ülikooli Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseumi peavarahoidja Marga Lvova sõnul sisaldavad muuseumi fondid täna hulgaliselt kooliajaloo seotud esemeid, mis on annetatud 85 aasta vältel paljude inimeste poolt. Näiteks säilitatakse muuseumis haridus- ja koolitegelaste mälestusi, uurimusi, kirjavahetust, koolide kroonikaid, protokolle- ja päevaraamatuid, õppekirjandust, dokumente, koolivihikuid, tunnistusi, õppefilme, õpilaste käsitoide, füüsika- ja keemiaklasside õppevahendeid, fotosid koolihoonetest, haridus- ja koolitegelastest ning erinevatest sündmustest, koolide sümbolikat, õpilasalmanahhe, koolilehti ja -ajakirju jpm.

Mahukamad isikufondid on moodustunud Johannes Käisi (www.htk.tlu.ee/kais), Aleksander Elango, Herman Rajamaa ja Heino Liimetsa materjalidest. Omaette fondiüksuse moodustavad ka Välis-Eesti kooli loomist ja arengut puudutavad trükised, välisriikides välja antud eestikeelsed kooliõpikud, mälestusteraamatud jpm. Fondide materjalide tutvustamiseks korraldab Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseum näituseid, kõnekoosolekuid ja loenguid.

Tallinna Ülikooli pressiteade, 17.01.2007

B. G. FORSELIUSE SELTSIS

B. G. FORSELIUSE SELTSI TEENETEMÄRKIDE JA TUNNUSTUSKIRJADE LAUREAATE (alates 24.04.2005, mittetäielik nimekiri)

IGNATSI JAAGU MEDAL

Alklasside õpetajad

23. aprill 2005

Helgi Jermolajev Lääte Ühisgümnaasium

14. mai 2005

Ingrid Lindenberg Laeva Põhikool

Ene Nõmmik Laeva Põhikool

22. oktoober 2005

Marge Terras Järva-Jaani Gümnaasium

26. november 2005

Eve Tamm Saue Gümnaasium

03. märts 2006

Jana Sillajõe Rakvere Gümnaasium

Uurimistöõ ja juhendamine

13. aprill 2006

Heli Kirsi Rakvere Gümnaasiumi õpetaja

21. oktoober 2005

Kaie Kirch Mõniste Kool

Eda Tuvikene Mõniste Kool

22. oktoober 2005

Vilmi Möll Järva-Jaani Gümnaasium

26. november 2005

Mart Tamberg Saue Gümnaasium

23. veebruar 2006

Evi Tarro Võru Kesklinna Gümnaasiumi õpetaja

Ene Jakobson Võru Kesklinna Gümnaasiumi õpetaja

03. märts 2006

Maarika Kongi Rakvere Gümnaasiumi õpetaja

Teenete eest

14. mai 2005

Silvia Kanarik Laeva Põhikool, eksdirektor

Udo-Vello Lamp Laeva Põhikool, eksdirektor

Arvo Pennonen Laeva Põhikool, eksdirektor

30. aprill 2005

Eti-Marje Rannit Osula Põhikool

21. oktoober 2005

Mõniste Kool 275. aastapäeva puhul

22. oktoober 2005

Herbert Last Järva-Jaani Gümnaasium

10. september 2005

Iri Reile Antsla Gümnaasium, Forseliuse Seltsi asutajaliige

26. november 2005

Rafael Amos Saue abilinnapea, endine volikogu esimees

Tuuli Oder Saue Gümnaasium

Andres Pajula
23. veebruar 2006
Kaare Martinfeld
Elle Virumäe
03. märts 2006
Jüri Ginter
Gennadi Kulkov
Clemens Krause
Toomas Mitt
18. märts 2006
Uno Haus
17. juuni 2006
Heldi Leidsalu
27. oktoober
Aleksei Peterson
28. oktoober 2006
Anne Leppik

Saue Gümnaasium

Võru Kesklinna Gümnaasiumi direktor
Võru Kesklinna Gümnaasiumi õppealajuhataja

Jõgeva MK Alaealiste Komisjoni esimees, TÜ lektor
Mustvee linnaopea
Tallinna Saksa Gümnaasiumi saksakeelse osakonna juh.
Tõstamaa Keskkooli direktor

Laiuse Põhikooli õpetaja

Kullamaa Keskkooli õpetaja

Eesti Rahva Muuseumi eksdirektor

Rõngu Keskkooli õpetaja

MEDAL SUUR KULDTUKAT, 1. KLASS

22. oktoober 2005	
Järva-Jaani Gümnaasium	320. aastapäeva puhul
03. märts 2006	
Mustvee Gümnaasium	
17. juuni 2006	
Kullamaa Keskkool	
18. juuni 2006	
Enn Liba	Kambja Ignatsi Jaagu Kooli direktor
04. november 2006	
Gustav Adolfi Gümnaasium	375. aastapäeva puhul
Aivar Rauam	Gustav Adolfi Gümnaasiumi hoolekogu esimees
28. oktoober 2006	
Rõngu Keskkool	
02. detsember 2006	
Nõo Kool	320. aastapäeva puhul

MEDAL SUUR KULDTUKAT, 2. KLASS

23. aprill 2005	
Reigo Mändla	Tõstamaa Keskkooli 12. kl õpilane
Rainer Rand	Tõstamaa Keskkooli 12. kl õpilane
22. oktoober 2005	
Silva Kärner	Järva-Jaani Gümnaasium
Helgi Veemaa	Järva-Jaani Gümnaasium
23. veebruar 2006	
Evelin Kangro	Võru Kesklinna Gümnaasiumi õpilane
Jandra Kõrran	Võru Kesklinna Gümnaasiumi õpilane
Sandra Liiv	Võru Kesklinna Gümnaasiumi õpilane
Marti Samsonov	Võru Kesklinna Gümnaasiumi õpilane
03. märts 2006	
Kristin Kokkov	Rakvere Gümnaasiumi õpilane

AUKIRI

14. mai 2005

Laeva Põhikool

Madis Alev

Virve Tamm

11. november 2005

Aseri Keskkool

Gymnasium Laurentianum

Laeva Põhikool, direktor

Laeva Põhikool, endine õpetaja

16 aastat saksa keele alast partnerlust, Arnsberg, Saksamaa

Riho Kutsar

Imbi Pakker

Klaus Kayser

Aseri Keskkooli direktor

Aseri Keskkooli kauaaegne õpetaja ja ametiühingu usaldusisik

Gymnasium Laurentianumi endine direktor,

partnerlusele alusepanija ja toetaja

partnerluse edendaja, Arnsberg, Saksamaa

partnerluse edendaja, Arnsberg, Saksamaa

partnerluse edendaja, Arnsberg, Saksamaa

partnerluse edendaja, Arnsberg, Saksamaa

Klaus Diener

Eckhard Kotthaus

Monica Voight

Friedhelm Frohn

Manfred Thon

Gisela Bertram

kooli toetaja, Braschwitz, Saksamaa

kooli toetaja, Braschwitz, Saksamaa

Nils Urban Svensson

kooli materiaalse baasi tugevdaja, Rootsi

26. november 2005

Saue Gümnaasium

Anu Kell

Ann Lemnits

Endla Lindmäe

Karin Link

Kaja Krevald

Helle Kask

Vilve Nilk

Enla Odamus

Sirje Ojavee

Ilme Püss

Virve Rajamäe

Jaan Palumets

Merike Saul

Ene Suder

Karin Tümanok

Ulvi Urgard

Elle Viljaste

Saue Gümnaasiumi õpetaja

Saue Gümnaasiumi õpetaja

Saue Gümnaasiumi õpetaja

Saue Gümnaasiumi õpetaja

Saue Gümnaasiumi õpetaja

Saue Gümnaasiumi õpetaja

Saue Gümnaasiumi ringijuht

Saue Gümnaasiumi õpetaja

Saue Gümnaasiumi õpetaja

Saue Gümnaasiumi sekretär

Saue Gümnaasiumi õpetaja

Saue Gümnaasiumi direktor

Saue Gümnaasiumi õpetaja

Saue Gümnaasiumi õpetaja

Saue Gümnaasiumi õpetaja

Saue Gümnaasiumi õpetaja

Saue Gümnaasiumi õpetaja

23. veebruar 2006

Ülar Meejärv

Kadi Orav

Kristi Otto

Siim Padosepp

Mailis Tull

Võru Kesklinna Gümnaasiumi õpilane

Võru Kesklinna Gümnaasiumi õpilane

Võru Kesklinna Gümnaasiumi õpilane

Võru Kesklinna Gümnaasiumi õpilane

Võru Kesklinna Gümnaasiumi õpilane

03. märts 2006

Kai Prii

Mustvee Gümnaasiumi õpetaja

18. märts 2006

Saima Kalev
Alje Kopti
Arvo Sakjas
Vallo Väljaots
17. juuni 2006
Meelis Välis
28. oktoober 2006
Raivo Ruukel

Jõgeva vallavanem
Laiuse Lasteaia juhataja
Laiuse Põhikooli direktor
Laiuse Põhikooli õpetaja

Kullamaa Keskkooli direktor

Rõngu Keskkooli direktor

TÄNUKIRI

23. veebruar 2006
Andres Kohv
Greta Kondimäe
Piret Liivik
13. aprill 2006
Liina Niinemägi
Helen Kirsi
Mihkel Stamm
Liivar Kongi
Reijo Pegonen
Tiina Sinisoo
Merike Merivald
28. oktoober 2006
Sulev Kuus

Võru Kesklinna Gümnaasiumi õpilane
Võru Kesklinna Gümnaasiumi õpilane
Võru Kesklinna Gümnaasiumi õpilane

Rakvere Gümnaasiumi õpilane
Rakvere Gümnaasiumi õpilane
Rakvere Gümnaasiumi õpilane
Rakvere Gümnaasiumi õpilane
Rakvere Gümnaasiumi õpilane
Rakvere Gümnaasiumi õpilane
Rakvere Gümnaasiumi õpilane

Rõngu Keskkooli õpetaja

EESTI KOORILAULU 200. AASTAPÄEVA MEDAL

30. aprill 2005
Helmut Kostabi

Osula Põhikool

01. september 2005
Kambja Ignatsi Jaagu Kool

MEDAL WASTNE TESTAMENT 1686

21. oktoober 2005
Maigi Teorein

Mõniste Kool

22. oktoober 2005
Sirje Pehk

Järva-Jaani Gümnaasium, direktor

03. märts 2006
Milvi Kärdi
Reet Pappe

Rakvere Gümnaasiumi õpetaja
Mustvee Gümnaasiumi õpetaja

18. märts 2006
Hendrik Lindepuu

Laiuse Põhikooli õpetaja, ringijuht; literaat

28. oktoober 2006
Celia Arras
Rutt Viljaste

Rõngu Keskkooli õpetaja
Rõngu Keskkooli õpetaja

B. G. FORSELIUSE SELTS

Põhikiri

I. Üldsätted

1. B. G. Forseliuse Selts on tähtajatu avalikes huvides tegutsev vabaühendus, mis edendab hariduselu, arendab teadustegevust ja korraldab noorsootööd.
2. Selts on kantud Mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrisse nimega “B. G. Forseliuse Selts”. Seltsi täielik nimi on „Bengt Gottfried Forseliuse Selts – Samfundet Bengt Gottfried Forselius”. Seltsil on pitsat, lipp, vapp ja muu sümboolika, mille kirjeldus, kasutamine ja kaitsmine on fikseeritud nime ja sümboolika statuudis.
3. Selts juhindub oma tegevuses Eesti Vabariigi seadusandlusest, rahvusvahelistest lepetest, käesolevast põhikirjast, programmist ja üldkogu otsustest.
4. Seltsi juriidiline asukoht on Tartus.
5. Seltsi majandusaasta algab 1. jaanuaril ja lõpeb 31. detsembril.

II. Missioon, eesmärgid, tegevussuunad

6. Seltsi missioon on Eesti hariduse ja kultuuri tunnetamine, mõtestamine ja arendamine läbi teadus-, arendus- ja õppetegevuse, rahvusliku ja riikliku identiteedi hoidmine ja süvendamine.
7. Eesmärgid ja tegevussuunad:
 - 7.1 teadustegevuse edendamine, sh haridus- ja kultuuriloo uurimine ja õpetamine;
 - 7.2 hariduselu ajaloolise järjepidevuse väärtustamine;
 - 7.3 õpetaja töö väärtustamine ja õpetajakutse populariseerimine;
 - 7.4 liikmeskonna tõekspidamiste väljendamine keelepoliitika, hariduse, kultuuri ja usu küsimustes Eesti hariduspoliitika ja -strateegiate kujundamisel ning õigusaktide väljatöötamisel ja täiustamisel;
 - 7.5 noorte huvi- ja tervistava tegevuse arendamine;
 - 7.6 kooolitus- ja turismialane tegevus.
8. Selts:
 - 8.1 korraldab kursusi, seminare, konverentse, suvekoole ja ekspeditsioone; ekskursioone, matku, reiskursusi, õpi- ja turismireise; kultuurhariduslikke, spordi- ja erialaüritusi ning näitusi; kokkutulekuid ja foorumeid;
 - 8.2 taotleb Eesti Haridusmuuseumi ja arenduskeskuste loomist;
 - 8.3 osaleb haridus- ja koduloolise ainese kogumisel ja säilitamisel;
 - 8.4 osaleb Eesti ja rahvusvahelistes teadus- ja arendusprogrammides;
 - 8.5 arendab koostööd lähedasi eesmäärke taotlevate ühingute ja asutustega kodu- ja välismaal;
 - 8.6 nõustab ja teostab ekspertiise ning teeb tellimuslikke rakendus- ja arendustöid;
 - 8.7 korraldab heategevuslikke loteriisid, oksjone ja muid sarnaseid tegevusi annetuste kogumiseks;
 - 8.8 kirjastab ajakirja, toimetisi, raamatuid jm trükiseid;
 - 8.9 määrab arendus- ja uurimisstipendiume ning toetusi;
 - 8.10 rakendab põhikirjaliste ja programmiliste eesmärkide elluviimisel silmapaistnute, seltsile ja ühisliikmetele teeneid osutanute tunnustamiseks teenetemärke (korralised ja tähtpäevamedalid, auhinnad ...), tunnustuskirju (au- ja tänukiri, suvekooli tunniskiri ..) ja aunimetusi (auliige, auesimees ...), mille väljaandmist reguleerivad statuudid.

9. Selts rakendab põhikirjalise tegevusega kaasnevat finantstulu avalikes huvides. Juhatus korraldab raamatupidamist Raamatupidamise seaduse ja Raamatupidamise Toimkonna juhendite järgi.

III. Liikmed, struktuur, juhtimine

10. Seltsil on ühis-, üksik- ja toetajaliikmed ning nõunikud, kes on kirjalikult väljendanud soovi anda oma panus seltsi eesmärkide ja programmi elluviimiseks. Seltsi astumine ei ole piiratud asukohamaa ja kodakondsusega.

Liikmesust kinnitab liikmepilet või -tunnistus, mille kirjeldus, väljaandmise ja tagastamise kord on fikseeritud liikmepileti ja -tunnistuse statuudis. Liikmetunnistus on seltsi omand.

Liikmesus on tähtjatu või tähtjaline vastavalt staatusele. Liikmesust saab ajutiselt peatada.

Asutajaliige on austav nimetus, millega ei kaasne privileege ja täiendavaid kohustusi.

- 10.1. Tähtjatud liikmed üheaastase katseajaga:

10.1.1 ühisliikmed;

10.1.2 üksik- e individuaalliikmed, sh kuni 26-aastased *incl* noorliikmed.

- 10.2. Tähtjalised liikmed:

10.2.1 toetajaliikmed (seltsingud, juriidilised ja füüsilised isikud);

10.2.2 nõunikud (füüsilised isikud).

11. Ühisliikmed:

11.1 ühe kooli õpilasi, töötajaid ja vilistlasi ühendavad osakonnad;

11.2 teadus- ja huvialaosakonnad;

11.3 sotsiaalse tunnusega osakonnad;

11.4 haridus- ja kultuuriühingud ning -seltsingud.

12. Ühisliikme staatusega ühendusel on oma juhtkond ja struktuur. Ühisliige:

12.1 saab juhatuselt raamitud liikmetunnistuse;

12.2 viib ellu seltsi programmi ja eesmäärke, üldkogu ja juhatuse otsuseid;

12.3 osaleb seltsi arendus-, teadus-, kirjastus- ja õppetegevuses, üritustel (pp 8.1.–8.8) ning üldkogu töös;

12.4 esitab aktiviste toimkondadesse ja kolleegiumitesse ning seltsi juhtkonda valimiseks;

12.5 esitab aktiviste teenetemärkidega, tunnustuskirjadega ja aunimetustega tunnustamiseks (p 8.10);

12.6 maksab liikmemaksu majandusaasta esimese poolaasta jooksul;

12.7 teatab juhatusele oma nime, staatuse ja rekvisiitide muutustest.

13. **Üksik- e individuaalliikmed** on õppivad või töötavad noored, õpetajad, teadlased, koduloolased, haridus- ja kultuuritöötajad jt. Üksikliikmed võivad koonduda ühisliikme staatusega ühendustesse.

14. Üksikliige:

14.1 saab juhatuselt liikmepileti;

14.2 viib ellu seltsi programmi ja eesmäärke, üldkogu ja juhatuse otsuseid;

14.3 osaleb seltsi arendus-, teadus-, kirjastus- ja õppetegevuses, üritustel (pp 8.1.–8.8) ning üldkogu töös;

- 14.4 võib olla valitud toimkondadesse ja kolleegiumitesse ning seltsi juhtkonda;
- 14.5 maksab liikmemaksu majandusaasta esimese poolaasta jooksul;
- 14.6 hoiab ja kasutab säästlikult seltsi valduses, kasutuses ja käsutuses olevat vara;
- 14.7 teatab juhatusel oma andmete ja aadressi muutustest.

15. **Toetajaliikmed** on üksikisikud, vabaühendused, asutused ja äriühingud. Toetajaliikme austav staatus tuleneb avaldaja soovist eriti silmapaistval viisil (nõuandev, juriidiline, organiseeriv, majanduslik, finantsiline või muu tegevus) aidata kaasa seltsi programmi ja eesmärkide elluviimisele, mille kohta võib sõlmida lepingu. Toetajaliikme õigused ja kohustused on samased pp 11–14 ja 17 sätestatuga.

16. **Nõunikeks** on teadlased ja spetsialistid üldkogu valikul. Nõunikud juhivad seltsi teadustegevust, annavad nõu ja teevad ekspertiise vastavalt oma erialale, mille kohta võib sõlmida lepingu. Nõunikul ei ole liikmemaksukohustust, muus osas on õigused ja kohustused samased p 14 sätestatuga.

17. Seltsist lahkumine toimub kirjaliku avalduse alusel või väljaarvamise teel. Juhatus arwab liikme seltsist välja, kui seltsi liige:

- a) ei ole kahe järjestikuse aasta jooksul tasunud liikmemaksu,
- b) ei ole viimase kahe aasta jooksul osalenud ühelgi seltsi üldkogul või üritusel,
- c) on sooritanud vääritud teo.

Juhatus saadab vähemalt seitse päeva enne liikmesuse arutamist kirjaliku teate. Väljaarvatu võib pöörduda staatuse ennistamiseks järgmise üldkogu poole. Liikmesuse taastamisel ei ole vaja tasuda sisseastumismaksu.

18. Seltsi kõrgeim organ on **üldkogu**, mille kutsub juhatus kokku üks kord aastas. Erakorraline üldkogu kutsutakse kokku juhatusel, revisjonitoimkonna või vähemalt 1/10 ühis- või 1/10 üksikliikmete palvel. Üldkogu koha, aja, päevakorra ja ühisliikmete esindatuse määrab juhatus või üldkogu. Juhatus saadab liikmetele kutse hiljemalt 7 päeva enne korralise või erakorralise üldkogu algust.

19. Usaldushäätuse juhatusel või revisjonitoimkonna liikme vastu võib algatada 1/10 ühis- või 1/10 üksikliikmeid.

20. Otsuste vastuvõtmine üldkogus:

20.1. Üldkogu on otsustusvõimeline, kui kohal on üle ühe kolmandiku liikmetest. Väiksema kvoorumiga korral peetakse sama päevakorraga kuu aja pärast uus üldkogu, millest osavõtjatel on otsustusõigus. Põhikirja muutmiseks, tegevuse peatamiseks, seltsi reorganiseerimiseks või likvideerimiseks on vaja üle 2/3 üldkogul osalenud liikmete nõusolekut.

20.2. Otsused võetakse vastu poolthäälteenamusega avalikul või salajasel hääletamisel.

20.3. Hääletamisel on igal liikmel üks hääl. Hääletusõiguse võib delegeerida lihtkirjalise volitusega teisele liikmele.

20.4. Põhikirjas sätestamata tegevuse reglementeerib üldkogu iga kord eraldi. Mittetulundusühingute seaduse sätted on ülimalikud põhikirja suhtes.

21. Üldkogu:

21.1 teeb vajadusel muudatusi ja täiendusi põhikirjas ja programmis;

21.2 kinnitab arengu- ja tegevuskavu ning teeb neis vajadusel muudatusi ja täiendusi;

21.3 kinnitab aastaeelarveid;

- 21.4 kinnitab juhatuse ja revisjonitoimkonna aruanded ning liikmete nimekirjad;
- 21.5 otsustab sisseastumis- ja liikmemaksude määrad;
- 21.6 otsustab seltsile kuuluvate kinnisasjade ja registrisse kantavate vallasasjade võõrandamise ja asjaõigusega koormamise ning määrab tingimused nimetatud tehinguteks;
- 21.7 otsustab juhatuse või muu üksuse liikmetega tehingu tegemise või tema vastu nõude esitamise ja määrab selles tehingus või nõudes seltsi esindaja;
- 21.8 valib kolme aasta järel vähemalt kolmeliikmelise juhatuse ja kutsub vajadusel juhatuse liikme tagasi;
- 21.9 valib iga kolme aasta järel kuni kolmeliikmelise revisjonitoimkonna ja kutsub vajadusel toimkonna liikme tagasi;
- 21.10 valib nõunikke, auliikmeid ja auesimehi;
- 21.11 võtab vastu Sihtasutuse B. G. Forseliuse Fond põhikirja ning teeb selles vajadusel muudatusi ja täiendusi;
- 21.12 nimetab Sihtasutuse B. G. Forseliuse Fond nõukogusse liikmeid.
22. Seltsi täidesaatvaks organiks on **juhatuse**. Üle poole juhatuse liikmeist peavad olema alaliselt Eestis elavad isikud. Juhatuse korralised istungid on kolm korda aastas. Otsused langetatakse poolthälteenamusega. Kvoorumiks on vajalik üle poole juhatuse liikmete kohalolek.
23. Juhatuse liikmed jaotavad omavahel tööülesanded, nad esindavad seltsi operatiiv- ja õigus-toimingutes. Juhatuse liikmeid võib võtta palgalisele tööle ja maksta hüvitust tehtud töö eest. Töötajale, juhatuse liikmele ja revidendile makstav tasu ei tohi ületada samasuguse töö eest ettevõtluses tavaliselt makstavat tasu.
24. Juhatuse:
- 24.1 kutsub üks kord aastas kokku üldkogu ja vajadusel erakorralisi üldkogusid juhindudes p 18;
- 24.2 koostab arengu- ja tegevuskavu ning eelarveid;
- 24.3 moodustab teadus-, huviala- ja sotsiaalse tunnusega osakondi, **alalisi ja ajutisi toimkondi ning kolleegiume**;
- 24.4 annab aru revisjonitoimkonnale ja üldkogule;
- 24.5 kinnitab juhendeid ja statuute, palgaliste töötajate nimistu ja palgamäärad;
- 24.6 võtab vastu uusi liikmeid ja lahkumisavaldusi, otsustab liikmete väljaarvamise ning esitab liikmete nimekirjad üldkogule kinnitamiseks;
- 24.7 valib endi hulgast esimehe, kes on ühtlasi seltsi esimees.
25. **Esimees** koordineerib juhatuse ja seltsi liikmete, toimkondade, kolleegiumite ja palgalise kaadri tööd, käsutab seltsi vara ja pangaarveid ning sõlmib lepinguid. Võib delegeerida ülesandeid teistele juhatuse liikmetele või tegevesimehele.
26. **Revisjonitoimikond** kontrollib vähemalt kord aastas seltsi finantsmajandustegevust ja esitab tulemuste põhjal ettepanekuid juhatusele ja aruande üldkogule.

IV Ühinemine, reorganiseerimine, tegeuse lõpetamine

27. Seltsi ühinemine, jagunemine, tegevuse ajutine peatamine, reorganiseerimine või lõpetamine toimub üldkogu otsusel. Tegevuse lõpetamist peab kinnitama teistkordne üldkogu otsus, mis on vastu võetud vähemalt üks kuu hiljem.

28. Üldkogu määrab seltsi tegevuse lõpetajaks juhatuse või moodustab likvideerimiskoostkonna.

29. Tegevuse lõpetamisel alles jäänud vara antakse pärast võlausaldajate nõuete rahuldamisest üle tulumaksusoodustusega mittetulundusühingute või sihtasutuste nimekirja kantud samalaadsete eesmärkidega ühingule või sihtasutusele või avalik-õiguslikule juriidilisele isikule.

Märkus: Redigeeritud (01.03.2007) seoses Tulumaksuseaduse muutmisega

AASTA EUROOPLANE

Tiitliga Aasta Eurooplane soovib Eesti Euroopa Liikumine tunnustada neid eestlasi ja organisatsioone, kes on aasta jooksul andnud väärrika panuse Eesti ja Euroopa suhete kujundamisse, toetanud kodanikuühiskonna arengut ning aidanud kaasa Eesti ühiskonna teadlikkuse tõstmisele Euroopast.

Aasta Eurooplane kuulutatakse välja kord aastas ning see antakse üle Euroopa Päeval – 9. mail.

Eesti Euroopa Liikumise missioon on toetada kodanikualgatusena Eesti integreerumist Euroopasse, mille tulemusena tõuseb kodanikevaheline solidaarsus ja majanduslik heaolu.

Arnold Rüütel – Aasta Eurooplane 2007

Eesti Euroopa Liikumise nõukogu valis Aasta Eurooplaseks president Arnold Rüütli.

„Arnold Rüütli töö Eesti Vabariigi presidendina päädis möödunud aastal. Pidasime tiitlit määramise tähtsaks president Rüütli panust maarahvaga suhtlemisel, selgitustööl ning Euroopa Liiduga seotud hirmude ja eelarvamuste hajutamisel. Lisaks maarahva ja erakonnakaaslaste veenmisele võttis see pinna jalge alt ainsal erakonna liidril, kes kuni lõpuni jäi liitumise vastaseks,” avab valiku tagamaad Euroopa Liikumise president Riivo Sinijärv. „Sellel aastal on Rooma Lepingute 50. aastapäev ning on tõesti sobilik anda tiitel eestlasele, kelle panus meie rahva kindlasse valikusse, astuda Euroopa Liitu, on suur,” lisab ta.

Eesti Euroopa Liikumise nõukogu ja Riivo Sinijärv andsid Aasta Eurooplase tiitli president Arnold Rüütlile 14. mail 2007 Nõmmel pidulikult üle.

Allikas: www.euroopaliikumine.ee

Otepää Gümnaasiumi õpetajad, 01.09.2006

EESTIKEELNE KOOL ON MEIE IDENTITEEDI HOIDJA, EESTLUSE KANDJA LÄBI AJAL

KUJUNARANN JA
OOTORMIDE

Bengt Gottfried Forselius 1660–1688. Asutas 1684. a Tartusse esimese eesti koolmeistrite seminari. Eesti kirjakeele arendaja ja Komenský valgustusmõtete elluviija. Hukkus laevaõnnetuses Läänemerele.

Eesti Rahvakooli Memoriaali peakivi. Kambja, 14.06.1987. Skulptor Endel Taniloo